

Б.ПОЛЯНИЧ

ЗАМОК ЯНГОЛА СМЕРТИ

ВИДАВНИЦТВО "Добра книжка"

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО
“ДОБРА КНИЖКА”

видало у Львові до 1939 року 133 книжки.

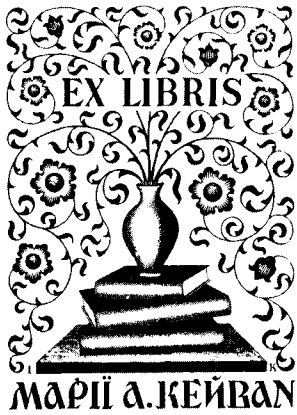
ВЖЕ НА ЕМІГРАЦІЇ ВИДАЛО:

Випуск:

- 133а) **ГОЛОС ІСУСА ДО УКРАЇНСЬКОГО ЕМІГРАНТА.** Інсбрук-Дорнбірн (Австрія) 1944. (Вичерп.)
- 134) **Теофіл Коструба. ВІРА НАШИХ ПРЕДКІВ.** Інсбрук-Дорнбірн (Австрія). 1946. (Вичерпане).
- 135) 137) 139) **“ЖИТТЯ І СЛОВО”**—квартальник для релігії й культури. Інсбрук-Зальцбург (Австрія) ч. 1 — 1948; ч. 2 — 1948; ч. 3-4—1949. (Вичерп.).
- 136) **Роберт Котен. СЬОГОЧАСНА МОЛОДЬ.** Інсбрук-Зальцбург (Австрія). 1948. (Вичерпане).
- 138) **Григор Меріям-Лужницький. ПОСОЛ ДО БОГА.** Історичний фактомонтаж. Інсбрук-Зальцбург (Австрія). 1949. Ціна \$0.75.
- 140) **о. Равль Плю. НАЗУСТРІЧ ЖИТТЮ.** Інсбрук-Зальцбург (Австрія). 1950. Ціна \$0.75.
- 141) **М. Брадович. ОДНА НАЦІЯ — ОДНА ЦЕРКВА.** Інсбрук-Зальцбург (Австрія). 1950. (Вичерпане).

ВЖЕ В КАНАДІ, М. ТОРОНТО, ВИДАНО:

- 142) **Володимир Молодецький. У БОЮ ПІД БРОДАМИ.** 1952. (Вичерпане).
- 143) **Олександр Мох. ТЕОФІЛ КОСТРУБА, УЧЕНИЙ ПРАВЕДНИК** (життєпис). 1952. Ціна \$0.25.
- 144) **Ю. Мозіль. У ТАБОРІ СМЕРТИ.** 1952. (Вичерп.)
- 145) **КАЛЕНДАРЕЦЬ НА 1953 РІК.** (Вичерпане).
- 146) **Юрій Мозіль. КРІЗЬ ЗАЛІЗНУ ЗАНАВІСУ.** Спомини. 1953. Ціна \$1.00.
- 147) **Наталена Королева. ПОДОРОЖНІЙ.** Легенди. 1953. Ціна \$0.50.
- 148) **Ол. Мох. КНИЖКИ І ЛЮДИ.** Серія 2-га. Літературно-критичні нариси. 1954. Ціна \$1.00.

Б. Полянч

ЗАМОК
ЯНГОЛА
СМЕРТИ

UKRAINIAN LIBRARY RECEIVES
FROM THE
LIBRARY OF
MARIYA A. KEIVAN

B. POLANYCH

**CASTLE
OF THE ANGEL OF DEATH**

NOVEL

TORONTO

1963

Б. ПОЛЯНИЧ

ЗАМОК ЯНГОЛА СМЕРТИ

СЕНСАЦІЙНА ПОВІСТЬ
З ЧАСІВ ГЕТЬМАНА КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО
І ГРИГОРА ГРАФА ОРЛИКА

diasporiana.org.ua

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО "ДОБРА КНИЖКА"

178 випуск

Торонто, Р. Б. 1963

З друкарні ОО. Василіян
286 Лісгар вул., Торонто 3, Онт., Канада

Д. К. 1963 — 178 — 3.000

Всі права застережені

РОЗДІЛ I

У ПАЛАТІ ЛОРДА ПАЛМЕРТОНА

На устах міністра Рудольфа фон Фалькеназ з'явилася глумлива усмішка. Він злегка схилив голову і, мов пронизуючи своїми очима чоловіка, що сидів побіч нього в глибокому фотелі, спитав:

— Невже ви думаєте, бароне фон Гартбург, що ця неіснуюча українська держава, яку очолює цей граф із хлопського роду, Кирило Розумовський, зможе відокремитись від Росії? Якщо мене пам'ять не зводить, то ви самі, в одному зі своїх звітів до милостиво нам пануючого короля Саксонії писали, що цей козацький нарід, дуже здібний до бунту, сильний у своєму спротиві, підприємчивий у своїх плянах, сам будувати не вмів і до будови держави нездібний? Так ви писали, мій дорогий бароне фон Гартбург, так чи ні?

— Так, ваша милосте, справедливо, я так писав, і те, що я писав, це правда. Я ще сьогодні написав би те саме. Та після останніх моїх відвідин у Петербурзі, положення дещо змінилося.

— В чому? — кинув коротко фон Фалькенав.

— У тому, що теперішній гетьман України, чи скажімо: король України, сам уже не є!

— Не розумію! Що ви хочете цим сказати? Що значить "сам не є"?

— Просто, ваша милосте! Існують певні докази, що між сьогоднішнім гетьманом України Кирилом Розумовським і сином колишнього козацького гетьмана Пилипа Орлика, графом Орликом, існує повне порозуміння.

Глибока морщина протяла чоло міністра Рудольфа фон Фалькенав.

— Значить — почав говорити по хвилині низьким, начеб то стисненим голосом фон Фалькенав, — ваша місія, бароне фон Гартбург не вдалася?

— Ні, ексцеленціс, — заперечив фон Гартбург — вона вдалася, навіть сміливо можна сказати, повністю вдалася. Коли ми знаємо, що таке порозуміння наступило — а не забувайте, ваша милосте, що генерал Григор граф Орлик, це любимець короля Франції Людовика XV —

— Знаю! — кинув сухо фон Фалькенав.

— і що більше — продовжав фон Гартбург, — нам докладно відомо, де, в якому місці це порозуміння наступило і хто був висланцем гетьмана Розумовського.

— Цікаво! — хитнув головою фон Фалькенав. — Чи можете мені сказати щось ближче про те?

— Прізвищ наших агентів, які розкрили цю справу, я ще не можу виявити вашій милості, бо вони в дії і ще багато державних таємниць між Францією й Україною доведеться вияснити, поки треба буде приступити до вирішного удару. але місце де це сталося і де, надіймось, нераз ще будуть відбуватися таємні дипломатичні зустрічі українців і французів, я обов'язаний виявити вашій милості...

— Ну! — якось нетерпляче персбив фон Фалькенав.

Гартбург помалу підвівся з фотелю, підійшов до стіни, на якій висіла велика карта Європи, хвилинку шукав очима на півночі її та врешті вказав пальцем на невеличкий ріжок землі Нормандії, який урізувався в те місце, де лучиться Німецьке море з Атлантийським океаном.

— Ось тут, ваша милосте, лежить невеличка рибачька оселя Барфлер, очевидно, її на карті зазначеної немає. Ніхто сюди не заходить, ніхто

не заїжджає. Море, мряки, пісок і скелі. Раз у тиждень приїздить сюди диліжанс, яким — і то не завжди — приїздить якийсь торгівець рибою. А за Барфлером, може у віддалі одної англійської милі, стоїть на скелі, яка опускається в море, невеличкий, похмурий, завжди темний замок. Побудував його маркіз де Фер-Монте, один із цих чудаків, які не люблять людей, а люблять риск і небезпеку.

— В чому ж тут небезпека? — спитав фон Фалькенав.

— Кожної хвилини, ваша милосте, замок може зсунутися по похилій скелі в море...

— Навіщо ж цей чудак побудував його там? — спитав фон Фалькенав.

Фон Гартбург помалу відвернувся від карти, схрестив руки на грудях і всміхаючись злегка відповів:

— Згідно з наказом їх королівського величества, Людвика XV.

Фалькенав розреготався.

— Тобто, дорогий бароне, для улюблених жінок король будує палацики побіч Версалю, а для шпигунів замки в Нормандії. Правдиво французька елеганція. Що кому треба! — Але до речі, як звуть цей замок?

— Замок Янгола Смерти!

— Що ж то, маркіз де Фер-Монте вірші віршує, що таке поетичне наймення вишукав для свого замку? — глушливо спитав фон Фалькенав.

Барон фон Гартбург не відповів зразу; помалу витягнув із кишені невеличку, англійського виробу люльку, з мішечка, що його видобув з кишені, насипав до неї тютюну і придушуючи його нігтем великого пальця, розсівся вигідно на фотелі. А там злегка, твердо сказав:

— Це не маркіз де Фер-Монте назвав так свій замок, так назвали його довколишні рибалки.

— З якої ж то причини?

Барон фон Гартбург закурив, кілька разів по-

тягнув люльку й окутавшись хмаринкою диму, відповів:

— Бо в цьому замку вже кілька разів гостював Янгол Смерти...

— Ага! — похитав головою фон Фалькенав.

— Розумію! Ви там були, дорогий бароне?

— Очевидно! А крім мене було ще трьох інших, у тому одна жінка.

— Всі живі?

— Ніхто, крім мене! — відповів спокійно фон Гартбург і знову заслонився хмаринкою диму з люльки.

— Саксонці?

— Так!

— Хай пам'ять цих безіменних героїв буде вічна з роду в рід! — сказав поважно фон Фалькенав. А по хвилині спитав: — А тепер працюють там теж саксонці?

— Ні, — заперечив фон Гартбург, — тепер веде там важну справу московська, народжена в Україні, — наймлена шпигунка! — додав легко згідливо фон Гартбург.

— Казали мені, що москалі це дуже хитрий нарід, але рівночасно й дуже побожний. Чи ж, з уваги на те, вона справляється якслід із завданням? — спитав по хвилині фон Фалькенав.

— Безперечно, москалі хитрі дуже, але їх дуже легко розкрити, якщо їх якслід пізнається. Але вас, ваша милосте, неправильно поінформовано, наче б то вони були побожні. Їх скоріш можна назвати богомільними і то тільки до деякої міри. Коли москаля зумієте переконати, що для слави Бога треба йому рідну матір зарізати, то він не тільки її заріже, але ще й тупого ножа візьме, щоб довше різати, бо тоді жертва більш приємлива буде... А далше, згадана московка на нашій службі, це нелегальна дочка одного з українських козацьких старшин. А ви знаєте, пане міністре, що нелегальні діти це найкращий матеріал на злочинців. А ще коли підсичується

в них ненависть до батька, який не тільки своїй дитині свого прізвища не дав, але й соромиться до батьківства признатись! Саме тому я і вибрав її на керівника нашої справи.

— Дуже мудро! — похитав головою фон Фалькенав. — Зовсім правильно! Чи дозволите, дорогий бароне, що я повідомлю про те нашого наймилостивішого короля?

— Дуже вдячний за вашу ласкавість, ексцеленціє, але може краще ще трохи почекати?

— Чи думаєте, що дехто може про це від нашого наймилостивішого короля довідатися? — здивувався фон Фалькенав.

— О! — живо заперечив фон Гартбург — це я виключаю! Але коли б наш милостивий король зволив мене згадати, це могло б дати комусь притоку призадуматися... А цього треба уникати.

— Ваша правда, дорогий бароне. І тому дозвольте щераз зложити вам повне признання за те, що ви хочете залишитися в тіні.

— Добро й велич нашої батьківщини вимагає цього, ексцеленціє, і це для мене закон! — схилив голову, неначе на потвердження своїх слів фон Гартбург та підвівся з фотелю.

— Ще одне, дорогий бароне, — здержав рукою фон Гартбург фон Фалькенава, — може ви знаєте, як це сталося, що генерал Орлик і гетьман Розумовський дійшли до порозуміння? Адже ж це були вороги та, що важливіше, генералові Орликові належить гетьманство, а не Розумовському?

— Справедливо, ваша милосте! Гетьманство належалося графові Орликові. Але цей самий закон, що велить мені працювати в тіні, як це ви зволили сказати, добро і велич їхньої батьківщини, України, веліло їм домовитися так, що граф Орлик уступив і піддався гетьманові Розумовському. Сьогодні єдиним володарем України й усіх тих, які живуть на українських землях, як

теж і тих українців які живуть на вигнанні, а яких очолював син гетьмана Пилипа Орлика, генерал Григор граф Орлик, є гетьман граф Розумовський.

— Значить, справа погіршилася. Чи ж не було, скажіть, будь ласка, сили, розпалити особисті прагнення влади в Орлика і не допустити до цього поєднання, тимбільше, коли була така прекрасна можливість розбурхати його пристрасті, бо проти нього, нащадка старого аристократичного роду Європи, стояв новоспечений рукою московської цариці син престолюддя, хоч і козака, але без предків, граф? Чому ж ви, дорогий бароне, не заграли на цьому конику? Думаю, що родова гордість Орликів напевно спротивилася б і не допустила до того, щоб на чолі України стояло двох володарів, а не один? Тепер положення дуже не вигідне: не маючи двох українських таборів, одного під кермою Розумовського, а другого поза межами України під кермою Орлика, таборів, які б себе взаємно поборювали — а ми б їм щедро в цьому допомагали — ми мусимо зустрітись з одною силою. Це дуже погано. Чи ви не старалися через наших друзів на французькому дворі, щоб саме там не допустити до цього поєднання? Хоч би навіть через найближче оточення короля Людовика XV?

Фон Гартбург під час цих слів спокійно глядів у далечинь і коли фон Фалькенав скінчив, похитав головою:

— Ексцеленціє, не тільки розумію ваші закиди, повні справедливого схвилювання, але й цілковито погоджуюся з вами. Що більше, нам треба було навіть т. зв. мазепинську військову еміграцію, при допомозі зручних агентів поділити на два табори, за-орликів і проти-орликів. Це можна було дуже легко зробити, бо ще не було на світі генерала чи якогонебудь вождя, проти якого не було б замітів! І я особисто перегово-

рював оті справи в Петербурзі, і я радив навіть самій, наймилостивіше пануючій цариці Росії, Єлисаветі, а нашій вірній союзниці, щоб вислала довірених людей, які б роз'єднали українську мазепинську еміграцію. І це теж можна було дуже легко зробити, бо українці на розколи дуже придатний народ. Та всі наші намагання скінчилися неуспіхом, бо в цариці Єлисавети чоловік — українець, та й ще не в тім'я битий хитрун. Єдине, що нам удалося зробити, це переконати її царське величество, що коли дійде до порозуміння між Францією й Україною, тоді й Росія і її вірний союзник, наша Саксонія, як теж усі наші германські князівства, перестануть бути керманічами світової політики. Керму володіння над Європою візьмуть у свої руки Франція й Україна, а ми будемо тільки виконувати їх накази.

— До цього ми рішуче не можемо допустити! — перебив твердим голосом фон Фалькенав. — Аж ніяк не вільно нам допустити до якогонебудь союзу чи тайного договору України з Францією!

— Про те немає в нас ніяких сумнівів. Врешті, дорогий пане міністре, слово наймилостивіше пануючого нам короля є в цьому випадку законом. А його величество король сказав виразно: керма політики в Європі належиться німцям у союзі з Петербургом.

Фон Фалькенав не відповів нічого. Але фон Гартбург помітив, що уста Фалькенава наче затиснулися а в очах заблистіли сталеві вогники.

Хвилину тривала тишина. Фон Гартбург дивився пильно в очі Фалькенава, неначе очікуючи якогось запиту.

Але фон Фалькенав мовчав.

Фон Гартбург помалу сховав свою люльку в кишеню жакету і, виждавши ще хвилину, промовив:

— Вибачте, пане міністре, але мені вже час. Я ще сьогодні, як ви самі знаєте, мушу виїхати

до Франції. Там ждуть мене вже кілька днів. Дозвольте спитати, є у вас ще якісь запити до мене?

Фон Фалькенав неначе очуняв, і живо звернувся до Гартбурга:

— Чи є в мене якісь запитання? Ох, добрий пане бароне, скільки їх ще було б у мене, як би був час. Я знаю, вам спішно. Ну, що ж, усі потрібні інструкції ви маєте, а вірю, що наша дорога Саксонія може спокійно довірити вам, під цю пору найважливішу справу, якою є тайні зв'язки Франції й України, чи докладніше кажучи графа Орлика й гетьмана Розумовського. Я бажав би спитати вас, застерігаюсь одначе, що це моє приватне запитання, просто з цікавості, якщо вам незручно, можете на це не відповідати...

Фон Гартбург похитав мовчки потакуючи головою.

— Будь ласка, кажіть!

— Чи є у вас якінебудь докази на те, що граф Орлик піддався авторитетові гетьмана Розумовського?

Фон Гартбург розіпняв свій жакет і з правої кишені витягнув жмут паперів. Уважно переглядав їх, врешті витягнув із жмуту один папір та подав його Фалькенавові: — Будь ласка, читайте!

Фон Фалькенав узяв папір. Угорі паперу було написано:

"Грудня 21 дня, 1752 р.

"Секретний лист амбасадора Їх Величества короля Франції Людовика XV, у Варшаві, графа де Брой.

"Справа Д-П, повідомляє агент ОЗЗ.

"Що торкається відношення генерала графа Григорія Орлика, прямого наслідника гетьмана України на вигнанні, Пилипа Орлика, до наставника московської цариці, гетьмана Кирила Розумовського, граф Орлик дав таке свідoctво:

"Козацька нація знає, що гетьман є єдина змо-

га її вільного існування, з гетьманом вона свідома своєї сили. Тому під гетьманом козацька нація завжди була могутня і московські царі не любили цієї ранги. Хоч сучасний гетьман і не є людиною великого духа, але один факт, що він тепер стоїть на чолі України, може спонукати його на енергійний захист козацьких прав."*)

"Дальші повідомлення графа де Брой:

"Попереднє повідомлення нашого довіреного посла барона де Кастер, начеб то козацький гетьман покарав на горло кількох козацьких старшин, у тому полковника козацьких військ Полуботка, правді не відповідають. Те ж виявилася неправдивою вістка, начеб то велику кількість козацьких старшин за порушення військової дисципліни усунуено та на їх місце призначено москалів. Правді відповідає вістка, що козацький гетьман Розумовський змінив обличчя цілої України: збудував нові твердині, зорганізував нові станиці козацьких військ, вислав низку молодих юнаків з України на вищі студії на закордонні університети й т. п.

"...Коли про це повідомлено Григора графа Орлика, цей сказав:

— Під цю пору гетьманом Української Держави є Кирило граф Розумовський і всі українці мають його слухати".

023, С-2, Версаль П-6.

Фон Фалькенав довго дивився на папір, немов прочитуючи його вдруге й утретє та врешті, віддаючи його фон Гартбургові, спитав:

— Чи ще хтось, крім мене тепер, знає про це?

Фон Гартбург заперечив головою:

— Ні, пане міністре! Щойно після приїзду в Париж, я точне звідомлення, wraz із цим відписом листа де Броя, вишлю нашому наймилостивішому королеві.

*) Лист автентичний.

— Розумію! — похитав головою фон Фалькенав. — Це звідомлення ще не повне?

— Так! Це тільки наświetлення одного явища. А їх є більше.

І фон Гартбург спокійно заховав папір у кишені жакету та заціпив його на всі гудзики.

Встаючи помалу з фотеля, фон Гартбург поправив на собі одяг і кланяючися низько, спитав:

— А дозвольте, ваша милосте, завдати вам одне питання?

— Очевидно! — погодився зразу фон Фалькенав. — Будь ласка!

— Як дивиться на те все лорд Палмертон, у якого домі ми сьогодні найшли гостину?

— У цьому ж річ, дорогий бароне, що він ніяк не дивиться, а може, радше кажучи, старається все бачити, але нічого не рішати. Немає сумніву, що в його особі ми маємо довіреного приятеля, який старається нам допомогти, хоч би тому, що ми йдемо проти Франції. Але відношення лорда Палмертона — очевидно не особисте, — я сказав би, є таке ж неприхильне до Росії, як і до України. Врешті, для нього Україна, це колонія Москви а гетьман Розумовський це намісник цариці.

— Розумію! — хитнув головою фон Гартбург. — Підхід держави, вісью якої є колонії. А... позстання гетьмана України, князя Мазепи?

— Звичайний колоніяльний бунт проти правопорядку, що його оформив у Персяславі гетьман України, Богдан Хмельницький.

— Дякую, вашій милості! — посміхнувся фон Гартбург. — Це мені вповні вистачас, до речі це й іде по лінії моїх здогадів. — Дозвольте, ваша милосте, попрощати вас і подякувати вам за все добро!

— Це я дякую вам сердечно, пане бароне! — сказав фон Фалькенав, витягаючи руку. — Щасливої подорожі! Але до речі: чи не випили б ви з лордом Палмертоном і зі мною чарку вина

за успіх наших змагань? Він доручив мені, після нашої розмови, попрохати вас до себе...

— Дозвольте, ваша милосте, сердечно подякувати лордові Палмертонові, але я дуже поспішаю. Вже ніч переді мною, а як знаєте, дорога далека.

— Знаю про це і тому вас, дорогий бароне, не намовляю. Ваша карета жде під палатою?

— Так, пане міністре!

— Чи міг би я ще чимсь вам допомогти? — спитав увічливо фон Фалькенав. — Є у вас зброя?

— О, так! — усміхнувся фон Гартбург. — Та ще й яка! З України, козацька!

— З України? — спитав здивовано фон Фалькенав. — Звідкіля ж вона у вас?

Фон Гартбург, не розщипаючи жакету, сягнув до лівої нагрудної кишені й витягнув із неї невеличкий кинджал із легко загнутою ручкою. Не витягаючи його з піхви, подав кинджал фон Фалькенавові:

— Будь ласка, гляньте на ручку! — сказав.

Фон Фалькенав уважно розглянув рукоять кинджала: була вона інкрустована золотом і брильянтами.

— Диви, диви! — здивувався фон Фалькенав. — Хто ж це таке багатство носить в Україні?

— Носять його, уявіть собі ваша милосте, жінки. Цей кинджал подарунок одної з полковниць, дружини одного з найбільш довірених старшин прибічної гвардії... гетьмана Розумовського! Але не витягайте кинджалу з піхви, ваша милосте: вістря кинджалу затроєне.

— Затроєне?

— Так, одною з найсильніших рослинних отрут України. Маленьке, незначне задраснення і продовж кількох хвилин смерть!

— Ну, не хотів би я бути приятелем тієї полковниці! — розреготався фон Фалькенав. — Але яким же чином ви попали, дорогий бароне, у ря-

ди приятелів цієї леді Мекбет з України? — спитав фон Фалькенав, віддаючи фон Гартбургові кинджал.

— Можу впевнити вас, пане міністре, що ця вродлива українка — а як відомо українки дуже вродливі — чи то пак, як ви кажете, леді Мекбет з України, навіть не знає, що я став власником подарунку, що його вона передала кому іншому! — посміхнувся фон Гартбург, ховаючи кинджал.

— Бажаю вам щиро, дорогий пане бароне, щоб ви ніколи не потребували вживати цього кинджалу в своїй обороні! — сказав фон Фалькенав, подаючи на прощання руку фон Гартбургові.

— Щиро дякую, пане міністре! — стискаючи руку, випрямився по військовому фон Гартбург.

— Дозвольте моєму секретареві товаришити вам?

— Дякую, пане міністре! Як незнайомий я приїхав сюди на розмову з вами, так незнайомий і відходжу звідсіля. Крім вас і лорда Палмертона, ніхто не сміє знати, що я тут був.

— Адже ж ваша карета стоїть під палатою?

— Ні, не моя! Вона визичена. Щойно на першій поштовоїй стації я пересяду в свою карету.

І фон Гартбург ще раз випрямився по-військовому, схилив голову в поклони та зробивши півоборот, вийшов із кімнати.

Хвилину фон Фалькенав стояв мовчки біля стола; відтак узяв малий, срібний дзвінок, що стояв на столі й злегка подзвонив.

У дверях появився лакей.

— Повідомте, прошу, мілорда, що я хочу з ним бачитися.

Лакей мовчки вклонився і зник за дверима.

Фон Фалькенав помалу підійшов до вікна і глянув крізь нього. Парк довкруги палати тонув у півсумерку. Де-не-де крізь дерева пробивалося потемніле синє небо і тут-там уже видно було зірки.

Двері широко розкрилися і в них появився лорд Палмертон.

— Міністре дорогий, чому ж ви сидите напотемки? Джеймс! — крикнув до лакея, який зачиняв саме двері за лордом — світла! А де ж наш друг, барон фон Гартбург?

— Саме, дорогий мілорде, я хотів у вас вибачитися, що він не міг скористати з вашого ласкавого запрошення...

І нагло фон Фалькенав замовк: двері враз відчинилися і до кімнати просто вбіг Джеймс а за ним ще двох лакеїв, які, побачивши лорда Палмертона, станули, як укопані.

— Що це значить? — спитав холодно лорд Палмертон.

— Ваша милосте... — почав дрижачим голо-сом Джеймс, — ваша милосте, страшний випадок... коні сполошилися, ось тут за рогом... Карета розбита...

Фон Фалькенав прискочив до слуги і якимсь несамовитим голосом крикнув:

— Убитий?

— Так! — майже шепнув збілілими устами Джеймс.

— Де він? — не чекаючи відповіді кинувся до дверей фон Фалькенав.

Обидва лакеї підбігли за ним, кричучи: — Його несуть сюди!

— Джеймс! — сказав спокійним голосом лорд Палмертон. — Негайно поклич мого лейбмедика.

— Так, мілорде! — шепнув Джеймс і вибіг з кімнати.

Лорд Палмертон вийшов за ним на сходи. Кілька лакеїв вносили на руках барона фон Гартбурга. Його обличчя було жовте, одяг порваний. Ліва рука звисала безвладно. Побачивши лорда Палмертона на сходах, лакеї спинилися, неначе очікуючи наказу.

— Це певно від світла свічок у нього таке

жовте обличчя! — подумав лорд Палмертон і голосно кинув наказ: — Занести у вітальню!

Лакеї скрутили ліворуч і в тій же хвилині в сіни вбіг лейбмедик із Джеймсом.

Лорд Палмертон зійшов помалу сходами вниз і ввійшов до вітальні. Барон фон Гартбург лежав на широкій канапі, біля нього стояв фон Фалькенав, а нахилений лейбмедик притиснув ухо до грудей фон Гартбурга. Лорд Палмертон підійшов ближче, лакеї, що стояли недалеко відступили до дверей. Джеймс був близько лейбмедика й неначе слідив його рухи, ждучи наказу.

Жакет барона фон Гартбурга був розстібнутий, сорочка розгорнена, очі заплющені. Він іще жив, бо крізь відчинені уста легко хрипів.

Лорд Палмертон спинився біля лейбмедика.

Цей, послухавши хвилинку биття серця, нагло витягнув з кишені невеличкий ніжик, швидко прорізав рукав піджака й протяв сорочку на руці а відтак, легким зручним рухом прорізав жилу руки: з рани помалу витекло кілька краплин червоно-чорної крові.

Лейбмедик випрямився й зітхнув.

— Ну? — спитав тихо лорд Палмертон.

— Отрута! — відповів так же тихо лейбмедик.

Лорд Палмертон глянув на фон Фалькенава. Але цей, нахилився нагло над бароном фон Гартбургом і, не звертаючи на привних уваги, почав обшукувати ліву й праву кишені його жакету.

Обидві були порожні.

Нагло фон Гартбург розплющив очі. Неприятно глянув на привних, видно було, хотів підвестися. Уста його почали ворухитися.

Фон Фалькенав нахилився:

— Гартбург! — майже крикнув фон Фалькенав. — Ви пізнасте нас?

Очі в Гартбурга несамовито забігали й уста

знову заворушилися. Фон Фалькенав нахилився низько.

— Що ви кажете, Гартбург? Виразніше, виразніше!

— Неї-жень! — намагаючися вишептали уста.

— Неї-жень!

Фон Фалькенав звернувся до лейбмедика.

— Що він говорить, може ви зрозумієте!

— Неї-жень! Неї-жень! Неї-жень! — лепетили уста фон Гартбурга і нагло очі якимось дико забігали й спинилися, неначе задивлені в одну точку, тіло випрямалося і голова відкинулася вбік.

Лейбмедик ніжно пальцем торкнувся повіки спершу одного ока, відтак другого. Очі барона фон Гартбурга закрилися.

Фон Фалькенав випростувався, звернувся до лорда Палмертона і, схиляючи голову, сказав:

— Мілорде, дозвольте вас повідомити, що з рук ворогів нашої держави загинув один із найкращих синів Саксонії, шеф таємної канцелярії наймилостивіше нам пануючого короля, барон Отто фон Гартбург!

РОЗДІЛ II

“СОНЦЕ СХОДИТЬ НА ЗАХОДІ”

Моніка сперлася на одвірки й дивилася на подорожнього: високий, плечистий, майже заслонив господаря, що зігнений у поклоні, витягав із диліжансу велику ручну торбу. Торба не хотіла вміститися у дверцятка диліжансу й господар надаремне крутив нею на всі боки, щоб відістати її з жарети.

Моніка підбігла до господаря, щоб йому допомогти: на неї глянули пронизливі сірі очі подорожнього. Добродушна усмішка пробігла по його обличчі.

— Невже дівчата Франції сильніші від мужчин? — чистою французькою мовою промовив подорожній. Легко одною рукою підніс торбу догори та поклав її на землю. Сягнув рукою до кишені жакету, витягнув золоту монету та зручно підкинувши нею, подав її візникові, що сидів на високому кізлі.

— Дякую за їзду! — сказав.

— А все таки він не француз! — подумала Моніка і схилилася піднести торбу.

— Облиш, дівчино! — повернувся до неї подорожній. — Вона за важка для тебе! Я собі сам занесу. Ти тільки принеси мені води вмитися. Ну, господарю, ведіть мене до моєї кімнати!

І подорожній узяв свою торбу в руку та, не звертаючи уваги на низький поклін візника, ввійшов до гостинниці, над якої дверима виднів напис: “Під китом”.

Важкий сопух риби вдарив його в обличчя. Подорожній кинув оком по великій світлиці, під якої стінами стояли лави й декілька столів, у кути ж догоряли в коминку поліна. За прилавком, де були розставлені склянки й пляшки, опасиста сивоволоса жінка мила посуду. Побачивши подорожнього, жінка схилила голову й привіталась:

— Добрий вечір, милостивий пане!

Подорожній скинув капелюха:

— Дай Боже здоров'я, господине! Дай Боже!

І звертаючись до господаря, що весь час стояв на боці, шанобливо тримаючи свою шапочку в руках, спитав:

— Слухай, господарю, тут не одним китом заносить, а цілим табуном китів. Що воно таке?

— Жан Тілієр, милостивий пане, моє прізвище Жан Тілієр. Так і прошу звати мене, Жан, милостивий пане. А ця задуха, милостивий пане, це від моря. Як іде вітер від моря, то й риб'ячий сопух несе. Але воно не завжди. Тільки деколи.

— А в соняшні дні то й нічого не чути! — вмішалася господиня. Перестала мити посуду, втерла руки в запаску та вийшла з-за прилавка.

— То кажете, що тут і сонце буває! — всміхнувся подорожній, споглядаючи на невеличкі, здавалось би, запавутинені віконця світлиці, крізь які помалу предіставався сумерк.

— О! О! О!, милостивий пане, як нема мряки, то тут так багато сонця, аж очі разить! — із переконанням заявив Жан та зробив рух, наче б хотів заложити свою шапочку на голову; але завчасу спинився.

І знову добряча усмішка промайнула обличчям подорожнього. — Заложіть свою мицку на голову, Жане, ми не в церкві!

— Та де ж би я смів, милостивий пане! — зігнувся в поклони господар. — Де ж би я смів!

— Якщо самі не наложете, то я вам поможу, а моя рука важка, гляньте!

І подорожній, усміхаючись, поклав на плече господареві руку. Під її вагою невеличкий ростом гостинник зразу ж вигнувся як дуга.

— О! о! о!, милостивий пане, які ж ви сильні!
— щиро здивувався.

І похапцем, неначе злякавшись, наклав шапочку на зад голови й низько вклонився.

— Дякую за дозвіл!

— Ну, ось бачите, Жане, все в порядку. А тепер, дорогий мій, ведіть мене до моєї кімнати. Хоч, пождіть, ще треба розписатися, правда?

— Будь ласка, милостивий пане, будь ласка!
— і Жан підбіг до прилавка, відчинив шухляду, витягнув із неї оправлену книгу, каламар, гусяче перо та поклав усе те на прилавок.

— Прошу, вельможний пане! — сказав кланяючись.

Подорожній розстібнув жакета і помалу вийняв із кишені невеличку книжечку. Розгорнув її та витягнув із неї невеличкий кусок пергамену, внизу якого на шнурочку висіла печать.

Побачивши печать гостинник скинув шапочку та глянув на господиню, ця ж знову на Моніку, що стояла у дверях світлиці. Тимчасом подорожній спокійно підійшов до прилавка, замочив перо в каламарі і розмашисто вписався у книгу. А потім уважно заховав пергамент у книжечку та вложив її в кишеню жакету.

— Ось і все! — промовив. — А тепер, друже Жан, веди мене до моєї кімнати, бо справи не ждуть!

Побачивши у дверях Моніку, подорожній узяв свою торбу й капелюха в руки та підійшов до неї:

— А ти дівчино, принеси мені води вмитися і збан вина. Добре?

— Добре! — шепнула Моніка і чогось наче кинуло її в жар.

— Якого вина, ваша вельможносте, білого чи

червоного? — спитала господиня, підбігаючи до прилавка.

— Червоного, господине, червоного як кров! — відповів подорожній, не дивлячися на неї, тільки даліше глядів пронизливо на Моніку. І нагло подорожній звернувся до гостинника:

— Ходімте, Жане! Веди!

— Сюди, ваша вельможносте, сюди! — підбіг той, відчиняючи бічні двері світлиці. — Кілька сходців нагору й уже! Прошу, милостивий пане!

Двері зачинилися, та Моніка мов непритомна стояла ще при них. Пробудив її голос господині:

— Моніко! Що тобі? Ходи сюди!

Мов у сні Моніка підійшла до прилавка й якимись невидючими очима глянула на господиню.

— Що тобі, Моніко? Болить тебе що?

— Не знаю! — шепнула на силу Моніка — тільки якось мені недобре!

— Підди приляж! Та пожди! Прочитай що тут написано — і господиня пальцем показала на розгорнену книгу, до якої вписався подорожній.

Моніка схилилася над книгою і помалу вголос прочитала:

— "Гіллен оф Гілленборг, полковник військ Його Величества Адольфа Фридриха, короля Швеції".

— Це якийсь великий пан! — подумала вголос господиня. — А ти знаєш — звернулася до Моніки, — я зразу побачивши його так і пізнала, що він не француз тільки швед. Ці шведи всі такі високі.

— Не француз він і не швед! — подумала Моніка, але не сказала нічого, тільки сперлася на прилавок.

А господиня не переставала говорити:

— Пригадуєш, Моніко, тоді коли ми їздили до Шір на відпуст, той відділ шведів, що переїздив побіч гостинниці "Під добрим кухарем"? Пам'ятаєш, дядько Вільгельм, показуючи тоді цього грубого вояка...

Двері відчинилися і до світлиці майже вбіг господар.

— Чому ж ти не несеш води нагору? Ех, ви баби, мелете тут язиками, а достойний наш гість жеде! Швидше, Моніко, швидше! Я наточу вина а ти подавай воду!

І господар, ухопивши великого ключа, що висів на кілочку біля прилавка, прожогом метнувся до пивниці. Моніка без слова пішла за прилавок, витягнула з-під нього мидницю, з бочки, яка стояла в куті, начерпала черпаком води та підійшла до дверей, що вели на сходи.

— Пожди! Я дам тобі чистий платок! — сказала господиня, витягаючи платок із шафки, що прибита на стіні, висіла над бочкою з водою.

— А може я занесу? — спитала, глянувши бачно на Моніку.

— Ні, ні! Мені вже добре! — заспокоїла господиню Моніка, — тільки будь ласка, відчиніть мені двері.

Уважно пішла сходами нагору. Хвилинку здержалася перед дверима: в кімнаті подорожній злегка підсвистував собі якусь веселу пісеньку.

Придержуючи одною рукою мидницю, постукала.

— Ввійдїть! — почувся низький приємний голос.

Відчинила двері й помалу ввійшла в кімнату, розглядаючись, де б мидницю поставити.

Подорожній був без жакету, зі жаботом на шиї, в сорочці, та шукав чогось у відчиненій торбі. Побачивши Моніку, швидко підійшов до неї і взяв мидницю в руку.

— Дозвольте вам допомогти!

— Дякую! — шепнула Моніка й швидко підсунула ослінчик.

Подорожній поставив мидницю на ослінчик. На Моніку глянули сірі, пронизливі очі.

І знову Моніка почула гарячку в цілому тілі.

— Що воно таке зі мною діється! — розсердилась сама на себе і, щоб опанувати себе, сказала:

— Я зараз принесу вина!

— Гарзд, панночко! — погодився спокійно подорожній.

— Панночко! Зве мене панночкою! — подумала збігаючи сходами вниз і тут завважила, що в неї на руці висить платок.

— Подумає про мене, що я зовсім дурна! — знов розсердилася на себе й відчиняючи нагло двері до світлиці, мало не збила з ніг господаря, що зі збанком вина і келихом ішов нагору.

— Дайте сюди! — сказала швидко беручи збанок і келих.

— Моніко! — шепнув гостинник, нахилиючись до вуха дівчини — будь увічлива для нього! Це великий пан!

І з усмішкою вдарився по кишені, в якій зазвеніли монети.

Коли Моніка ввійшла в кімнату подорожнього, він обтирав своїм платком руки.

— Щиро вибачаюся, милостивий пане, зовсім забула подати платок! — спаленіла зі сорому Моніка та поклала на стіл збан і келих.

— Нічого, кожний подорожній повинен мати зі собою все, що йому потрібне. Але вибачте, як вас звати, панночко?

— Милостивий пане, прошу мене не звати панночкою, а Монікою! — І Моніка вже відважно глянула у вічі подорожньому.

Іскорки сміху заблистіли в сірих, якихсь мов замрячених очах подорожнього.

— Дуже добре! Моніка не є панночкою, тільки Монікою! В такому випадку, вже не панночко а Моніко, — до речі, дуже гарне ім'я носите — отже, Моніко, мені треба з вами поговорити.

— Зі мною? — Моніці забракло нараз віддиху й хотілося втікати.

— Ага! З вами! І то так, щоб ніхто не чув! Добре?

І не питаючи згоди, подорожній підійшов спокійно до дверей та зачинив їх.

— Ви не лякайтеся, нічого злого я вам не зроблю, тільки хочу вас просити ось про що: щоб ви щиро й отверто відповіли мені на мої запити та щоб нікому й ніколи не сказали, про що я вас питав. Добре? Згода?

І подорожній підійшов до Моніки, взяв її руку, розгорнув долоню, витягнув із кишені золотого дуката, поклав його в долоню дівчини та замкнув долоню. Усміхаючись, заглянув в очі Моніки та спитав щераз:

— Згода, Моніко?

Моніка нічого не розуміла. Бачила перед собою милою усмішкою осяяне обличчя, почувала, що її долоня згубилася зовсім у широкій долоні подорожнього і що вона держить в своїй долоні золоту монету.

І це привернуло їй свідомість.

— Я не хочу грошей! — сказала швидко, хапаючися. — Будь ласка, візьміть їх собі назад, милостивий пане, дайте їх господареві, а не мені, я не хочу грошей! — старалася вирвати свою руку.

— Спокійно, Моніко! Ви ці гроші візьміть і держіть їх для мене. Чуєте, Моніко, цих грошей потребуватиму від вас я!

— Ви, милостивий пане, від мене?

— Так, Моніко, від вас. Тому я вам їх даю.

І Моніка побачила, що обличчя подорожнього, перед хвилиною добряче й розсміяне, стало поважне, суворе а сірі очі набрали барви олова.

Мовчки сховала дуката в кишеню запаски.

— От і гаразд, Моніко! А тепер обіцяєте мені, що нікому ні слівцем не зрадите про те, що ми тепер говоритимемо?

— Обіцяю! — шепнула Моніка.

— Добре! — сказав подорожній. — Знаєте, де живе маркіз де Фер-Монте?

Моніка зблідла й такими острахом широко виряченими очима глянула на подорожнього, що той аж здивувався.

— Що з вами, Моніко?

— Милостивий пане, ви хотіли б... — не докінчила Моніка.

— Не тільки хочу, Моніко, але таки мушу відвідати свого хресного батька. На це я сюди й приїхав.

— Він ваш хресний?

— Так, і сказали мені, що він живе тут у своєму замку, що його звать Замком Янгола...

— Смерти! — докінчила тихо Моніка.

Подорожній уважно глянув на Моніку:

— Не розумію! Що значить: Янгола Смерти?

— Той замок, у якому живе маркіз де Фер-Монте названо замком Янгола Смерти — пояснила тихо Моніка.

— Цікаво! — здивувався подорожній. — А чому?

— Бо там уже було кілька випадків смерти...

— Ну, то це ще не доказ, що в цьому замку панує Янгол Смерти. Він є всюди, Янгол Смерти, є теж і тут. І до цієї гостинниці теж колись загостить Янгол Смерти... Пусте балакають, Моніко! Рибачький народ забобонний, усе щось придумає. Скажіть, далеко це звідсіля?

Моніка підійшла до вікна та рукою показала на якусь темну масу, що бовваніла в присмерках.

— А ось і замок. Дуже близько. Цією доріжкою праворуч — і станете. милостивий пане, якраз проти брами замку. Але... — не докінчила Моніка.

— Але? — повторив подорожній і всміхаючись глянув на Моніку.

Моніка не відповіла, вдивляючись у вікно, яке щораз більше окутували присмерки.

— І ще одне, Моніко! Ви швидко встаєте ранком?

— Як треба! — відповіла Моніка.

— Отже, коли ви завтра ранком застукаєте до моєї кімнати, а мене не буде, тоді, прошу, підіть до Замку Янгола й скажіть лакеєві, що до полковника Гілленборга прибув гонець. Затямте моє прізвище, Гілленборг?

— Затямлю: полковник Гілленборг!

— Ну це вже й усе, Моніко! Дякую вам за прислугу й ще раз пригадую вашу обіцянку: нікому ані слова про те, що ми говорили. Добраніч, Моніко, спіть спокійно!

— Добраніч, милостивий пане! Дякую! — вклонилася Моніка, підійшла до дверей і, відчиняючи їх, наче собі щось пригадала:

— Милостивий пане! — сказала тихо.

— Що там? — спитав подорожній, та, натягавши жакета, обернувся до дверей.

— Прошу бути сторожким! — і швидко зачинила двері.

Подорожній посміхнувся, хвилинку наслуховував, відтак витягнув із лівої кишені жакети пістоллю, уважно її оглянув і вложив знову туди. Із правої кишені жакети витягнув жмут паперів і поклав їх у торбу. Пошукавши хвилинку в торбі, витягнув звідтам невеличке металеве пуздерко; уважно його відчинив, розглядаючи його всередині, відтак зачинив і сховав у ліву кишеню жакети. Тоді наложив капелюх на голову та вийшов із кімнати. Замкнувши двері, хвилинку призадумався. По хвилині вернувся: замкнув кімнатні двері на ключ та сховав ключа до кишені.

Через маленькі сінці, відчиненою фірткою вийшов на дорогу та зараз же побачив невеличкий замочок, до якого вела проста рівна дорога. По кількох хвилинах ходи подорожній станув перед брамою замку. Проте, по хвилині надуми, пішов праворуч і зараз же побачив морський залив.

— Значить замок стоїть на якійсь скалі! — подумав. — Отже з другого боку мусить бути тераса.

Завернув назад, знов перейшов попри браму та побачив мур, яким обведена була ця частина замку.

— Умгу! — воркнув до себе подорожній. Завернув до брами, взяв у руку важке залізне кільце, прибите до брами та тричі вдарив ним у браму.

За хвилину брама відчинилася, на порозі з'явився лакей, а з-позаду нього два козачки тримали ліхтарі з засвіченими свічами.

— Ви бажаєте, пане? — спитав легко кланяючися лакей.

— Будь ласка, повідомте Їх Милість пана Маркіза, що прибув полковник Гіллен оф Гілленборґ.

Лакей низько вклонився, даючи дорогу подорожньому і брама зачинилася.

Подорожній найшовся в невеличкій кулистої форми залі, ясно освіченій чотирма свічниками, розставленими біля сходів, які півколом, з одного й другого боку вели вгору. Ліворуч і праворуч було кілька дверей. Одні, праворуч, були відчинені й звідтам доходив, здавалося далекий, гул моря. Під стінами стояли крісла.

— Будь ласка, спочити, пане полковнику, я зараз же повідомлю Їх Милість пана Маркіза — сказав кланяючися лакей.

— Заходьте, заходьте, полковнику! Я вже давно вас жду! — залунав нагло нагорі, на площинці, що лучила обидва півкола сходів, сухий нервовий голос. Над сходами появився низького росту мужчина.

Лакей мовчки вказав подорожньому рукою сходи а козачки підбігли з ліхтарями, щоб освітити дорогу.

Подорожній зняв капелюха й піднявся сходами нагору: на площинці, перед відкритими дверима кімнати, з якої падало світло, стояла невеличка постать, здавалося згорбленого роками старця.

— Ваша Милосте! — підступив близько подорожній і низько вклонився.

Старець ждав мовчки і тільки його очі, мов очі шуліки, бистро вп'ялися в обличчя подорожнього, а губи безшелесно рушались.

Подорожній підняв ліву руку, неначе до присяги, та сильним, тихим голосом сказав:

— Сонце сходить на заході!

Очі маркіза якимось швидко забігали, він теж підняв ліву руку, як до присяги й відповів:

— Навіть, коли хмарно!

І зараз же потім, указуючи правою рукою відкриті двері, швидко заговорив:

— Заходьте, заходьте!

Подорожній, схилиючи голову в поклоні, увійшов до кімнати, за ним дрібним кроком поспішив маркіз, замикаючи за собою двері.

Подорожній кинув оком по кімнаті: це була їдальня, проти входових дверей стояв стіл із чотирма кріслами по боках, на столі пляшки з вином і запіканкою. Коли маркіз зачинив двері, від великих, бальконових дверей відділилась постать чоловіка, який ішов помалу входячим назустріч.

Маркіз витягнув руку до подорожнього та стискаючи його руку, швидко заговорив:

— Вітайте, вітайте! Дуже тішуся, що вас бачу живим і здоровим! — Ну, даруйте, але дивлячись на вас, таки можна повірити, що Бог згубив міру! Чи то на цій вашій Україні всі такі високі до неба?

— У нас навіть є така приповідка: високий до неба а дурний як треба! — всміхнувся подорожній.

— Ну, приповідка добра, але не дуже влучна, ви розумний народ, не дурний. І тому своєї держави не маєте. Тільки дурні народи зразу ж мають державу, бо розумними людьми кермувати важко, а чередою дураків легко. Вистачить один мудрий, а слухатиме його ціла череда дурнів!

Але вибачте, я ще не познайомив вас із нашим гостем: полковник Гілленборг, а це від сьогодні наш друг і союзник, доктор Леклерк, лейбмедик Їх Ясновельможности Гетьмана України, Кирила.

Неначе тінь здивування пробігла обличчям подорожнього, але швидко опанувався та, витягаючи руку, щиро привітався з Леклерком.

— Дуже тішуся, що вас бачу! — сказав.

— По-українському, панове, по-українському говоріть між собою! — швидко заговорив Маркіз, беручи зі стола три чарки та наливаючи до них вина. — Чейже особистий лікар гетьмана України мусить плавно говорити по-українському!

— Я теш хочу вас просити ховорити зі мною по-українські — сказав помалу Леклерк.

— Дуже радо! У вас іще, бачу, докторе, чужоземний виговір, але це нічого: коли найдетеся в Україні і ваше вухо звикне до відтіней звуків, то ніхто не впізнає у вас француза. Але ви, думаю, ідете туди як француз? — сказав по-українському подорожній.

— Знаменито! Так і має бути! — сказав задоволено, чуючи українську мову, маркіз. — Ну, панове, вибачте, що переб'ю вам. Випиймо за нашу справу! Нехай живуть милостиво нам пануючі Гетьман Кирило й король Людовик XV! Нехай живе Україна й Франція!

— Нехай живуть!

Ніжно задзвенів кристал і різними барвами заграли чарки в мерехливому світлі свіч.

— Будь ласка, панове, сідайте й закушуйте! Служби при нас не буде, бо ми у війні... До речі, пане полковнику, хоч про вас я знаю і від графа Орлика і від кардинала де Флері, проте, скажіть мені, будь ласка, чи ви справжній полковник, чи тільки з ласки генерала Стайнфліхта?

— З ласки генерала Стайнфліхта я тільки Гілленборг, але полковником, то я таки справді є.

— У такому випадку, чому ви не при шпаді?

— спитав маркіз, накладаючи собі на тарілку кусок риби.

— Бо я їду до Дантевіль як приватна особа.

— Чи це той самий генерал Стайнфліхт, який є швагром графа Орлика?—спитав Леклерк, наливаючи запіканки до маленьких срібних чарок.

— Цей самий! — potwierдив маркіз. — Якщо не помиляюся, то графа Стайнфліхта назначив недавно Його Милість король Швеції, маршалом.

— Я теж чув про те недавно у Варшаві. І теж говорили, що графиня Настася Орлик-Стайнфліхт дальше чарує всіх своєю красою — сказав подорожній.

— Так, це прекрасної вроди жінка. І високої культури! — поважно potwierдив маркіз. Та, підносячи срібну чарку, додав: — Леклерк, я боюся за вас!

— Чому, пане маркізе?

— Коли ви в Україні стрінете таких вродливих жінок, як дружина маршала Швеції, графиня Орлик-Стайнфліхт, то ви пропали а з вами й ми! — засміявся маркіз та вихилив чарку.

— Ех, українки не такі небезпечні, як виглядають! — заспокоюючим голосом сказав подорожній, теж вихиляючи чарку.

— Справедливо, полковнику! Ви це повинні найкраще знати, бо ж ви українець і просто з України! — potwierдив Леклерк.

— Я українець, це правда, але я не з України! — хитнув головою подорожній.

— Думаю, пане полковнику, що ви не повинні скривати перед нашим новим другом, доктором Леклерком, що у вашій особі ми вітаємо одного з українських мільйонерів із Китаю! — сказав, звертаючися з усмішкою до подорожнього маркіз де Фер-Монте.

Доктор Леклерк такими зчудованими очима глянув на подорожнього, що цей щиро розреготався.

— Це мабуть найбільша несподіванка сьогоднішнього дня! — теж сміючись сказав маркіз.

— Ні, це ви серйозно? — спитав по хвилині, не зовсім іще довіряючи словам маркіза, Леклерк.

— Зовсім серйозно, дорогий докторе Леклерк, і тому саме ми сьогодні тут зустрілися: те, що ви дізнаєтеся тут від полковника, маєте передати Гетьманові Кирилові. Так писав вам граф Орлик? — спитав маркіз.

— Так! — потвердив ще даліше зчудований Леклерк — але я зовсім не думав про Китай!

— А для вас, полковнику, в цій справі я маю доручення від кардинала де Флері. Ось, прошу вас, маєте листа.

І маркіз витягнув із нагрудної кишені жакету залякованого листа та подав його подорожньому.

— Дозвольте відчинити листа, пане маркізе? — спитав.

— Прошу дуже! — хитнув головою маркіз.

Подорожній зламав печатку й розгорнув папір:

"Дорогий Пане Полковнику, користаю з ласкавости нашого друга Маркіза де Фер-Монте, якого ви зволите відвідати, та прошу вас переказати особистому лікареві гетьмана України, Кирила Розумовського, докторові Юлієві Леклеркові все, що вважатимете за потрібне й корисне для вашої справи. Буду вдячний, якщо при нагоді свого побуту в Парижі, зволите мене відвідати.

Кардинал де Флері".

Подорожній згорнув листа, сховав його в кишеню та хитнув головою вбік маркіза:

— Все в порядку! — сказав.

— Але я не зовсім у порядку! — похитав головою Леклерк — я щораз менше починаю розуміти. Де ж ви властиво живете, пане полковнику, хіба ж не в Китаї?

По обличчі подорожнього пробігла ніби тінь, він налив собі келих вина, надпив ковток і з якимсь замріяним обличчям звернувся до доктора Леклерка:

— Ви правильно спитали мене, дорогий докторе, де я живу?! І повірте мені, я сам не можу вам відповісти, де живу. А може краще: я живу всюди, так як усюди має свій дім та людина, якій ворог забрав землю, розвалив її державу й закував її нарід...

— У мене є дім між ріками Сунгарі й Уссурі, у стіп гірського ланцюга Тієн-ло-шань. Це Манджурія. Там між кедрами й березами, де росте таємничий корінь жень-шень, де ночами чути рев тигрів і білих пантер, там мій дім...

— І в мене є дім далеко на півночі, над Ботнійським заливом, у Швеції, недалеко Умен, Гілленборг. І в мене є дім у Парижі, невеличкий, біля готелю де Порт. І в замку графів Орликів де Брен де Дентсвіль є також мій дім... А тепер, дорогий докторе, відповідajte самі собі на питання: де я властиво живу, де живе людина, якій відобрано вітчизну?!

Хвилину панувала мовчанка. Здалеку доходить шум морських хвиль і легко тріскотіли, скапуючи в свічниках, свічі.

По хвилині доктор Леклерк, нахилиючись до подорожнього, з легким співчуттям спитав:

— А ви жонаті, полковнику, якщо можна спитати, є у вас рідня?

— Я був жонатий, дуже коротко! — з тихою задумою в голосі відповів подорожній. — Моя дружина загинула в полюванні на тигрів... Моя неї-жень! — тихо, немов до себе сказав подорожній.

На ці слова схопився з крісла маркіз де Фермонте і, нахилиючися через стіл, майже крикнув:

— Що ви сказали, полковнику, що ви сказали? Повторіть ще раз це слово!

— Яке слово? — спитав зчудований подорожній.

— Ви сказали тепер щось по-китайськи! Повторіть це! — нетерпеливився маркіз.

— Неї-жень?! — повторив подорожній.

— Що це значить?

— Жінка! Дослівно по-китайськи: внутрішня людина...

— Чи ви знаєте — схвилюваний маркіз устав із-за стола, підійшов до крісла на якому сидів подорожній і нахилиючися над ним, говорив даліше: — Чи ви знаєте, що останнє слово замордованого шефа таємної канцелярії короля Саксонії, барона Отто фон Гартбурга, було "неї-жень"?

РОЗДІЛ 3

ЧОРНИЙ ЧЕРНЕЦЬ

Ігумен монастиря ОО. Венедиктинів, о. Севастіян, рішив цього вечора зразу ж лягти. Уже кілька днів підряд почувався розгубленим. Причиною цього — ігумен про це дуже добре знав — був саме той лист від протоігуменату Чину ОО. Венедиктинів у Парижі. Адже ж разом із цим листом, над яким уже підряд кілька днів роздумував ігумен, цілий його плян написати й надрукувати історію зв'язків Венедиктинського Чину з Україною від найдавніших часів, коли ще Україна звалася Руссю і була наймогутнішою імперією на Сході Європи, — цілий цей плян розпався в дрібки...

— Хто ж інший, як не брат Іван (хоч він, властиво, є братом Жаном, але якось воно приємніше звертатися до нього цим іменем, яким його охрещено і яким кликали його батьки!), зуміє це написати? Ні один із нас французів не знає так історії України, як цей юнак, якого виховала, що правда, еміграція, але в жилах якого пливе українська шляхетська кров... Іван де Проскура! Правда, Іван народився в Туреччині, бо його батьки після Полтавської трагедії, разом із гетьманом Пилипом Орликом, виїмігрували спершу до Туреччини і щойно згодом осіли у Франції, але цей юнак, сьогодні син нашого дорогого о. Венедикта й усіми люблений брат-чернець, і з освіти і з виховання француз, хоч кров у нього українська...

— Тільки така людина здібна написати те, про що ми, за виїмком кількох сухих дат, нічого ближче не знаємо. — Історія — повторяв завжди ігумен о. Севастіян — це не дати, це не роки, це навіть не події чи явища. Що нам говорить, чи що нам роз'яснить, мовляв, коли ми нпр. довідалися, що того і того року такий і такий то письменник видав ось такий геніальний твір? Це зовсім не історія! — повторяв о. Севастіян — історією буде щойно те, коли ми довідаємося, як цей твір поставав, як він помалу набирив життя, ріс, мужнів, щоб урешті виллятися в таку а не іншу форму... Тут саме суть історії! І тому не є зовсім історією, коли ми читаємо на сторінках "історії Чинів", що на землі княжої Русі-України ішли з Божим словом Венедиктини, Францискани чи Домінікани. Це не є історія! А історією є те, чому перші пішли на Русь-Україну Венедиктини, а не хто інший? І чому — ось тут і найважливіше й правдиве суттєве історичне завдання, чому київські монархи-князі усунули з України всі латинські чернечі Чини, а залишилися були й мали дозвіл на усіх землях основувати монастирі тільки ми, Венедиктини? Чому українські князі пошанували тільки Венедиктинів, а іншим чернечим Чинам заборонили побут на землях України?

— А хто міг би краще й докладніше, більш основно й вичерпно написати про це, як не цей юнак, що духово був українцем а з виховання й знання французом?

— А тут тимчасом лист! Цей лист, що перекреслив усі пляни ігумена о. Севастіяна, хоч праця над історією Чину ОО. Венедиктинів в Україні вже майже наполовину була скінчена.

І ігумен о. Севастіян, який увійшов у свою келію з наміром зараз же лягти, дивився в невеличке закратоване віконце своєї келії: далеко, в присмерках видно було село Кантеле, вели-

чезну долину ріки Сени, а праворуч імліли гори Аржантейля і верховина Саннуа сповита синім туманом.

І хоч о. ігумен Севастіян знав зміст листа майже напам'ять, поневолі нахилився над писальним столиком при вікні, витягнув листа з шухлядки, розгорнув його й почав знову читати:

"...Знаємо, дорогий у Христі, що багато наших заслужених Чинів зголосилося до цієї Божовгодної праці-місії, але вибір керманіча нашої Церкви впав на нас... Бо треба Вам знати, Дорогий Брате, що наш Христовий намісник високо поважає і з великою шанобою висловлюється про теперішнього митрополита богоспасаемого города Києва, звідкіля світло Христової науки розійшлося на цілий Схід Європи, архієпископа Флоріяна Гребницького з яким нашого Папу лучать щирі, дружні зв'язки... Довірочно про це Вам говоримо і просимо заховати це для себе, щоб Ви знали й були свідомі цього... Сьогоднішній митрополит Руси-України Флоріан Гребницький це ще приятель і друг кардинала Лямбертіні, який сьогодні, як Вам відомо, Дорогий Брате, згідно з волею Божого Провидіння є наслідником св. Петра, прибравши ім'я нашого святого Венедикта.

"...Невідомо нам, чи це є бажання й рішення керманіча нашої Церкви, папи Венедикта XIV, чи митрополита Флоріяна, але повідомляємо Вас. Дорогий Брате, що до Вас прибуде чернець старовинного Чину, від якого всі наші Чини походять, Чину св. Василя Великого. Був цей чернець у нас і, після побачення з різними особами, до яких мав поручаючі листи з Риму, що ми їх самі бачили, їде до Вас, щоб у Вас зустрітися з нашим добрим братом о. Жаном Проскурою. Прохасмо Вас отже й доручаємо Вам звільнити від усіх обов'язків брата нашого о. Жана Проскуру та разом із висланцем Риму, ченцем-васи-

ліянином о. Гедеоном, який у світі звався графом Виговським, виправити в дорогу до богоспасаємого города Києва, у всьому їх забезпечивши. Братові о. Гедеонові ми написали порученого листа до Вас, що його він Вам особисто передасть. А рівночасно повідомляємо Вас, Дорогий Брате, що згадане доручення не наше, а нашої найвищої влади...”

Сумерк затирав рядки листа, але о. Севастіян навіть і не пробував читати його. Тримаючи розгорненого листа, він далі дивився крізь закратоване віконце на далеке село Контелс, яке вже бовваніло сірою плямою, на долину ріки Сени, в якій ще тут і там запалиювалися золоті іскорки заходячого сонця і на покриті тьмавим туманом горби Аржантейль. А рівночасно перед очима о. Севастіяна з'явилися жмути записаного паперу і над ними великий напис: Історія Чину Венедиктинів в Україні...

Легкий стукіт у двері келії стрепенув задуманим ігуменом.

— Хто там? — спитав гостро, ховаючи листа в шухляду столика.

— Це я, отче ігумене, Іван! — пронісся ясний голос із-за дверей.

Ігумен помалу підійшов до дверей келії й широко розкрив їх. На коридорі, освіченім невеличким смолоскипом, прикріпленим у вуглі, стояв високий юнак у довгій чорній рясі. На тлі сірої стіни коридору, на яку падали червоні блиски смолоскипу, постать юнака-ченця видавалася ще вищою і зовсім чорною.

— Правдивий чорний чернець! — подумав ігумен, нагадавши популярну назву, якою звали ченців-венедиктинів.

— Заходь ближче. Іване! — сказав спокійно о. Севастіян. — що скажеш нового?

— Прошу отця ігумена, я приходжу з проханням!

— Заходь брате, зачини двері й сідай! — і о. Севастіян сів на ліжко, чекаючи, поки о. Іван сяде на стілець, що стояв проти ліжка. — В чому справа?

— Я хочу просити отця ігумена дозволити мені попрацювати в бібліотеці сьогодні ніччю довше як звичайно.

Легка усмішка пробігла обличчям ігумена.

— Ти мабуть, брате, кожної ночі працюєш ніччю "довше, як звичайно" — відповів ігумен.

— О, ні! — заперечив живо о. Іван, — я дуже рідко протягаю працю поза 12-ту годину!

— В бібліотеці так! — погодився ігумен, — але в твоїй келії, брате, світиться часом аж до сходу сонця... Що? Признайся!

— Часом не хочеться спати... — замнявся о. Іван.

— А головно тоді, коли відкриється якісь цікаві речі! — докінчив з усмішкою на обличчі о. Севастіян, — правда? Ну, нічого! Ти, брате, вже й так звільнений від наших монастирських обов'язків, то й можеш розпоряджати собою. Але, що ти нового відкрив? — спитав із цікавістю науковця, ігумен.

— Дуже цікаве! — заговорив живо о. Іван. — Прошу отця ігумена, просто не хочеться вірити!

— Що ж таке? — спитав живо ігумен.

— Отче ігумене, першими ченцями в Україні, які прибули туди з Західньої Європи не були ірлянські Венедиктини, як про це твердять історики Церкви...

— Тільки?

— Це були французькі Венедиктини! — сказав твердо й рішуче о. Іван.

Ігумен пильно дивився на о. Івана й перед його очима чомусь станула інша постать, постать його слухача, першого українця, що його о. Севастіян, іще як професор Сорбони, пізнав у Парижі, руського шляхтича Мельхіора Даниловича.

ча. Після одного викладу Данилович приступив до нього та твердо й рішуче сказав:

— Пане професоре, королева Франції Анна Русинка була донькою монарха Руси-України, а не Московщини!..

Ігумен дивився пильно на о. Івана: такий же твердий і рішучий був вираз обличчя цього ж українця, як давно колись у Мельхіора Даниловича, "шляхтича землі руської", як він сам підписувався...

Ігумен о. Севастіян заложив руки під свої коліна й жартівливо, з-під ока глянув на о. Івана.

— Дуже цікава вістка, безумовно, вона навіть може бути проломом у вивченні зв'язків України й Західньої Європи, але, скажи мені, мій дорогий, які є докази на це?

— Я маю докази, отче ігумене! — запально відповів о. Іван.

— Дуже цікаво їх послухати! Будь ласка! Скажи! Дуже цікаво! — легко глумливо, нагадуючи старий професорський тон, сказав о. Севастіян.

— Докази є у хроніці Гугона із Сен-Сир! — відповів спокійно о. Іван.

— Гугон із Сен-Сир? — повторив задумано о. Севастіян. — Це ім'я мені відоме, але не пригадую хроніки авторства цього Гугона. Вона надрукована?

— Ні, отче ігумене, в моїх руках є рукопис. І здогадно, ви, отче ігумене, і я, будемо першими, які читатимуть цей рукопис Венедиктинця Гугона із Сен-Сир... сповідника королеви Франції, українки Анни Ярославни — докінчив тасмничо-тихо о. Іван.

Ігумен схопився з ліжка.

— Брате дорогий, якщо це справді автентичний документ із XI-го століття — — —

— Отче ігумене, зовсім певно автентичний! — перервав ігуменові о. Іван. — Я можу вам зараз же вам його показати, а ви, отче ігумене, як дослідник і науковець...

— Звідкіля ж ти його видістав? — гарячився ігумен.

— Просто й звичайно! Я найшов його в нашій бібліотеці!

Ігумен знизав раменами й хитнув зневажливо рукою.

— Дорогий мій, я нашу бібліотеку знаю напам'ять. Такої цінності, про яку говориш, там немає! Це якась помилка!

— Але ж, отче ігумене, — уже нетерпляче заговорив о. Іван — ви може знаєте всі оті книжки, що стоять на полицках і в шафах, але ви мабуть не знаєте про ті рукописи, які лежать чи, може сказати, дотепер лежали сховані.

— У нашій бібліотеці? Сховані? Нічого не розумію! — хвилювався ігумен.

— Отче ігумене, якщо дозволите, то підімо зараз же до бібліотеки і я вам те все покажу! Прошу мені вибачити, але я думав, що ви, отче ігумене, переглядали ті рукописи, що лежать у схоронищі.

— У якому схоронищі? Що ти говориш? Адже ж усі найважливіші рукописи, які зберігаються в нашій бібліотеці, є або в шафах римського числа I-V, або в залізній скрині в куті під другим вікном праворуч від входу. Врешті ключ до цієї залізної скрині я тобі дав.

— Так, отче ігумене, я маю цей ключ. Але крім цього є ще тайне сховище в стіні під вікном, саме там де стоїть залізна скриня. Поза нею.

— У стіні, під вікном? — зчудовано повторив ігумен. — Поза нею?

І вже не надумуючися, ігумен звернувся до дверей.

— Ходімо!

Пішли коридором просто а звернули ліворуч, де у вежі містилася монастирська бібліотека. Попід стінами великої, півокруглої кімнати, стояли

високі шафи а між стрімчастими вікнами, внизу, на полчиках, рядом товсті книжки, оправлені в шкіру. На великому столі, довкруги якого стояло кілька широких, важких крісел, горіло в ліхтарі п'ять свіч.

Швидкою ходою ігумен скрутив праворуч і спинився під другим вікном, де замість полицок, стояла висока залізна скриня. Скриня була боком відсунена від стіни й за нею було видно якісь, начебто дверцята в стіні.

Ігумен питаюче глянув на о. Івана.

— Так, отче ігумене, це тут! — сказав о. Іван.

— Подай сюди свічник, брате! — замість відповіді сказав ігумен та схилився над щілиною між скринєю і стіною.

Отець Іван узяв свічник зі стола й освітив щілину.

— Отче ігумене, рукопис Гугона є на столі... — шепнув о. Іван.

— Я знаю! — відповів ігумен, — але я хочу побачити скритку. Це ти відсунув скриню?

— Так, отче ігумене! Це сталося випадково. Перед двома днями, коли смеркало і я не міг доглянути, чи добре я виписав одно речення з хроніки монастиря Адальберта, підійшов я до відчиненого вікна, перевірити написане. Поклавши один листок прочитаного на підвіконник, я почав читати другий листок, коли нагло повіяв вітер і листок, що лежав на підвіконнику, зсунувся в щілину між скриню й стіну. Щоб його видобути, треба було відсунути скриню. Вона дуже важка і я зміг відсунути тільки один її бік та тоді побачив у мурі стіни неначе дверцята. Я відчинив одно крило дверцят і побачив звої рукописів. Із цікавості сягнув туди рукою: перший рукопис, ось вони всі на столі, отче ігумене, це був список-інвентар, мабуть нашого монастиря, а може якогось іншого, точніше не знаю. Другий рукопис це були теж якісь числа, але

третьої, що я його зміг витягнути з напів відкритих дверцят, це була хроніка Гюгона із Сен-Сир...

— Стривай! — спинив о. Івана ігумен. — Попробуємо вдвійку відсунути скриню зовсім.

— Вона дуже важка, отче ігумене! Може ще когось попросити?

— Ні, ні, не треба! — нетерпляче заперечив ігумен. — Тільки ми вдвох. І ще одне: нікому про те, що ти найшов, ані слова! Постав свічник на підвіконник і натисни з цього боку, а я підважу з того. Ну, раз, два, три!

Скриня захиталася й отвір поширився.

— Хвилинку! — важко віддихнув ігумен. — Тепер із цього боку, брате! Готово? Р-раз!

Але скриня не рушилася, неначе вросла в долівку.

— З цього боку її не рушимо, отче ігумене. Я вже пробував. Вона мабуть тут пририта...

— Але коли ми тільки з одного боку її відсунемо, тоді не зможемо повністю відкрити дверцята схронища!

— Вистачить наразі, отче ігумене, коли повністю відкриємо одно крило дверцят і можна буде друге крило наполовину відчинити.

— Добре! — погодився ігумен. — Так тоді: підваж із цього боку. Готово?

Пядь-за-пяддю скриня відсувалася від стіни і врешті одно крило дверцят можна було повністю відчинити.

Ігумен став на коліна й помалу відкрив половину дверцят. Якимсь дивним холодом повіяло від чорного отвору.

— Посвіти мені ближче! — неначе стисненим голосом сказав ігумен та прихилив голову до отвору.

Мерехтливе світло свічок освітило запавутинений отвір: це була викута в камінній стіні,

плитка, повздовжна скритка. На дні скритки лежали сувої пергамену.

Ігумен обережно витягнув один сувій, другий, якийсь зшиток, покритий грубою верствою пороху, і перед очима ченців появилася невеличкого розміру, квадратної форми калитка. Ігумен обережно взяв калитку в руку й підніс до світла: груба верства пороху й павутиння покривала калитку. Рукавом рясн ігумен обтер порох зверху й з-під споду, шукаючи з якого боку накривка. Калитка була зроблена з якогось металю матово-золотистої барви.

— Це мідь! — шепнув о. Іван та, сідаючи на землі біля ігумена, поставив свічник на долівці.

— Ні! — заперечив так же тихо ігумен. — Це щире золото. Глянь, яка вона важка! Правдиве золото не має блиску.

І ігумен подав калитку о. Іванові. Цей узяв її в руку, обережно, з якоюсь незрозумілою для себе шанобою, та наблизив до свічі: на верху калитки крізь не зовсім іще обтертий порох, видно було якісь знаки.

— Отче ігумене, тут щось вигравіруване! — показав пальцем о. Іван.

Ігумен сів на підлогу й рукавом рясн почав чистити верх калитки. По кількох хвилинах появилися виразні знаки якогось гербу.

Очі ігумена заясніли радістю:

— Жан, знаєш, чий це герб? Глянь!

— Тризуб! — мало не крикнув о. Іван. — Герб київських князів!

— І Київської Держави! — додав ігумен задумано, вдивляючись у герб виразно вигравіруваний на калитці.

— Звідкіля вона тут? Хто був її власником? Хто останній тримав її в руках? — думав, дивлячись на калитку ігумен.

— Це герб моєї Української Держави, моїх монархів, моїх великих предків! — хотілося крикнути о. Іванові.

І неначе у відповідь на ці думки почувся голосний стукіт у двері.

Обидва ченці здригнулися та наче пробудилися з якогось сну. Ігумен якось мимоволі, швидким рухом заховав калитку позад себе, схопився з долівки й гостро спитав:

— Хто там?

— Це я, Інокентій! Чи можна ввійти?

Ігумен помалу вложив калитку в кишеню ряс та ступив кілька кроків уперед. За ним підвівся й о. Іван і підніс свічник.

— Заходьте, брате! — поправляючи рясу, сказав ігумен.

Двері відчинилися і на порозі появився чернець:

— Прибув із Парижу брат Гедеон і хотів би бачитися з отцем ігуменом. Чи може ввійти?

Ігумен глянув на о. Івана, потер рукою чоло, силкуючися повернутись до дійсности, та, йдучи до дверей, сказав:

— Брат Гедеон?! Ага, брат Гедеон! Будь ласка, прошу, нехай зайде!

На порозі бібліотеки появилася висока постать одягненого в чорну рясу ченця. Очі його швидко прохоззнулися по кімнаті та спинилися, наче трохи здивовані, на запоорошеній і повній павутиння рясі ігумена й о. Івана, що стояв зараз за ігуменом, тримаючи високо свічник із горючими свічами.

— Слава Ісусу Христу! — сказав латиною чернець і легко склонив голову.

— Слава на віки! — відповів так же ігумен і витягаючи руку до ченця додав у цій же латинській мові:

— Вітайте, брате Гедеоне, будьте гостем у нашій скромній обителі! — А бачивши дальше трохи здивований зір ченця, усміхаючись пояснив:

— Вибачте, що ми такі запоорошені! Саме перед вашим приїздом ми, з вашим, якщо не по-

миляюся, земляком бавилися в археологічні розкопки у нашій бібліотеці. Дозвольте вам представити: наш брат, Жан де Проскура — Гедеонграф із Вигова Виговський.

На ці слова чернець витягнув із нагрудної кишені своєї рясина заляковану коверту та, передаючи її ігуменові, сказав латиною:

— Дозвольте, отче ігумене, передати вам довірного листа, що його мені дали в Парижі, щоб ви знали, кого приймаєте в своїй обителі.

— Знаю, прекрасно знаю, дорогий брате Гедеоне, хто ви і з якою ціллю сюди прибули. Дякую за листа й тішуся, що можу в мурах нашої обителі гостити слугу святого Василя Великого, першого творця чернецтва в нашій католицькій Церкві!

І ігумен взяв із рук ченця Гедеона листа та вложив його нерозпечатаного в кишеню рясина.

— Будь ласка, Іване! — звернувся уже французькою мовою до о. Івана ігумен, — займися гостем! Заведи його, прошу, до рефектаря, погости, чим Господь дав, а я зараз же прийду до вас. У вас і так буде багато спільних справ обговорити.

На слово "Іване" усмішка пробігла по обличчі Гедеона і він уже теж по-французькому сказав до ігумена:

— Як бачу, то отець ігумен навіть і по-українському вміють. А я, не во гнів кажучи, коли почув прізвище "де Проскура", спершу не знав, чи ви, брате Іване, мій земляк, чи може родовитий француз.

— Це ми так із французька вимовляємо прізвище брата Проскури, а знову ж замість Жаном, звемо його з-українська Іваном. Воно так, знаєте, відповідає повністю і походженню і місцеві замешкання у прибраній вітчині нашого брата Івана, — усміхнувся ігумен, беручи за плече о. Івана.

— То ви, брате Іване, син полковника Федора? — спитав чернець Гедеон.

— Так!

— Не знаю особисто вашого батька, хоч дуже добре знаю його з оповідань мого дядька, полковника охочекомонних військ, Остапа Виговського! — сказав Гедеон і з легким поклоном звернувся до ігумена:

— А про вас, отче ігумене, не тільки чув уже давно, але й читав ваші наукові праці. Ще сьогодні жалкують за вами в Сорбоні, де з пошаною вимовляється ім'я історика де Ке де Сен-Емура. Дуже тішуся, що Господь дозволив мені особисто з вами говорити та пізнати автора одної з найцінніших монографій про королеву Франції, нашу княжну Анну Ярославну.

Легким кивком голови ігумен подякував за слова Гедеона:

— Дякую вам сердечно, брате, за слова признання та тішуся, що і в Україні знають, що французькі науковці своїми працями знову будують помалу міст між цими двома народами старовинної культури, цей міст, що неприхильні і вам і нам народи розірвали між нами. До речі, не думайте, що я і вашого роду не знаю. Адже ж ви нащадок гетьмана України і якщо не помиляюся, то й на Замоїському Синоді 1720 року брав участь єпископ граф із Вигова Виговський. Це певно ваш кривняк?

— Так, це мій дядько, владика луцький, Йосиф, теж Василянин — усміхнувся Гедеон.

— Бачите, не думайте, що ваша історія нам незнайома! А що торкається — до речі, моєї улюбленої історичної постаті — Анни Ярославни, королеви Франції, то знаєте хто мені перший піддав думку написати студію про вашу княжну а нашу королеву? Ваш земляк і мій слухач, "шляхтич руської землі", як він завжди підписувався, Мельхіор Данилович. Тоді в мене було

кілька українців, що вивчали історію. Прізвищ інших уже не пригадую, але Даниловича пригадую докладно, бо це він запротестував проти цього, щоб Русь-Україну і Московщину вважати за одно. І цей його протест я взяв за основу моїх студій, що, як може знаєте, не дуже подобалося моїм товаришам, які йдуть утертим шляхом клича "чия держава, того нарід"...

— І саме ми, українці, вам, отче ігумене, спеціально вдячні за це! — склонив голову в подяці Гедеон.

— Не мені, не мені! — живо заперечив ігумен. — Це ви подякуйте таким своїм відважним студентам, як ось Данилович і як наш добрий брат, Іван. Він мені багато-багато поміг... І навіть, може завдяки братові Іванові, появиться другий том монографії про королеву Франції, Анну Русинку... Так... напевно появиться! Але, заговорилися ми! Ідіть, дорогі отці! Адже ж ви, дорогий брате Гедеоне, з далекої дороги! Будь ласка, йдіть! Я зараз же прийду.

А коли зачинилися за ченцем двері, ігумен хвилинку стояв непорушно. А потім витягнув із кишені золоту калитку, довго вдивлявся у вигравіруваний герб тризуба і накреслюючи в повітрі знак хреста за відійшовшим ченцем, шепнув:

— Огради їх, Пречиста Діво, Своїм омофором і наділи їх ласкою сповнити їх мету!

РОЗДІЛ 4

"НЕІ-ЖЕНЬ"

Рука Гілленборга, в якій він держав чарку вина, зависла в повітрі й він неначе беззвучно повторив:

— Замордованого барона Отто фон Гартбурга? Що це таке? Гартбург замордований?

— То ви не знали про це, полковнику? — здивувався маркіз. — Та ж про це вже горобці цвірінькають! Але не в убивстві справа! Справа в тому, що ніхто не знає, що значать останні слова Гартбурга "неі-жень"...

Гілленборг помалу поклав чарку з вином на стіл, відсунув стілець, устав зза стола та підійшов до широких бальконових дверей, що вели на терасу; сходячий місяць сріблив море, що пір'ястими хвилями колихалося у підніжжя замку.

Хвилину царила мовчанка.

Врешті Гілленборг відвернувся і, вже опанований, звернувся до маркіза де Фер-Монте:

— Вибачте, маркізе, ця вістка мене дещо схвилювала, бо смерть Гартбурга трохи плутає мої пляни. Чи можна вас просити сказати мені ближче, як воно сталося?

— Будь ласка, я навіть і не думав, що ви про це не знаєте! А сталося воно просто: сумерком із палати лорда Палмертона — ви знаєте цього добродія — виїхав каретою фон Гартбург і раз же на розі вулиці коні чогось сполошилися,

понесли і карета, вдарившись об кам'яний фонтан, розлетілася в кусні. Важко раненого Гартбурга принесли до палати Палмертона, де він помер, хоч була йому негайно дана лікарська опіка. Це, сказати б, офіційна сторінка смерти Гартбурга.

— Розумію, — хитнув головою Гілленборг — а в дійсності?

— А в дійсності — повторив маркіз останні слова Гілленборга — Гартбурга отруєно.

— Отруєно? — здивувався Гілленборг. — Яким чином? Після випадку з каретою, чи перед цим?

— Ніхто цього не знає! Маємо точні звідомлення, що лейбмедик лорда Палмертона ствердив отруєння якоюсь незвичайно сильною рослинною отрутою.

— Це певна вістка? — спитав Гілленборг, підходячи до стола й сягаючи по свою чарку вина.

— Зовсім певна! — ствердив маркіз — один із лакеїв лорда Палмертона є на нашій службі та був свідком смерти Гартбурга й оречення лейбмедика. Очевидно, я зараз повідомив про цей випадок графа Орлика, який ствердив, що вбивство Гартбурга не є ділом ані французької, ані французько-української розвідки.

Гілленборг випив ковток вина і, тримаючи ще черку в руках, спитав:

— Думаю, пане маркізе, що не було це теж і грабункове вбивство?

— О! — живо заперечив маркіз де Фер-Монте — це виключене! Із грошей, що їх мав при собі Гартбург, ані одна штука золота не пропала, але теж не знайдено при ньому ні одного папірця.

— Я так і думав! — сказав тихо, неначе до себе, Гілленборг.

— Власне! — потвердив маркіз, відсуваючи свій фотель від стола й вигідно розсівшись у ньому. — До речі, полковнику, це одна з найці-

кавіших загадок, оте вбивство Гартбурга. Не зробили цього ми, не зробили цього ви, не зробив Петербург, бо ж на його службі був Гартбург, дуже сумнівно, щоб у цьому вбивстві мачала пальці Туреччина, хоч із нею наші справи, якщо йдеться про Московщину, збігаються разом — отже хто це зробив? Кому залежало на цих таємних документах, що їх віз із собою Гартбург, бо що він їх віз, немає сумніву! Ми були б дуже цікаві, дорогий пане полковнику, почути вашу гадку в цій справі! — звернувся до Гілленборга маркіз де Фер-Монте.

Замість відповіді, Гілленборг сказав до мовчазного досі доктора Леклерка:

— Пане докторе, ви коли маєте намір їхати в Україну?

Леклерк уважно глянув на Гілленборга:

— Згідно з запрошенням-листом Гетьмана Кирила я повинен через 20 днів зголоситися у Гетьмана.

— Очевидно, у вас є папери на вашу подорож, видані гетьманською канцелярією?

— Не тільки папери, але й контракт, на разі виготовлений на один рік із можливістю продовження. У контракті зазначено, що я маю бути лейбмедиком їх Ясновельможности Пана Гетьмана України, як теж учителем французької мови дітей Пана Гетьмана. Там же ж і зазначена висота моєї платні.

Гілленборг знову підійшов до бальконових дверей, хвилинку глядів на хвилі, що сріблилися в світлі місяця, а там звернувся до маркіза, що сидів, заклавши ногу за ногу в своєму фотелі, і якимсь холодним голосом промовив:

— Вибачте, маркізе, що я зразу вам не відповів. Я ще не маю як слід усіх даних, щоб сказати вам свою гадку а радше, щоб скріпити її доказами. Але — очевидно — тут не я рішаю,

— я не раджу їхати тепер докторові Леклеркові в Україну.

— Не радите їхати? Чому? Що ж це має спільного з убивством Гартбурга? — спитав здивований маркіз.

— Я маю наказ їхати, пане полковнику! — сказав тихо Леклерк.

— Пане маркізе — говорив дальше Гілленборг, не зважаючи на слова Леклерка — якщо доктор Леклерк мусить їхати, бо часом є такі ситуації, яких змінити не можна, а одною з таких є мабуть і сьогоднішня ситуація, то, будь ласка, дайте йому охорону аж до кордонів України, якщо не можете йому дати охорони аж до Батурина. І негайно просіть Гетьмана про охорону особи доктора Леклерка на терені Гетьманської Держави!

Маркіз замахав руками:

— Мій дорогий полковнику, я не проти того, щоб дати охорону нашому докторові, врешті, я маю доручення від кардинала де Флері стосуватися до всіх ваших порад. Будь ласка, гаразд, можемо навіть зараз виготовити відповідні письма до наших станиць і до Гетьмана Кирила! Але навіщо це все? Чи ви гадаєте, що нашому докторові грозить смерть?

— Ні! — відповів твердо Гілленборг. — Йому грозять московські тортури, а це гірше від смерти!

У кімнаті запанувала тишина. Чутно було здалеку гул моря і легкий тріскіт палаючих свіч у кімнаті.

Очі маркіза де Фер-Монте якось несамовито забігали й неначе вп'ялися в обличчя Гілленборга.

— Ви думаєте... — шепнув по хвилині маркіз, — що...

— Я не думаю, маркізе, — сказав, перериваючи слова маркіза, Гілленборг, і на його чолі

появилася глибока пруга, — а я певний, що Петерсбург знає, чого доктор Леклерк їде до Гетьмана Кирила і незабаром буде знати, що тут, у вашому замку, відбулася нарада нас трьох!

— Маєте доказ на ваш здогад? — спитав якомсь гостро маркіз.

— "Неї-жень!" — відповів таким же тоном Гілленбург і підійшов до стола та почав наливати собі до чарки вина.

Маркіз теж устав із фотеля, налив собі чарку, випив одним ковтком, обтер уста платком і кинув його на стіл.

— Очевидно, погоджуюся з вами, полковнику, — почав маркіз, — але що думаєте даліше? Що я маю, чи радше, що ви даліше задумуєте? Наш доктор їде до Гетьмана України, все в порядку, дамо йому охорону, все що треба. Але, як спекатись тутешньої "неї-жень"? Як би я знав хто це є, то, як воно давніше бувало, а завдяки чому мій замок і популярно звать "Замком Янгола Смерти", хоч назвав я його від його празразка, замку Янгола в Римі, бо він будований на зразок того замку, то я ще раду дав би... Море приймає і вбивців і самовбивників! Але, щиро кажучи, ви, полковнику заскочили мене цим китайським словом!

— Дозвольте, маркізе, спитати: хто вас заскочив, Гартбург чи я? — спитав усміхаючися Гілленбург.

Маркіз махнув рукою:

— Ви обидва, і небіжчик і ви! — І наливаючи собі знову вина, маркіз звернувся до Леклерка:

— Леклерк, що ви думаєте про ту цілу справу?

Леклерк знизав раменами:

— Нічого не думаю, маркізе! Правда по стороні полковника Гілленбурга: вбивство Гартбурга стверджує це. А моєю річчю слухати. І я

згідно з наказом їду, як мені велено! А наказуєте ви, не я!

— Дозвольте, маркізе, — промовив Гілленборг, — що тепер ми зробимо плян чи може радше обговоримо ті речі, які нам відомі. Відомо, що Гартбург, умираючи, вказав на когось — назвім ту особу невідомим "Х" — і назвав "Х" китайським словом "неї-жень". Чому китайським? Ніхто, серед тутешнього загалу не вживає китайської мови, ні китайських слів. Значить "Х", якщо не є китайцем чи китайкою, мусить мати якісь зв'язки з Китаєм. "Неї-жень" — як я вже згадав, — по китайському значить жінка, дослівно "внутрішня людина". Сумнівне, щоб цим означенням "внутрішня людина" Гартбург думав про мене, бо єдиним із нас, що знає китайську мову, є я. Зате дуже правдоподібне те, що "неї-жень" є шифром жінки, яка є, чи московським агентом у Манджурії, чи зв'язковим або може референтом цих справ тут. Чому беремо до уваги Манджурію? Зовсім просто, Петербург прекрасно знає, що в Манджурії є під цю пору вишколена українська козацька армія, яка жде на наказ Гетьманича графа Орлика, щоб у відповідній хвилині піти походом на Московщину. Що вояки цієї армії працюють на роботах і під цю пору звуться робітниками, промисловцями, дроворубами, ловцями й т. п. — це публична "тайна" і майже виключене, щоб Петербург цього не знав. Можемо отже сміливо зарискувати твердження: наше "Х", яке скривається під назвою "неї-жень" — це агент, а радше агентка Петербурга, рефератом якого чи якої є Манджурія, докладніше кажучи, боєздатна українська армія, що знаходиться в Манджурії і жде наказу милостиво нам пануючого короля Франції Людовика XV.

— Отже перше наше, чи то пак вибачте, пане маркізе, ваше завдання, бо я є тут гостем, є зліквідувати "Х".

— Друга справа, це їзда в Україну доктора Леклерка. Туди, як я зрозумів, пане маркізе, доктор Леклерк мусить їхати. Я видвигнув справу його охорони, тому що згідно з моїм переконанням, "Х" є в поблизу. Може я помиляюся, але моя підсвідома інтуїція, що перебула добру школу в джунглях Манджурії, велить мені таки твердити, що "Х" — "ней-жень", має свій осідок десь тут недалечко вашого замку, маркізе. Адже ж море, це один із найкращих, найдешевіших і найпевніших засобів комунікації для шпигунів! А коли ще пригадаємо, що ви врешті самі зволіли підкреслити, маркізе, що тут трапилося кілька випадків смерті... —

— Що, ви вже про це знаєте? — заговорив швидко маркіз.

— Знаю, дорогий пане маркізе, чому б мені не знати! — всміхнувся Гілленборг, — отже коли і це візьмемо до уваги, то немає сумніву, що наша зустріч буде незабаром темою розмов, якщо не московської розвідки, то напевно розвідки саксонського короля...

— Якого там саксонського короля! — нетерпеливо перебив маркіз. — Він же ж ніякий король, курфюрст звичайний і запроданець московський!

— Нехай буде по вашому, дорогий пане маркізе, що володар Саксонії курфюрст а не король, але чомусь усі його звать королем — —

— Щоби підхлібитися йому і більш нічого! — знову перебив сердито вже маркіз.

— Але не в тому річ, дорогий маркізе, а в цьому, що таємна канцелярія Саксонії і щира співробітниця її ж, таємна канцелярія Петербургу до кількох днів — очевидно завдяки "ней-жень-Х" — знатиме, що і доктор Леклерк і я вас відвідали.

— Ну то що? — мов розсерджений спитав

маркіз. — Що їм прийде з того, що вони зна-
тимуть, хто був у мене?

— Що вас відвідав якийсь полковник швед-
ських військ, себто я, — відповів Гілленборг —
це, очевидно, наразі нічого їм не дасть, але що
в нашому товаристві був доктор Леклерк, це
вже може бути причиною не допустити нашого
доктора в Україну. А тоді наша справа поплу-
тається.

— Я вповні погоджуюся з міркуваннями пол-
ковника, пане маркізе, і незалежно від прохання,
що його висловив полковник Гілленборг, я теж
прошу вас охорони! — сказав Леклерк.

Маркіз замахав руками:

— Нема про що говорити! Я сказав, що ця
справа вже вирішена. Я повідомлю кого треба
і шкода більше слів. Мені теж промовляють до
розуму міркування нашого гостя, незалежно від
цього — тут мушу вам полковнику признатися,
— що я завжди вважав українців фантастами,
які є мистцями в будіванні замків на леді. Ви-
являється, що воно не так.

— А може воно не завжди так, маркізе, а
тільки деколи? — всміхнувся Гілленборг.

— Може й так! — погодився маркіз. — Отже,
Леклерк, коли ви хочете їхати?

— Найдалше післязавтра, пане маркізе! —
відповів Леклерк.

— Добре! А ви полковнику?

— Думаю, завтра.

— Ви, очевидно, ночуєте в мене?

— Щиро дякую, пане маркізе, я заїхав до
гостинниці "Під китом".

— О! О! О! — здивувався маркіз. — А чому ж
ви не заїхали просто до мене? Сюди?

— Було б незручно, маркізе! Адже ж я ще
хочу заробити на риболовлі.

— Не розумію?! — здивувався маркіз. — Як
• заробити?

— Бачите, маркізе, коли б я просто з диліжансу зайшов до вас, то і обслуга диліжансу і ціла невеличка рибальська оселя, зразу ж знала б, що щось коїться в "Замку Янгола Смерти". А коли я заїхав до гостинниці "Під китом" і в достойного власника цієї прекрасної гостинниці, Жана Тілієра я замовлю і згори заплачу за кілька тон риби, то всі скажуть, що "шведи всюди хочуть заробити", що врешті, як знаєте, стало приповідкою у Франції...

— Ну й хитрун із вас, полковнику, хитрун! — розсміявся щиро маркіз. — Якщо всі українці такі хитруни, як ви, то на правду, варт із вами програти!

— Тільки не кажіть цього при шведах, маркізе, бо вони не можуть нам забути програної під Полтавою!

— Самі винні! Карлові XII перевернулося було в голові! Він себе за Бога вже став уважати! Треба було йому послухати Мазепи, тоді б інакше вийшло!

— На жаль не всі так думають, маркізе, як ви! — похитав головою Леклерк.

— А один із живучих доказів програної під Полтавою є я! — усміхнувся якимось гірко Гілленборг. — Воно так одначе буває: була Полтава, буде ще й Конотоп!

— Вибачте, що воно таке Конотоп? — спитав Леклерк.

— Докторе, вивчайте історію України! — засміявся маркіз. — Конотоп це величня перемога збройних сил України над Московщиною. Одна з найбільших перемог України над відвічним ворогом Півночі, москалями. Володарем України був тоді Гетьман Виговський. Уся Європа радувалася цією перемогою.

— Пане маркізе, я приємно здивований вашим знанням історії України! — сказав схиляючи в поклоні голову Гілленборг.

— Дорогий пане полковнику! Прийміть до відома, що я належу до тих нечисленних живих, яким припала честь бути особисто знайомим із князем святої Римської Імперії, пізнішим володарем України, Гетьманом Іваном Мазепою! — схилив голову в поклони вбік Гілленборга маркіз де Фер-Монте.

Неначе тінь болю промайнула обличчям Гілленборга, уста його стиснулися і знову пруга появилася на його чолі. Маркіз зразу завважив це і наливаючи до чарок вина, сказав поважно:

— Дорогий полковнику й любий наш друже, вибачте, що я торкнувся може болучою струни вашого життя, що ви його посвятили, так як і тисячі інших ваших братів для вашої Батьківщини. Але повірте, що Франція, в особі наймилостивіше пануючого нам короля Людовика XV і ми всі, що служимо нашій Батьківщині, розуміємо що значить втрата держави і не менш розуміємо що значить боротьба за державу. Не думайте, що самостійна Україна є тільки оконченою ціллю для вас, вона є політичною konieczністю не тільки для Франції, але і для всієї Західньої Європи: бо як не буде самостійної України, то ми всі, раніш чи пізніш, упадемо жертвою "білого царя" чи може скажیم радше "білого ведмедя", бо таким є царство Московії. І це не є виключно моя гадка, це переконання і нам милостиво пануючого короля Людовика й його міністрів, кардинала де Флері, маркіза де Бойль чи графа де Вержен. А найкращим доказом, що так воно є, як кажу, це ваш брат по крові, великий Мазепинець, гетьманич Григор граф Орлик, цей українець, який став великим сином своєї прибраної матері, Франції. Панове, на закінчення нашої зустрічі вип'ємо за здоров'я і на многі літа графа Орлика! У ваші руки полковнику!

І тримаючи чарку в піднесеній руці, маркіз де Фер-Монте звернувся до полковника:

— Як у вас кажуть, полковнику оф Гілленборг: "щоб такі люди на камені родилися!?" Так чи ні?

— Це наша, українська приповідка, пане маркізе! — усміхнувся Гілленборг.

— Бачите! — гордовито сказав маркіз. — Наука князя Мазепи не пішла в ліс! У ваші руки!

— Отже, панове, — продовжував маркіз як усі вихилили чарки, — ми здебільша обговорили й передбачили те, що треба. Ви, полковнику, якщо можете, зайдіть іще завтра перед виїздом до мене. Бо в мене є ще до вас прохання у зв'язку з вашим побутом у гостинниці "Під китом".

— Слухаю вас, маркізе! Думаю, що це не є в зв'язку з моїм рибним замовленням? А може хочете його відкупити від мене? — усміхнувся Гілленборг.

— Боже крий! — засміявся маркіз, — тут справа в чому іншому. Мені хотілося б знати, яке враження робить на вас ця знайда, що живе й послуговує в гостинниці Тілієра. Не знаю, чи ви вже її бачили?

— Знайда, маркізе? Про кого ви думаете?

— Дівчина, що там послуговує. Тепер вона зветься, якщо не помиляюся, Моніка.

— Правильно, там є така дівчина. Але чому ви її звете знайдою?

— Бо її найдено зовсім іще маленьким дівчатком, без батька й матері, на вулиці. Навіть мабуть зовсім невідомо, хто були її батьки. Нічого ближчого про це не знаю, хоч тепер мабуть треба буде цим поцікавитися, бо, бачите, підозріваю, що ця "неї-жень", цей "Х" може бути і вона. Як гадаєте?

— На мене вона такого враження не зробила, але як знаєте, маркізе, перше враження буває звичайно фальшиве. Але цікаво, ви кажете, вона знайда?

— Це зовсім певне, полковнику, хоч Тілієри

прийняли її за свою і вона в них числиться дочкою, проте їхньою дочкою вона не є.

Гілленборг похитав головою:

— Це правда, вона до їхнього оточення не підходить. Воно зразу помітне.

— Власне! — погодився маркіз. — А знайди небезпечні, їх можна зловити на різні діла. Очевидно, це тільки підозріння і я мушу ще справу докладно перевірити, хоч нікого в околиці, хто був би схожий на "Х" я не бачу...

— Не шукайте, маркізе, поблизу, шукайте або дуже близько, тобто тут у замку, або далеко, на якійсь рибацькій оселі. Але не вблизи! Це закони лісових звірів, а шпигуни наслідують їхні закони... Одначе обіцюю вам переказати моє враження, хоч не ручаюсь за його правильність!..

— А я згори вам вірю, бо ви людина лісу!

— Радше людина джунглів, пане маркізе, а не лісу!

— Ну, полковнику, ваша поведінка не вказує ані на ліс, ані на джунглі, це вже даруйте! — засміявся доктор Леклерк. — По вас зараз же пізнати вояка.

— І то вояка-вождя! — додав поважно маркіз.

Гілленборг склонився по військовому:

— Дякую, панове! І — до побачення! Думаю, що в загальному ми домовилися!

— До побачення! Завтра в полудне жду вас у себе! Дуже мені мило було вас пізнати, дорогий полковнику! — стиснув руку Гілленборгові маркіз.

— Доброї ночі, докторе!

— Всього кращого!

Маркіз узяв свічник у руку, провести гостя, але Леклерк сказав:

— Дозвольте, маркізе, що я вас заступлю і відпровожу нашого гостя до брами.

— Дякую, докторе! А може бажаєте полковнику, щоб вас мій лакей підпровадив до гостинниці?!

— Але ж, пане маркізе, що ви! Та це ж усього кілька кроків і тут же місячна ніч! Ви хіба забули, що маєте до діла з людиною джунглів?..

— Боюся, полковнику, що незадовго в джунглях Азії буде безпечніше, як у нашій Європі! — похитав головою маркіз, відпроваджуючи гостя до порога.

Доктор Леклерк сходив помалу сходами вниз, посвічуючи гостеві. В кулистій залі світилися два свічки, але зала була порожня.

Леклерк відчинив браму, легкий подув вітру вдерся досередини, полум'я свічок захоліталосся.

— Дякую сердечно, докторе! — щераз стиснув руку Леклеркові Гілленборг. — Доброї ночі! До завтра! — і зачинив за собою браму.

І в цій же хвилині усунувся зі смуги місячного світла та скрився в тіні виступу муру. Якусь хвилину стояв непорушно, наслуховуючи. Довкруги була тиша. Чутно було далекий хлюпіт моря, десь закричала спросоння меча. Гілленборг не рухався. Згодом, помалу, не чинячи найменшого шелесту, сягнув рукою до грудної кишені жакетки, витягнув звідтіля пістолю і вложив до кишені праворуч, тримаючи руку на пістолі.

Якийсь невідомий йому внутрішній голос остерігав його, що він не сам.

Ще раз помалу оглянувся, стоячи ввесь час у тіні. Місяць освічував мур, яким був обведений замок і мур кидав на шлях невеличку тінь, якою можна було, хильцем, дістатися до моря. Хоч проти замку, недалечко, стояла ясно освічена місяцем гостинниця, Гілленборг навіть і думки не мав іти туди. Щось тягнуло його до моря.

Хвилину пождав, врешті хильцем, попід мур, крок за кроком, пристаючи, оточив замок і спинився на виступі муру. Мур гострим кутом лучився зі стіною замку і перед Гілленборгом роз-

стелився, місячним світлом оповитий, морський залив.

Стоячи в тіні муру Гілленборг усвідомив собі, що за короткий час тінь щезне, бо місяць стане посеред неба. А якийсь таємний голос говорив йому, що саме тут, між цим камінням і скелями, об які билися морські хвилі, чуває хтось живий. Невідомо, друг чи приятель, але жива істота. Швидко обкинув зором скалисте побережжя, дике й таємниче в місячному світлі, але не спостеріг нікого. Тоді, згідно зі звичаями ловців джунглів поділив цілий красвид, який розстелився перед його очима, на кілька частин — від одної скелі до другої, від одного більшого каміння до другого... Докладно, помалу.

І нагло притиснувся до муру й застиг.

Тінь великого каменя, що бовванів у світлі місяця, недалечко, праворуч нього, нагло видовжилася. Хтось, що стояв чи сидів за цим каменем, піднявся. Гілленборг побачив виразно голову накриту неначе якимсь темного коліру каптуром і плечі.

Плечі були вузькі, а постать струнка.

— Жінка! — майнуло в думці й рука поневолі стиснула рукоять пістолі.

Постать вийшла зза каменя і звернена боком до Гілленборга, нахилилась, неначе шукаючи чогось під каменем. Одягнена в довгий халат, видавалась у місячному світлі дуже високою. По хвилині, нащупавши щось під каменем, випрямилась і зручно, стрибками із каменя на камінь, підійшла аж до моря. Хвилину дивилася у даль, неначе виглядаючи когось, а відтак помалу, оглянувшись на замок, звернула вбік гостинниці та щезла в імлі.

Гілленборг пождав аж постать розвіялася в імлі, а тоді швидким кроком, майже бігом, підійшов до каменя, за яким сиділа невідома постать. Витягнув пістолю з кишені, переклав її

в ліву руку та став навколішки, оглядаючися дозкола. Кругом царила тишина, тільки хвили моря тихим шумом розбивалися об каміння. Уважно, помалу почав розглядати кожний камінець і нагло, під самим каменем побачив кусок вистаючого мотузка. Швидко рукою розгорнув каміння: до мотузка був прив'язаний невеличкий, чотирикутної форми твердий картон, зігнутий удвоє. Гілленборг розгорнув картон: великими буквами, чорним вуглем стояло виразно написане:

— Гості в замку. —

Щераз обережно розглянув картон: ніякого підпису не було.

Гілленборг поклав пістолю на каміння, згорнув картон і заховав його в грудну кишеню, вложив пістолю в кишеню штанів та випростувався, розглядаючись довкола. Море хлюпало й знову десь далеко заскреготіла спросоння мewa. Не надумуючися довго, Гілленборг швидко завернув назад, перейшов скісно стежку до замку та, окружуючи гостинницю з другої сторони, з цього боку, куди зникла постать, опинився перед невеличким плотиком, що ним відгороджена була гостинниця від решти господарських будинків.

На лавочці, перед входом до гостинниці, хтось сидів.

Гілленборг відчинив фірточку й увійшов на подвір'я: на лавочці сиділа Моніка. На ній був темного коліру халат, зі заду його видно було відкинений каптур.

Гілленборг помалу зачинив фірточку й підійшов до лавочки. Побачивши його, Моніка встала й наче хотіла піти йому назустріч, але спинилася. Гілленборг підійшов зовсім близько до Моніки й його очі зустрілися з її очима. І в цьому моменті Гілленборгові пригадалися слова маркіза де Фер-Монте:

— Знайда... а зі знайдою треба обережно...
Я давно її підозріваю...

Але в очах Моніки горіли якись вогники радості. Вона дивилася просто в очі Гілленборгові й очі її казали:

— Я ждала вас...

І наче у відповідь на невимовлені слова Моніки, Гілленборг спитав:

— Ви ждали мене, Моніко?

— Так! — відповіла тихо. — Господарі вже сплять а ви... — і тут Моніка хвилинку зацукалася, — ви, милостивий пане, не взяли ключа до брами..

— А думаете, Моніко, що без ключа я не дістався б до вашої гостинниці?

— Ні! — похитала головою і всміхаючися додала:

— У нас сильні замки!

Гілленборг легко взяв під руку Моніку і, показуючи їй невеличке віконце праворуч входової брами гостинниці, сказав:

— Що легшого, Моніко, як застукати в це віконце а зараз вийде така гарна й мила дівчина та відчинить браму!

Моніка щиро розсміялася і знову похитала головою:

— Напевно не вийде! Це віконце від комори, куди складають рибу, і те друге теж, — показала пальцем на друге вікно.

— Виходить, я мусів би ночувати на дворі! — всміхнувся Гілленборг.

— О ні! — заперечила живо. — Я була б ждала!

— А як би я був прийшов аж над ранком, то ви ждали б? — спитав Гілленборг.

— Так! — шепнула тихо.

— Дуже вам дякую, Моніко! І дуже тішуся, що я не наразив вас на довге вичікування! — сказав сердечно Гілленборг. — Постараюся вам

віддячитися. Хочете, посидьмо трохи на лавочці? Чи може хочете вже лягти?

— О, ні! — заперечила живо. — Я не втомлена, а ніч сьогодні дуже гарна. Місячна й без вологости! — сказала й пішла наперед до лавочки.

Гілленборг глянув на її плечі, на зісунений каптур, і поневолі скинув капелюха з голови:

— Вона, чи не вона? — подумав і потер рукою чоло.

Стояла коло лавочки, наче ждала, поки він сяде. Гілленборг кинув капелюха на лавочку й сягнув до кишені:

— Моніко, можна у вас чогось попросити?

Наче зраділа, що може йому чимсь послужити:

— Слухаю!

— Бачите, у мого хресного курити якось було незручно, бо він сам не курить, а мені дуже хочеться покурити люльку. Могли б ви мені принести вуглика?

— Будь ласка! — і в цей же момент щезла в брамі гостинниці.

Гілленборг витягнув з кишені невеличку люльку, і, заки набив її витягненим із капшука тютюном, Моніка вже стояла перед ним, тримаючи на невеличкому залізному підносі кілька розжарених вугликів і маленькі щипчики.

Гілленборг узяв щипчиками один вуглик, приклав його до наповненої тютюном люльки, глибоко втягнув дим і дивлячися на Моніку призмуреними від диму очима, сказав:

— Рости велика!

Обличчя Моніки потемніло й Гілленборгові здавалося, що рука її, якою вона держала залізний піднос, задрижала.

Моніка взяла від Гілленборга щипчики, поклала їх на підносі, глянула якось дивно на Гілленборга й тихо спитала:

— Що це значить?

Гілленборг потягнув кілька разів люльку й відповів питанням:

— Не розумію вас, Моніко?

Зробила рух, наче хотіла йти назад до гостинниці, та спинилася.

— Що це значить, що ви сказали тепер, милостивий пане, "рости велика"?

— Це, Моніко — неначе байдуже, сідаючи на лавочці й пихкаючи люлькою, відповів Гілленборг, — одна з форм подяки.

— Але хіба не в нас?! — сказала задумано.

— Думаєте, Моніко, у Франції? — знову байдужим тоном спитав Гілленборг.

— Так, у нас, у Франції! — поправилася Моніка.

— Правильно, Моніко, у Франції цієї форми подяки не вживають. Її вживають у нас, у Швеції! — відповів Гілленборг бачно вдивляючися в обличчя Моніки.

Похитала недовірливо головою.

— Воно якимось не так... — шепнула. — А може, не знаю! Але я ці слова десь чула... Так уже хтось говорив до мене...

— А хто це був, Моніко? Не можете пригадати? Напевно якийсь приїжджий, що заїхав сюди, до вашої гостинниці! От, якийсь швед приблууда...

— Ні, це не був приїжджий! Це не було тут... — старалася пригадати, але ніяк не могла.

— Ну, нічого! — заспокоїла себе і глянувши на Гілленборга, усміхнулася. А ця усмішка була така природна, невимушена й повна жіночої принади, що й Гілленборг усміхнувся.

— Чи можна вам ще чимось послужити, милостивий пане? — спитала.

— Очевидно, Моніко! Ще б пак! Але що незабаром уже й північ буде — відповів Гілленборг, дивлячись на небо — і треба буде йти

спати, ви Моніко, покладіть денебудь цей піднос і сідайте тут, біля мене. Мені з вами порадитись треба!

— Порадитись? — зацікавилася. — У цей же мент поклала піднос на землі і, загорнувши руки в довгі рукави халата, станула проти Гілленборга.

— Слухаю!

— Сідайте, Моніко! — відсунувшись на лавці, зробив їй місце.

— Я постою, милостивий пане! — відповіла тихо.

— А я попрошу вас таки сісти біля мене, Моніко! Чей же ви не боїтеся мене?

— Чого ж мені вас боятися, милостивий пане? — спитала з ноткою якоїсь гордості в голосі.

— Правда? — усміхнувся Гілленборг. — А вслід за цим, залишім це "милостивий пане", Моніко! Ви кажіть до мене просто: полковнику! Воно і приємніше і зручніше. А ми ж старі друзі, правда?

— Так! — шепнула тихо й помалу сіла на лавочку біля Гілленборга.

— Ось, бачите! Тепер і говорити зручніше і якось воно так не по-службовому! Річ у тому, Моніко, що мені вже завтра треба буде їхати...

Обличчям Моніки пробіг неначе жаль, вона хотіла щось сказати, але змовчала.

— А перед цим я хотів вас спитати — продовжав Гілленборг, уважно дивлячися на неї — чи тут, або у вашого хозьяїна, чи може в сусідів, не можна б купити риби?

— Риби? — зчудувалася Моніка. — Якої риби?

— Усякої морської, очевидно їстівної, і то більшу кількість... Але сушеної!

— І ви б то, милости... — сказала і зараз же поправилася — і ви б то, пане полковнику, хотіли взяти зі собою?

— Саме, що ні! Мені б треба було все запакувати гарненько і вислати на мою адресу в Париж. Зрозуміло, що я за все це зараз же заплачу, річ тільки в тому, чи можна це зробити так, як я задумав?

— Можна! Мій господар усе вам поладнає, коби тільки гроші! — всміхнулася. — Тільки воно так скоро не буде, треба ж наймити вантажний поштовий віз, бо риба задихає.

— Розумію! І опакування теж мусить бути спеціальне...

— Тутешні торгівці-риболови мають таке опакування. У нас воно теж є. Це рід картону, не дуже твердого, насиченого спеціальною олією. В такому картоні можна місяцями держати рибу і вона не зопсується.

— Це такий картон? — спитав Гілленборг, витягаючи кусок картону, що його найшов над морем, і простяг його Моніці, при чому заслонив рукою напис, так, що тільки останні букви було видно.

Моніка глянула на картон.

— Такий самий! — потвердила байдуже, — тільки його ще насичують олією.

Не спускаючи зору з її обличчя, Гілленборг згорнув кусок картону й заховав у кишеню. Обличчя Моніки було спокійне й байдуже.

І враз почув, що йому наче полегшало. Глянув на місяць, що вже повністю викотився на небо, та не надумуючись, попрохав:

— Моніко, а як би ви так приїхали в Париж із рибою?

Засміялась.

— Обов'язково з рибою? — спитала і в очах її появились жартівливі іскорки.

— Тільки з рибою! — повагом повторив. — Без риби навіть і не думайте! Але, серйозно, Моніко, так чи сяк вантажний віз мусить їхати з охороною. Чому б вам не присістись? За одним

махом охоронятимуть вас і рибу! А я вже поговорю з вашими батьками, щоб вас пустили в Париж!

Усмішка погасла на обличчі Моніки. Витягнула руки з рукавів халата і, поправляючи волосся, сказала повагом:

— У мене немає батьків... Тілієри тільки мої господарі.

— Вибачте! — похопився Гілленборг. — Я не знав. Але воно може й краще, бо так рішати можете ви самі. А ви вже були в Парижі?

— Була, але дуже давно. Ще малою дівчиною.

— Ну, не сказав би я, що вам від того часу так багато років прибуло, але Париж із того часу напевно змужнів. Так рішаймо, Моніко! Заїдете до мене, до моєї, невеличкої, що правда, хатки-палатки, гоститиму вас чим Бог дасть —

В очах Моніки знову заграли жартівливі іскорки.

— Та ж я вам привезу повну фіру сушеної риби?! — докінчила його слова.

— О! О! Правда! — ніби пригадав Гілленборг. — Будемо їсти сушену рибу й попивати вином! Добре, Моніко? А у вас у Парижі напевно знайомі є?

— Є! — хитнула головою і глянула йому довірливо ввічі:

— А ви будете тепер постійно в Парижі?

— Тепер буду постійно! Адже ж чекатиму вас! — зажартував.

— А може радше риби? — відповіла жартом.

— Погодімося, Моніко! І вас і риби! Але правда! Може бути таке, що ви приїдете, а мене не буде, бо кудись за справами повештаюся. Так тоді зробимо таке: ви маєте цю штуку золота, що я вам її дав "на щастя", правда?

Сягнула до кишені халата й витягнула монету:

— Я її ношу при собі! — шепнула, показуючи йому.

— Дозвольте мені її на хвилинку! — попросив.

Подала йому монету.

Гілленборг узяв монету, сягнув до кишені й витягнув звідтіля ніжик. Відчинив вістря і, тримаючи монету на долоні своєї руки, вістрям ножика видовбав на монеті трираменний хрест. Хвилинку потримав монету під світло місяця, приглядаючися знакові хреста, а там подав монету Моніці:

— Ось наш умовлений знак, Моніко! Коли б мене не було в Парижі, покажете цю штуку золота з цим знаком кому небудь зі служби в моєму домі у Парижі, а тоді всі будуть там на ваш приказ.

Заховала монету в кишеню халата.

— Дякую! — склонила легко голову.

— Ось ми, Моніко, домовилися! Я завтра поговорю з вашим господарем, усе заплачу, включно за переїзд туди й назад двох чи трьох осіб. Чи може сказати, що ви хочете їхати?

— Ні, не треба! — заперечила кивком голови.
— Я краще сама це скажу!

— Добре, як ваша воля! Але обіцяєте приїхати?

— Обіцяю! — шепнула.

— А на знак вашої обіцянки, дайте руку!

І Гілленборг витягнув свою руку. Моніка без слова витягнула руку та подала йому.

Вузька, тепла жіноча долоня з довгими пальцями наче згубилася у чоловічій широкій долоні.

— Тепер я вірю, Моніко, що ви додержите слова! — сказав потиху Гілленборг та встав із лавочки. — Ну, час спочити! Як думаєте, Моніко?

Неначе заклопотана, швидко метнулася до брами.

— Хвилинку пождіть, я вам посвічу! — сказала й зникла в брамі.

Гілленборг помалу ввійшов у сіни, не зачи-
няючи за собою брами. По хвилині у світлиці
заблисло світло й надійшла Моніка з ліхтарем.

— Дозвольте, що поможу вам замкнути бра-
му! — сказав Гілленборг.

— Дуже дякую! Ось тут засув і тут! — по-
казала, посвічуючи. — І вже! — усміхнулася.

— Добраніч, Моніко! Не турбуйтеся, мені не
треба світла! Я вже знаю дорогу! Спіть спо-
кійно! І не забудьте своєї обіцянки!

Очі Моніки зустрілися з очима Гілленборга.

— Не забуду! — шепнула. — Добраніч!

Надслухувала й ждала поки рипнули двері
його кімнати. А тоді швидко, посвічуючи собі
ліхтарем, перебігла світлицю, відчинила двері за
прилавком, що вели до її кімнати та, поклавши
ліхтар на столику біля ліжка, витягнула монету,
бачно розглядаючи під світло викарбований знак.
Поклала монету на столик біля ліхтаря, сягнула
по ланцюжок, що висів у неї на шиї і зза халата
витягнула невеличкий золотий хрестик, що його
носила на грудях.

Її хрестик був такий самий трираменний як і
хрест викарбований на монеті.

РОЗДІЛ 5

У ГЛУХОВІ

Гетьман легким кивком голови попрощав старшин:

— Дякую, панове! І через тиждень до побачення на бенкеті!

Полковники підвелись із стільців, споглядаючи на себе. Дехто вклонившись у пояс Гетьманові, звернувся до дверей, дехто, розглядаючись довкруги, не знав, чи виходити чи ні. Важку мовчанку, яка запанувала після слів Гетьмана, пербив генеральний обозний Семен Кочубей.

— Ваша Ясновельможносте, дозвольте мені слова!

Не дивлячись на Кочубея і перекладаючи папери на великому писальному столі, Гетьман Кирило якось знехотя відповів:

— Кажіть!

— Ваша Ясновельможносте, вибачте за мої слова, та вірте, незручно воно якось. Йй Богу, незручно! Адже ж вітати гостей із Петербургу слід Гетьманові України, а не мені, Ваша Ясновельможносте. Це ж прибувають до нас послы цариці Єлисавети...

Дебела постать Гетьмана Кирила випрямилася на весь ріст а по його обличчі пролетіла неначе хмара. Він глянув просто ввічі генеральному обозному Кочубеєві й через хвилину, неначе опановуючи себе, спитав помалу:

— А може ви, пане генеральний обозний, не

почуваєтесь гідним заступати мене, вітаючи послів цариці?

Кочубей схилив голову в поклони:

— Ваша Достойносте, це ж неабияка честь для мене заступати мого Гетьмана, тільки... — і генеральний обозний не знаючи що даліше говорити, розложив безрадно руками.

Гетьман вложив руки в кишені свого сюртука, помалу обійшов писальний стіл і опершись на ньому, спитав:

— Тільки?

— Та що тут багато говорити, Ваша Ясновельможносте! — хитнув головою генеральний обозний. — Пішлить мене на ворога, веліть мені в похід іти, куди хочете, тільки, не кажіть мені дипломатом бути, бо воно не вийде, Ваша Ясновельможносте, їй Богу не вийде!

І Кочубей знову безрадно розложив руками.

Щось, неначе усмішка пробігла обличчям Гетьмана. Він помалу підійшов до Кочубея і легко поклав йому руку на рамені.

— А чи не думаєте, дорогий Семене, що може саме тому я і вас прохаю заступити мене?

— Та що ви, Ваша Ясновельможносте, де ж вас можна заступити! — щиро вибухнув Кочубей і в цих словах було стільки безпосередньої щирости, що Гетьман розсміявся.

Полковник Безбородько, що вже хотів був виходити із кабінету, підійшов до Кочубея і став теж просити Гетьмана:

— І я теж, Ваша Ясновельможносте, долучуюсь до прохання генерального обозного: не залишайте нас самих із послами цариці. Воно різно буває на бенкеті... І врешті, невідомо, хто ще буде...

— Я ж кажу вам, панове, що я приїду пізніше. Ви привітаєте гостей, погостите, і поки пічнуть-ся танки, я вже буду серед вас...

— Незручно, дуже незручно! — хитав голо-

— Коли б це була жінка, пане Гетьмане, то я ще відважився б. Але з мужчиною не вдається! Довкруги москалі! Вся служба! Може іншим разом!

— Роби, що хочеш, Павле, сьогодні я мушу з ним бачитись!

— Як мус, то мус! — похитав головою Павло. — А не можна б замість провести його до вас, провести вас до нього?

— Як то?

— Просто! Він же ж у Глухові?

— Так!

Павло глянув на вікно, крізь яке західне сонце кидало своє червоне проміння, та шепнув:

— Погода гарна! Верхом проїхатись можна!

— Ха!-ха!ха! — розсміявся сердечно у відповідь Гетьман і поклепав по плечу Павла. — От і штучку втяв! Кажеш, гарна погода? Ха!-ха!-ха! Проїхатись можна?!

У цьому ж моменті застукано у вході двері.

— Увійдіть! — крикнув сміючись іще Гетьман і в одкритих дверях появився гетьманський гвардист.

— Що там, Лосенку? — ще з усмішкою на обличчі спитався Гетьман.

— Післанець із Батурина, Ваша Ясновельможності! — відповів випрямившись осаул.

— Нехай увійде! — хитнув головою усміхнений Гетьман.

Лосенко поступився і в дверях появилася струнка постать юнака, який легким кроком підійшов до Гетьмана та, не скидаючи високої козацької шапки з голови, в пояс уклонився:

— Чолом тобі, пане Гетьмане! — промовив дзвінким голосом.

На обличчі Гетьмана згасла усмішка, якесь наче б здивування проявилось в його очах. Хотів щось сказати, та миттю опанувавшись, кивком руки велів вийти Лосенкові, під час коли Павло

побачивши післанця, зразу вийшов із кімнати, зачиняючи за собою потиху двері.

Лосенко випрямившись, віддав поклін і вийшов.

Гетьман помалу підійшов до післанця і з якоюсь ніжною ласкавістю поклав на його рамія руку:

— Дівчино, дівчино! — промовив стиха. — Ти знаєш, на що ти себе наражуєш?

Післанець зручним рухом руки скинув шапку, при чому чорні кучері волосся розсипались по плечу, взяв руку Гетьмана і притулив до уст.

— Дядьку! Я мусіла це зробити! Я ж тобі привезла листа, що його ніхто інший не міг привезти! Від Леклерка! — докінчила шепотом.

— Я так і знав! — хитнув головою Гетьман. — Ну, ходи ближче, сідай, спічни! Ти верхи?

— Верхи, дядьку! — А побачивши все ще насуплене обличчя Гетьмана, притулилася до нього:

— Але ти не гніваєшся на свою Гануську, правда?

Пригорнув її до себе.

— Багато ти б собі робила з мого гніву! Ну, нічого! Коли приїхала, то нема що говорити. Скажи, як дома, все в порядку?

— Все в порядку, дядьку, всі здорові і... ніхто не знає, що я поїхала до тебе.

— Це теж ніяка новина для мене! — хитнув головою Гетьман, сідаючи на червоним шовком оббиту софу та садовлячи побіч себе Гануську.

— Чи я взагалі колинебудь знав, куди ти вештаєшся?

— Дядьку, так не кажи! — швидко заперечила, встаючи зі софи. — Дядина не знала, це правда, але ти все знав про мене!

— Ну, сідай, сідай, гарячко! От, викапаний батько! Як би шабля при боці, то зразу ж і рубати почала б! Розкажуй у чому справа! Що хо-

вою Кочубей. — Ще чого доброго в Петербурзі вважатимуть це зневагою...

Гетьман знизав плічми.

— Їхня воля! Нехай уважають, що хочуть! А покищо буде так, як я сказав! От і все!

І знову легко кивнув головою у бік старшин.

— Всього кращого, панове!

Старшини мовчки вклонились і один за одним вийшли з кабінету.

Якусь хвилину Гетьман глядів на папери розкинені на писальному столі, відтак помалу підійшов до бічних дверей, які вели до його приватних кімнат, відчинив їх і крикнув:

— Павле!

У дверях появилася постать старого козака.

— Слухаю, пане Гетьмане!

— Зачини двері й ходи сюди! — промовив Гетьман, вертаючись у кабінет. — Хто сьогодні тримає сторожу?

Павло зачинив двері і став біля них.

— Осаул Лосенко! — відповів.

— Лосенко! — повторив до себе Гетьман, роздумуючи над чимсь. — І рвучко обернувся до козака.

— А гвардисти? — спитав.

— Відомо ж, москалі! — призириливо шепнув козак.

Гетьман підійшов близько до козака і, дивлячись йому в вічі, шепотом сказав:

— Мені треба необхідно з кимсь бачитися, Павле, і ти мусиш цю особу привести до мене.

— Цю ж саму, що попереднього разу? — відповів шепотом козак

— Ні! — похитав головою Гетьман. — Іншу!

— Жінку?

— Ні, чоловіка!

Пронизливі, чорні очі козака з-під насуплених брів глянули бистро на Гетьмана.

— Сьогодні?

— Необхідно!

че від мене Леклерк? Чи радше, розкажи все від початку, як воно сталося, що не хто інший, а саме ти поїхала з листом?

— Стривай! Спершу лист! — розхилила жупан, видобула з-за пояса хустку, розв'язала її і вийняла листа з великою круглою печаттю.

— Бачиш? Не зламана! — показала гордо Гетьманові.

Усмішка пробігла обличчям Гетьмана. Узяв листа, поклав його собі на коліно і глянув у блакитні очі дівчини, яка старалася назад зав'язати хустку в вузол.

— Ти ще довго будеш вовтузитись? — спитав.

— Хтось каже, що я гарячка! — закопилила губи. Скинула жупан, кинула його недбало на софу і примостилася біля Гетьмана:

— Так, слухай дядьку! Передучора приїхали до нас москалі...

Гетьман підвів голову і зморщив брови.

— Москалі? Хто такий?

— А нечистий їх знає, хто вони такі! Якись старшини, відвідати, мовляв, приїхали, з жінками! Все одно, москалі! Вони там ще й сьогодні сидять, по парку лаять, по-московському звенькотять, все одно! Дядина веліла мені їх погостити та їхні жінки забавити, але я...

— Очевидно цього не зробила! — перебив Гетьман.

— О, ні, навпаки! Я їх погостила і по парку провела, навіть гуляти з ними ходила...

— Неймовірно! — сплеснув руками Гетьман.

— Справді, дядьку! Не віриш? Але я тобі призналася, тільки нікому ні слова, добре? Бачиш, мене доктор Леклерк просив, щоб я зайнялася гістьми і, коли нікого в кімнаті не було, він швидко підійшов до мене та шепотом, по-французькому сказав мені, що ці "гості" приїхали ради нього, та щоб уважним бути до них.

— Ради нього? — спитав помалу Гетьман. — Так тобі сказав Леклерк?

— Еге ж! Ради нього! — повторила. — Бо ще треба тобі знати... ой! не видержу! — і Гануська вдарила ногою в ногу.

— Що таке? — здивувався Гетьман.

— Печуть ці чобітки невиносимо! Дядьку, дозволь мені їх скинути?! Добре?

— Очевидно! Скидай, тільки... — і Гетьман глянув на розпростертий жупан, що лежав на софі — занеси все те враз із чобітьми в мою кімнату, бо тут хтось із полковників може ввійти й Бог зна, що подумає!

Стягнула швидко один чобіт із ноги, розвинула шовкову онучку та стукнула босою ногою об килим:

— Ова! Я б сама якомусь твоєму Кочубєєві чи іншому Галаганові до очей сказала, що я твоя любка!

— Ще цього бракувало б до повного концерту! — хитнув головою Гетьман. — Але розказуй дальше!

— Зараз, дядьку, ще другий чобіток і вже. Ой! Легше стало! — підігнала ноги під себе. — Так, слухай дальше. Бо то знаєш, кілька днів тому, в минулу неділю себто, Леклерк поїхав, як урешті він завжди і їздить, до костьола. Повернувшись звідтіля, при сніданку був такий веселий, як рідко коли буває і після їди, гуляючи в парку, сказав мені, що йому неодмінно треба бачитися з тобою. І ми постановили їхати до тебе вдвійку, а радше, я тобі мала написати листа й вислати Прокопом, щоб ти покликав до себе свого лейб-медика, бо мовляв, ти щось погано почувався. А тут тимчасом, зараз же наступного дня, в понеділок ранком, заїжджає під ганок повозка та висідає з неї якийсь чорноризець.

— Чорноризець? Що за чорноризець? — зчудувався Гетьман.

— То чернець якийсь! А чи я знаю, як вони там звуться! — швидко витягнула ногу з-під себе й почала чухати мізинний палець:

— Бачиш, зачервоніло? Натиснув собачий чобіт, ще й пухнути стане! От, нечиста сила!

Гетьман усміхнувся.

— Ганусько! Ганусько! Як ти говориш! Скільки я тебе вчив прилично відзиватися, а яких ти висловів уживаєш!

— Це так тільки при тобі, дядьку, в салоні я так говорити не буду! Є в тебе французький олійок, дядьку?

— Є, дитино! Іди до моєї спальні і натри собі, бо ще справді спухне нога.

Зіскочила зі софи й босоніж побігла до бічних дверей, але зараз завершила:

— Ага! Ти казав мені все це барахло забрати! — вхопила чоботи й жупан і швидко щезла в бічних дверях.

Гетьман ще хвилину глядів услід за нею а відтак із листом у руках підійшов до писального стола, взяв звідтіля кістяного ножа, помалу розрізав коверту, витягнув листа, зложеного в четверо, та підійшов до вікна. Лист був писаний по-французькому:

Пане Гетьмане!

— Писав до мене 1001, що 1265 має чимало добрих новин, бо 1016 погодився на проєкт і рішений узяти справу в руки. 299 не певний, тимбільше, що і 14 не знає на яку ногу стати. Найнебезпечнішим є 333. Прошу взяти це до уваги. Один з агентів, 1233, був у мене — —

— Чорноризець! — подумав Гетьман і читав даліше:

— і перестерігав, що 987 знає більше як треба. Воно так і є. Прошу мені, дати знати, що даліше робити, щоб я міг переказати куди слід. Головно про 14 і 299, бо це цікавить 1016.*)

До листа долучено невеличку карточку з допискою на ній: "Цю хатку, яка стоїть порожня

— — — — —

*) Шифр автентичний.

праворуч за Дівочою Балкою, недалеко церкви св. Миколи над потічком Перенісся, я бажав би дуже купити. Може б я міг її оглянути в цю п'ятницю, після заходу сонця?"

Підпису на дописці не було ніякого.

Гетьман зложив листа і заховав у кишеню сюртука.

— Сьогодні п'ятниця! — шепнув до себе і всміхнувся, нагадавши слова покойового Павла:

— Погода гарна! Можна проїхатись верхи!

У кімнату вбігла Гануська.

— Дядечку, вже, ходи, я докінчу тобі розказувати!

Гетьман підійшов до неї.

— Ганусько, зробимо інакше. В мене тепер діло, мушу виїхати в місто. Через годину-дві, повернуся і ти мені докінчиш розказувати, тим більше, що й у мене будуть різні запити... А ти, за цей час, перекусиш і покладешся в моїй спальні відпочити. Ти ж утомлена дорогою?

— Дрібку! — всміхнулася. — Але це нічого! Відпічну дома!

— Відпочинеш тепер! А до того, тобі ж завтра вдосвіта треба вертатись у Батурин!

— Я думала, дядьку, що може б сьогодні нічю...

— Ні, сьогодні ночуватимеш тут а завтра вранці поїдеш у Батурин. І поїдеш не сама!

— О, ні! — живо заперечила. — Я сама приїхала, сама й повернусь!

— Ні, дівчино, я тебе самої не пушу. Поїдеш із Павлом. Сама знаєш, як за нами слідкують. А ще за тобою! Адже ж знаєш... — і Гетьман не докінчив.

Довірливо пригорнулася до Гетьмана й шепнула:

— Не бійся, дядьку, живою не дам себе взяти!

Погладив її по кучерях:

— Знаю, дитино! І тому поїдеш із Павлом! А тепер, мала, йди до Павла, скажи йому нехай

принесуть тобі щось з'їсти. Але не йди на кухню, а перекуси тут, у їдальні, і покладися. І нехай Павло прийде до мене! Зрозуміла?

І Гетьман любляче погладив рукою щічку дівчини.

— Дядечку, а я б із тобою не могла поїхати?

— Ще тобі мало їзди верхи?

— То ти їдеш верхи? Знову якийсь парк хочеш заложити у Глухові?

— Еге ж! — усміхнувся. — А чи не гарний тепер Глухів?! А може він і стане колись для моїх дітей і для тебе постійною столицею Гетьмана України!

— Дав би Бог! — шепнула Гануська.

— Побачимо! А покищо нікому ні слова, дівчино, а тільки нишком працюймо! Ну, йди і пришли мені Павла!

— Добре, дядьку, але збуди мене, як приїдеш!

— Будь спокійна, збуджу неодмінно!

Закинула йому руки на шию і, підскачівши на пальцях, розцілувала. Поки Гетьман успів щось сказати, щезла за дверима.

Ясновельможний підійшов до невеличкої дубової шафи, що стояла між вікнами, витягнув із кишені ключик, відчинив дверцята шафи, поклав туди листа і знову замкнув дверцята на ключ, а ключик сховав знову у кишеню сюртука. В цій же хвилині застукано легко в двері й увійшов Павло.

— Слухаю, пане Гетьмане!

— Павле, зробимо сьогодні інакше. Ти мені приготуй убрання, я поїду верхи сам, а ти залишишся тут!

Глибоко осаджені чорні очі запорожця з-під стріпахатих брів глянули питаюче на Гетьмана.

— Ти залишишся біля панночки, а завтра вдо-світа поїдеш із нею до Батурина.

— Розумію. Але...

— Що але?

— Чи не краще було б вам, пане Гетьмане, сьогодні не їхати?

— Про це нема що говорити! — відповів сухо Гетьман.

— Я не про це, пане Гетьмане! — сказав помалу козак. — Тільки в цій порі — і Павло рукою показав на вікно, крізь яке вливалася сутінь — самотній вершник може звернути увагу, а пішходцем ніхто й не поцікавиться.

Гетьман поневолі глянув на вікно, а там на Павла.

— Справедливо, Павле, що голова то розум! А козацького розуму золотом не зважиш! Приготуй мені моє міщанське вбрання!

Легка усмішка пробігла обличчям старого заporожця.

— Уже приготоване, пане Гетьмане! — сказав Павло відчиняючи широко двері до приватних гетьманських кімнат.

За хвилину, вузькими сходами для палатної служби, які вели крізь кухонні кімнати в город, сховався поважний міщанин, у щоденному сірому одязі. Зійшовши вниз, міщанин перейшов яринний город побіч кухні та підійшов до хвірточки, біля якої ждав Павло.

Заporожець відчинив хвірточку.

— Все позачиний, Павле, в мене ключі є. А де мене шукати, знаєш! І не забудь позасвічувати в кімнатах! — сказав тихо Гетьман та вийшов на вулицю. Павло замкнув за ним хвірточку на ключ.

Помалу, не оглядаючись, Гетьман скрутив ліворуч вулицею, що вела до козацької церкви св. Миколи. Проходячи побіч, скинув перед нею шапку, побожно перехрестившись, і знову скрутив у бічну вуличку, яка кінчалася широкою площею. Скрізь було тихо. Де-не-де вже по хатах світилося, де-не-де чути було оклики дітей, що їх матері кликали до хати. На площі кілька мі-

щан завзято про щось спорили та навіть не звернули уваги на Гетьмана. Праворуч площі з відчинених дверей заїзного дому доходили сміхи й співи.

Гетьман перейшов площу, відтак невеличкий гайок, довкруги якого блищала срібна лента Есмани та пішов у противний бік ріки. Перейшов невеличкий дерев'яний мостик, кинений над потічком, та почав помалу йти вузькою вуличкою, вгору.

Оглянувся. Був зовсім сам. Ясне блакитне небо вже тут і там мерехтіло зірками а десь далеко на овиді збиралася вечірня хмара. Над містом у присмерковій синій імлі бовваніли бані Троїцького Собору. А перед Гетьманом, кільканадцять кроків угору притулилася між деревами са-мітня хатина.

Це була хатина, про яку писав Леклерк.

Праворуч була Дівоча Балка, внизу церква св. Миколи а ось недалечко, потічок Перенісся.

Гетьман підійшов ближче. Праву руку вложив у кишеню, в якій лежала пістоля. Але зразу ж спинився: двері до хатини, вирвані з занавіс, лежали побіч. Чорний отвір хати неначе манив до себе Гетьмана. Він уважно обійшов лежачі на землі двері й підійшов до вікна хати. Застукав у вікно. Ніхто не відповів. Царила тишина. Щераз сильніше застукав. Не було відповіді. Тримаючи цілий час руку на рукояті пістолі, ввійшов у сімки хати. Ліворуч двері до кімнати були відчинені. Витягнув пістолю, відтягнув язичок і ввійшов до відчиненої кімнати: була зовсім порожня. Але в кімнаті чимсь задихало.

Завернув назад до сінок і відчинив двері праворуч: і ця кімната була порожня. Під стіною стояло крісло й якийсь поламаний столик. Замкнув двері та щераз вернувся до відчиненої кімнати. Не ховаючи пістолі почав помалу оглядати підлогу. І нагло під вікном, у кутику побачив пляму. Нахилився і попробував пальцем. Вогка

теч запахла кров'ю. Підніс палець до очей: так, це була кров.

Надслухував. Довкруги царила тишина.

Поклав пістолю на підвіконник, витягнув із грудної кишені платок, витер з пальця кров, сховав платок у кишеню. З наготовленою пістолем вийшов у сімки та пішов просто на другий бік хати. Відчинив двері, що вели на обійстя: не було нікого. На обійстю росло кілька дерев, стежка стрімким схилом вела вниз.

Щераз подивився на хатину, замкнув двері до сіней, сховав наряджену пістолем в кишеню і почав стежкою сходити вниз. Уважно глядів довкруги себе, але не завважив ані поломаних галузок, ані якихнебудь слідів.

Справа була ясна: того, з яким мав бачитись, схоплено.

Але хто ж він був?

— Треба якнайшвидше дати знати Леклеркові! — подумав. — Добре, що Гануська приїхала, не треба висилати спеціального післанця. Уже й так москалі розставили чати між Глуховом і Батурином...

Швидко зійшов у долину, перейшов площу перед церквою св. Миколи і підійшов до хвіртки з-заду гетьманської палати. Відчинив її ключем, замкнув за собою, перейшов яринний город і відчинив двері до сінок, що вели в кухню. В кухні було гамірно. Обережно-тихо скрутив праворуч та вузькими сходами, що вели безпосередньо до гетьманської так званої, малої їдальні, ввійшов нагору.

Усі гетьманські кімнати були ясно освічені.

— Нехай буде здоров, козарлюга! — подумав Гетьман. — Знає своє діло! Швидко передягнувсь і ввійшов до свого кабінету. Витягнув ключик із кишені сюртука, відчинив дубову шафку, витягнув звідтіля листа Леклерка і на окремому папері виписав: 1001, 1265, 1016, 299, 14, 333, 1233. Сховав знову листа в шафку та підійшов

до великої бібліотечної шафи, яка вкривала цілу стіну проти бальконових дверей. Витягнув звідтам I том творів Франсуа Рабле "Пантегрюель" і почав помалу виписувати сторінки. Після кількох хвилин, витягнув листа й відчитав:

"Писав до мене де Флері, що Григор Орлик має чимало добрих новин, бо король Людвик погодився на проєкт і рішений узяти справу в руки. Козаки не є певні, тимбільше, що й Січ не знає, на яку ногу стати. Найнебезпечнішим є Саксонія. Прошу взяти це до уваги. Один з агентів Франції був у мене й перестерігав, що Москва знає більше як треба... Прошу дати мені знати, що дальше робити, щоб я міг переказати, куди слід. Головно про Січ і козаків, бо це цікавить короля Людвика."

Щераз уважно прочитав листа, сховав його в шафку й замкнув на ключ. Із кусником паперу, на якому були виписані цифри, підійшов до писального стола, і над одною зі свіч, що горіли в свічнику на столі, почав палити папір. Нагло стрепенувся: під свічками був зложений лист, письмо було Гануськи.

Швидко погасив майже повністю звуглений кусок паперу, поклав його на столі й узяв у руки лист, зложений під свічником. Лист був писаний по-французькому:

"Любий Дядьку, старалась я вволити твою волю і прочитати "Андромеду" Корнейя, але змудилась і їду домів! Не гнівайся! Цілую, Гануська."

Не надумуючись, швидко підійшов до бібліотечної шафи й узяв до рук там драму Корнейя. Між сторінками "Андромеди" був лист:

Дядьку, приїхав Прокіп із вісткою, що Леклерка москалі забрали з собою! Разом із Прокопом і Павлом, що не хоче залишитись, бо ти йому так велів, вертаюсь до Батурина. Через Павла передам тобі листа. Будь доброї думки й не журись!

Твоя Гануська.

РОЗДІЛ 6

ГЕДДІ

Фон Фалькенав відсунув від себе жмут паперів, сперся об спинку крісла і глянув на чоловіка, що сидів проти нього.

— Боюся, Геннеберг, що воно може не вийти. Батько її саксонець, мати московка, звідкіля ж їй по-українському знати?

— Побачимо, що скаже професор, — відповів спокійно чоловік. — Врешті, ваша милосте, не майте до мене жалю! Моя гадка: не спішитесь!

— Та що ви! Не спішитесь! Хіба не розумієте, що перстень стісняється? З правого боку козацька армія готова до бою кожної хвилини — роздратований фон Фалькенав підійшов до стіни, на якій висіла велика мапа Європи і, дивлячись на неї, говорив далше, — згори Швеція, для якої Московщина ласий кусок, а ліворуч Франція з цією клятою Польщею... До речі, які вістки з Польщі?

— Сьогодні мені важко сказати, але на всякий випадок, добрі для нас вони не є! Граф Орлик набирає в політичних колах Польщі щораз більше питомої ваги...

— І ви, Геннеберг, кажете, щоб не спішитися! Ви хіба не уявляєте собі грози положення. Та ж за 24 години нас може не стати!..

— Пане міністре, до цього, щоб ми за 24 години перестали існувати, ще дуже-дуже далеко! — відповів спокійно мужчина.

Фон Фалькенав спинився біля крісла, на якому сидів чоловік, і поклав йому руку на рамя.

— Графе Геннеберг, ви свідомі того, що у ваших руках, так як воно було за вашого попередника, невіджалуваної пам'яті барона фон Гартбурга, лежить успіх або неуспіх цілої справи?

— Ексцеленціє, я свідомий і щераз повторю: не розкриваймо перед часом наших карт!

Фон Фалькенав обійшов помалу свій стіл і важко сів на крісло.

— Що ви розумієте під висказом "розкриття карт"? У чому тут розкриття? По шляхах Франції волочаться банди голоти, вбивають і грабують, чому ж їх жертвою не міг би впасти граф Орлик? А хіба ж у Парижі не буває вбивств? Нещастя ходять по людях, чому ж такий випадок не може трапитись Орликові?

— Безумовно, може, але з хвилиною смерти графа Орлика, ми опинились би без рук!

— Не розумію!

— Просто, пане міністре, під цю пору ми знаємо, хто очолює цілий плян, хто кермує розвідкою, кого слухають українці і хто є посередником між Людвигом XV і гетьманом Розумовським. З хвилиною смерти Орлика, ми нічого не знаємо! Навіть не знаємо, хто займе місце по Орликові!

— Ну, цього нам нічого боятися! На дворі їх Ексцеленції прем'єр-міністра кардинала де Флері чимало наших людей!.. — усміхнувся глумливо фон Фалькенав.

— Людей так, але уявіть собі, пане міністре, таке положення, — не кажу, що воно так мусить бути, але ми є на те, щоб розглядати всі можливості, як воно може бути. — уявіть собі, що до кількох днів після смерти Орлика, Гетьман Розумовський дає знак до повстання і зв'язаний тайним договором із ним Людовик XV іде Україні на поміч... А за ним Швеція і манджурська армія...

— А хіба ж це не може статися за життя графа Орлика? — спитав фон Фалькенав.

— Може! — хитнув головою Геннеберг, — але ми, слідкуючи за кожним рухом графа Орлика, можемо навіть устійнити, коли це станеться. А якщо його не стане в живих, тоді не матимемо провідної нитки!

— Такого оборонця свого життя має у вашій особі граф Орлик, графе Геннеберг! — похитав головою Фалькенав.

— Не оборонця, пане міністре! Зовсім не оборонця, повірте, коли прийде відповідний до цього час, то я сам усуну його з нашої дороги, до речі, я навіть його на очі не бачив і не знаю, як він виглядає!

— Можу вам це сказати, згідно з заповіданням П-6 і С-2 — Фалькенав перекинув кілька паперів на столі й витягнув із них один та почав відчитувати:*)

"Польовий маршал Франції, кавалер хреста св. Людвика й великого хреста шведського Ордену Меча, шеф тайної королівської канцелярії "Секрет де руа", Григор граф Орлик, високого росту, тонкі слов'янські обриси обличчя, виразний ніс, карі очі, тверда війська хода, швидкий у рухах... співробітник і близький друг графа де Брой і князя Конті...

"Прибрані імена, яких уживає, коли виїжджає із Франції: "Над"-старшина швейцарської гвардії, "Ле Мот" (під цим прізвищем їздив до Царгороду)...

"Дня 9 червня 1733 р. кардинал де Флері представив Орлика на спеціальнім послуханні королеві Людвиківі XV і тоді король найменував його старшиною королівської гвардії та доручив йому перевезти потайки кандидата на польського короля, Станислава Лещинського, до Варшави на

*) Автентичне.

елекцію, де 12 вересня 1733 р. примас Потоцький проголосив Станислава Лещинського королем Польщі й Великим Князем Литви. За це Людвик XV нагородив Орлика діамантом вартості 10,000 екю а королева подарувала йому свій портрет, прикрашений самоцвітами...”

Фалькенав перестав читати й узяв із стола другий папір у руки:

— Хочете ще більше, Геннеберг? Колишні агенти фон Гартбурга справляються добре! Дорогі вони, правда, і як би не допомога всеросійської імператриці, то ледве чи могли б ми їх оплатити, але добра служба коштує. Ось, що пише С-2:

“Дня 3 грудня 1747 у Версалі, у привіт короля, королеви й найближчих друзів королівської родини Григор граф Орлик одружився з панною Люїзою-Оленою ле Брін, графинєю де Дентевіль. Родина Дентевілів посвоячена з королівським родом Бурбонів через роди Куртенуа та Рошешуар. Граф Орлик часто приїжджає до замку Дентевіль, де живе його дружина, він зве її з-українська, “Оленка”. Довіреною слугою Орлика є запорожець Карло. Особиста охорона, як і охорона замку Дентевіль, це самі запорожці. Якщо Орлик перебуває в замку, то козак Карло відвозить його листи до Люневіль, а звідтам королівські гінці перевозять їх до Парижу”...

Фалькенав перервав читання і глянув на Геннеберга:

— Слухайте, Геннеберг, а як би так зробити маленький напад на Люневіль, тоді, коли там приїде цей запорожець Карло?

— Неможливо! Я вже думав про таке. Карло приїжджає з гурмою запорожців а листи перебирає сильний відділ королівських гвардістів. А ще й цю дипломатичну пошту оберігає спеціальний відділ мушкетників, які радше дадуть себе порізати на шматки, як допустять когонебудь до диліжансу.

Фалькенав глянув із-під ока на Геннеберга.

— Ну, то ви про те все знаєте?

Геннеберг усміхнувся.

— У нашій службі не все говориться що знається! — відповів спокійно.

— Правильно, графе Геннеберг, зовсім правильно! Хвалю вас за це!

Геннеберг схилив голову в легкому поклоні.

— Ну, що ж, як ви все знаєте... — дивлячися на звіт говорив спроквола Фалькенав, перечитуючи очима написане — то хіба, може схочете додати ще щось до цього опису:

"Люїза, чи то пак "Оленка" Орликова, низького росту, з волоссям мідяної барви, дуже гарна й дуже весела, увічлива до кожного, добросердечна й щира... Місцевий парох належить до приятелів дому. Якщо Орлик перебуває на замку, то кожної неділі обидвоє йдуть до парохіяльної церкви вислухати Богослужбу, хоч на замку є каплиця. (Орлик католик). Для служби Орликова добра й лагідна."

Фалькенав поклав папір на столі:

— Ну, і що ж ви на це все скажете? Масте щось додати?

— Маю! — спокійно хитнув головою Геннеберг.

— А саме? — зацікавився Фалькенав.

— Ні Орлик не має любовниць, ні Орликова любка! — сказав Геннеберг.

— Словом, дивне подружжя! — засміявся Фалькенав. — Але може вам удасться розбити цю вірність при помочі тієї Гедді, чи як вона там зветься... До речі: якщо ви справді дальше обстоюєте погляд, що смерть Орлика тепер не на часі, то скажіть, будь ласка, що я маю відповісти нашій могутній союзниці, імператриці Росії, яка домагається цієї смерті?

Граф Геннеберг уважно глянув на Фалькенава.

— Екселенціє, міністром є ви, не я! А дипломатів різні штучки відомі...

— Геннеберг, облиште ці колючки, без яких ви, між іншим, жити не можете! Уявіть собі, що я погоджуюся на те, що смерть Орлика тепер не на часі... Але хіба розумієте, що в цей спосіб я до імператриці писати не буду?!

— Очевидно! Великим цього світу треба завжди казати "так", хоч би навіть воно "так" не було і хоч би це "так" треба було змінити на "ні".

— Отже?

— Хочете моєї поради, ваша милосте? "Так" є "так"!

— А в такому випадку, що ж ця ваша Гедді матиме до роботи?

У тій хвилині застукано в двері.

— Увійдіть! — сказав Фалькенав і в дверях появився лакей, зігнутий у поклони.

— Радник двора, професор доктор фон Трітман просить бачення! — сказав.

— Просити! — кинув наказ Фалькенав і підвівся з крісла.

Лакей відчинив широко двері та стоячи на боці, вклонився. У кімнату ввійшов високий, сухий чоловічина в чорному та, спинившись посередині кімнати, низько вклонився:

— Дозвольте представитися, ваша ексцеленція! Радник двора, доктор слов'язнавства, професор університету Гайнріх фон Трітман!

— Мило мені вас пізнати, пане професоре! — сказав Фалькенав і з витягнутою рукою підійшов до Трітмана. — Знаю вас добре з прізвища й тішуся, що можу познайомитися з вами особисто. Графа Геннеберга ви, мабуть, знаєте?

Геннеберг устав із крісла і легко схилив голову, подаючи професорові руку.

— Граф Геннеберг доручив мені саме перевести іспит із панною Гедді Кігельман та скласти звіт Вашій Ексцеленції — промовив професор і знову вклонився.

— Будь ласка. сідайте, пане професоре, та скажіть нам отверто: вдоволені ви з іспиту?

— Дуже вдоволений, ваша ексцеленціє! Кандидатка талановита, орієнтується в слов'янознавстві дуже добре. знання московської й української мови бездоганне.

— Вибачте, пане професоре, але чи ці дві мови справді такі різні?

— Зовсім різні, ваша ексцеленціє, і дуже важко їх вивчити так, щоб і одною і другою говорити без чужинної вимови.

— Дивно! — сказав Фалькенав, — а мені завжди здавалось, що хто вміє по-московськи, той буде також добре говорити й по-українському.

— Основна помилка, ваша ексцеленціє! Москалям не менш важко вивчити українську мову, як українцям московську. Головно важкі до поборення є тут наголос і складня.

— Значить, ви певні, пане професоре, що як панна Гедді,—вибачте, я забув її прізвище, Гедді... —

— Кігельман! — підповів професор Тритман, легко схиливши голову.

— Ах, так, Кігельман, дякую, пане професоре, отже, як ця Кігельман говоритиме по-українськи, то ніхто з українців не пізнає, що вона німка чи московка?

— Ніхто! — запевнив професор.

— І навіть цього нашого германського "р" у вимові в неї не чути?

— Ні, ваша ексцеленціє! Її голосові струни уже змалку пристосувались до слов'янського "р", пів-м'якого. У неї ж мати московка.

— Розумію! — хитнув головою Фалькенав. — Дуже добре! Чи можна, пане професоре, просити посвідки, що ви перевели іспит із панною Кігельман?

— Прошу дуже, я саме й виготовив таку посвідку, знаючи, що ваша ексцеленція схочуть її мати.

Професор витягнув з кишені сюртука вчетверо згорнений папір та подав його Фалькенаву.

Фалькенав розгорнув папір, швидко перебіг очима й поклав на столі.

— Дякую сердечно, пане професоре! Все в порядку! За ваш труд, дозвольте, що граф Геннеберг вишле вам винагороду на вашу адресу. Не хочу вам забирати вашого цінного часу і щераз вам сердечно дякую!

Фалькенав піднявся з фотеля та подав руку Трітманові на прощання. Трітман низько вклонився.

— Дякую, ваша ексцеленціє, за довір'я і прощу прийняти запевнення моєї готовости завжди вам послужити.

— Очевидно, пане професоре, все те, що ми тут говорили, як теж і іспит, що ви його провели, це строга урядова тайна. Ви свідомі цього?

— Граф Геннеберг зволив попередити мене про це, — сказав професор — і я дав йому на це своє слово!

— Ще раз дякую! Та дозвольте ще хвилинку! — неначе нагадав собі Фалькенав, — ви, пане професоре, досвідчений педагог?

— 22 роки вже працюю в університеті, п'ять років тому їх Королівське Величство зволили відзначити мене за мою скромну працю титулом радника.

— Власне, оцінюючи те, дорогий пане раднику й професоре, скажіть нам, так як педагог, яке враження зробила на вас панна Гедді... — і тут Фалькенав знову зацукався.

— Ви в праві, ваша ексцеленціє, що забуваєте прізвище Кігельман. Вона так не повинна зватися, вона може навіть так уже і не зветься... — похитав головою професор Трітман.

— Що ви хочете цим сказати, пане професоре? — спитав зацікавлений Фалькенав.

— Просто, ваша ексцеленціє, прізвище Кігельман до цієї особи зовсім не підходить. Вона мо-

гла б, а радше вона повинна б зватися "Маркіза фон Кігельман", якщо б взагалі щось таке могло бути...

— Але, пане професоре, я її і на очі не бачив!
— засміявся фон Фалькенав.

— Люди, на такому становищі, як ви, ваша ексцеленціє, мають не тільки талант і знання, але й прочуття. Ви прочули, що прізвище Кігельман — не для цієї особи і тому ви не можете собі його зятимити.

— Ви надто ласкаві для мене, пане професоре!...

— Ні, ваша ексцеленціє, я тільки старий, а тому й досвідчений, педагог.

— Але ви ще мені не відповіли на питання, яке враження, — незалежно від її нещасного прізвища, вона зробила на вас, пане професоре?

— Яке враження? — повторив професор і хвилинку задумався. — Ця жінка, — сказав по хвилині — може зробити багато доброго, але й багато злого...

— А чи це не є привілесм кожної Єви? — завважив Геннеберг.

— Ні! — хитнув заперечливо головою Трітман. — Є жінки, які мають більший нахил до поброго — і ті жінки є матерями, а є жінки, які мають більший нахил до злого і краще для загалу, щоб вони матерями не були...

— А в цьому випадку? — спитав Геннеберг.

— Панна Кігельман має більший нахил до злого! — сказав вирішним тоном професор.

Геннеберг зирнув на Фалькенава: обличчям Фалькенава пробігла усмішка вдоволення.

— А можна знати, пане професоре, по чому можна таке пізнати? — спитав Фалькенав.

— Ваша ексцеленціє, це вже не знання, це тільки досвід а теж і чимало прочуття. Наш великий сучасний психолог, а мій шановний товариш, Отто Ранке каже, що людину можна пізнати по виразі очей і тоні голосу.

— Виглядає, пане професоре, що мені необхідно заглянути в очі панни Кігельман і послухати її голосу! — зажартував Фалькенав.

— Очевидно! — поважно похитав головою професор Трітман. — І тоді щойно, ваша ексцеленціє, вирішіть самі, щоб якнайбільш добра могла нам принести ця дочка Саксонії.

— Ще раз дуже сердечно дякую вам, пане професоре, і до побачення! Всі ваші оцінки й заваги візьмемо до уваги!

Професор Трітман глибоко вклонився і пішов у напрямі дверей. За ним, відводячи його, пішов граф Геннеберг, відчинив йому двері і ще раз уклонившись, зачинив за ним, перекручуючи ключ у замку.

Фалькенав станув над столом, згорнув усі папери, що лежали на ньому, в один жмут та заховав їх у шуфляду.

— Ви маєте, контракт, графе? — спитав Геннеберга.

— Прошу! — подав папір Фалькенаву Геннеберг.

Фалькенав розложив папір на столі, прочитав його й маленьку статуетку з бронзи, що представляла богиню Діяну, поклав на папері.

— Де ви веліли їй чекати?

— Вона тут, у червоному кабінеті! — показав ліворуч рукою низькі замасковані двері Геннеберг.

— Гаразд! Приведіть її!

Геннеберг зробив кілька кроків у напрямі дверей, та спинився:

— Дозвольте, міністре, отже "так" чи "ні"?

— Робіть, як знаєте! Мій погляд вам відомий, домагання російської цариці теж, так рішайте!

— Добре! — і Геннеберг зник за замаскованими дверми.

Фалькенав підійшов до вікна, яке, хоч відчинене, не давало повітря: було полудне й усе дихало жаром. Хвилинами вітер проганяв по небі

білі хмарки і тоді дивовижні тіні клалися на землю, сплітаючись у якусь дику мозаїку.

Фалькенав нахилив голову до ґрат вікна, щоб роздивитися краще в цих химерних звоях тіней, коли нагло відчув, що хтось дивиться на нього. Обернувся помалу: на середині кімнати стояла жінка, а побіч неї Геннеберг.

— Дозвольте, представити вам панну Гедді Кігельман — сказав Геннеберг.

— Добрийдень! — прозвучав у кімнаті холодний, металевий голос.

— Невже це вона сказала добрийдень? — подумав у цьому ж моменті Фалькенав, не вірючи своїм очам, перед ним бо стояло олицетворення краси: висока, струнка, пишних форм тіла, жінка; чорне кучеряве волосся розсипалось у неї по плечах, творячи неначе рямці для білого, мов з алябастру обличчя, посеред якого пишались у мигдаловій, подовгастій оправі два ізмарагди, темно-зелені очі. Високе чоло прикривав частинно вуаль, що звисав із капелюха в формі колпачка. Довгу білу шию з одного боку закривав комір пелеринки з темного шкарлату, накиненої на плечі, поверх суконки.

Задивлений у цю, неочікувану появу, Фалькенав щойно по хвилині відповів:

— Добрийдень! — і тут здавалося йому, що якась злослива усмішка пробігла обличчям Геннеберга.

— Сідайте, панно Гедді, ось тут, будь ласка, — показуючи на крісло біля стола, що був проти вікна, при якому стояв Фалькенав — а я сяду біля вас. Річ у тому, що — як ми вже говорили з вами, панно Гедді, — милостиво пануючий нам Король зволив вас вирізнити і бажає доручити вам одну з тих переважливих місій, що їх кожна держава вимагає для забезпечення собі незалежності і свободи своїм громадянам. Ви про це вже знаєте, панно Гедді, і ви на це погодилися, правда?

— Так! — сказав знову холодний голос, при чому колпачок легко хитнувся.

— Я не говорив вам у чому справа, бо ви перше мусіли здати іспит з української мови. Сьогодні ви його здали з найкращим успіхом, з чого ми дуже раді та сердечно вас вітаємо. А тепер хочемо, вже вияснюючи вам у чому справа, спитати щераз отверто: чи ви згідні стати нашою розвідчицею?

— Так! — сказала тихо Гедді — тільки... —

— Що: тільки? — якось гостро спитав Геннеберг.

— Тільки я не знаю, що мені робити?! — докінчила Гедді, при чому легка усмішка неначе згубилась у ямочках її щічок.

— Те ми вже вам докладно скажемо! — сухо заявив Геннеберг. — Тепер тільки запитання: чи ви готові вбити одного з найбільших ворогів нашої держави?

— О, так! — без надуми сказала Гедді і Фалькенаву здавалось, що її голос знову задзвенів якоюсь металічністю.

(Тому всьому винен цей туман педагог, він просто зачарував мене своїми міркуваннями! — розсердився на себе Фалькенав).

— Якщо так, панно Гедді, в такому випадку приступаймо до речі: ви поїдете в Париж, — гроші дасть вам наша держава, — і замешкаєте в своїй палаті, зі своєю прислугою. Поїдете за паспортом княжни Герцберг-Княжолуцької, яка живе постійно на Сицилії. Ваша мати походила зі старого роду панів на Княжолуках, до речі треба вам знати, що цей рід досьогодні існує в Україні, на терені колишнього Галицько-волинського Королівства й історію цього роду ви мусите докладно вивчити. Але це пізніше! Ваша мати вийшла заміж за пруського князя Герцберга й померла тоді, коли ви прийшли на світ. А недовго потім помер ваш батько і ви виховались у батькової сестри, дами двору короля Неаполю.

Тому ви постійно і живете на Сицилії. З уваги на любов до своєї — невідомої вам — батьківщини, чи радше батьківщини вашої матері, яку знову ж ви втратили при народженні, ви затримали прізвище своєї матері, побіч прізвища вашого батька. Але чому ви всміхаєтеся?

— Я думаю, графе, що Княжолуцькі не вимовляються Кнашолутські, так, як ви це, графе, вимовляєте, тільки Княжолуцькі! — з веселою усмішкою сказала Гедді. — Це княжі луки, левади.

— Дуже добре, Гедді, дуже добре! З вас ще будуть люди! — засміявся Геннеберг. — Але йдімо далі! Ви будете давати прийоми, бенкети, балі, — словом жити так, як належиться княжні. І постараетесь — у цьому вже виключно ваша хитрість і ми тільки можемо вам допомагати, але здійснювати плян будете тільки ви, — постараетесь, незалежно коли це буде, познайомитись із маршалом Франції Григором графом Орликом...

Очі Гедді звузилися, вона швидко кинула поглядом на Фалькенава, що стояв мовчки біля вікна, та спинила зір на Геннебергові:

— Це він? — спитала тихо.

— Так! — сухо відповів Геннеберг.

Хвилинку царила мовчанка.

— Він жонатий? — знову спитала, не переводячи очей, Гедді.

— Так! І його жінка має такі самі імена, що ви їх, як княжна Герцберг-Княжолуцька матимете: Люїза Олена.

— Розумію! — шепнула неначе до себе.

— Що більше, Гедді! — і тут Геннеберг нахилився і поклав руку на руку Гедді — ваш батько розказував вам, що мати ваша, вмираючи просила його, щоб він спеціальною опікою окружив вас, її "Оленку", бо так пестливо звала вас мати. І тому батько, який вас дуже любив, кликав

вас завжди "Оленко!" Так само зве свою жінку граф Орлик.

— Розумію! — шепнула знову неначе до себе Гедді. А по хвилині спитала:

— Маршал граф Орлик Українець?

— Так! — хитнув головою Геннеберг. — І він найбільший ворог нашої Саксонії. Він мусить згинуть! І це є тепер ціллю вашого життя!

— Він згине, графе Геннеберг! — сказала якимсь глухим голосом Гедді.

— Прекрасно! Як ви це зробите, Гедді, справа ваша. Чи він "помре" на бенкеті, чи на вулиці, чи у вашій спальні — це діло не наше. Ми вам дамо листу його приятелів, із якими спершу мусите познайомитись. Щоб дійти до цього, грошей не жалуйте, ми даватимемо вам скільки забажаєте, хоч не блистять надто золотом, бо король Людвик XV цього не любить: до нього належить увесь блиск золота. І ще одне: про докладний реченєць смерти Орлика ми мусимо бути повідомлені.

— Як то? А як трапиться нагода?

— Нагода, Гедді, може трапитись тоді, коли ми скажемо вам: Орлик уже може вмерти! Поки цього ми вам не сказали, він не сміє згинуть, хоч би не знати, скільки бувало нагод.

— Воно не добре! — покрутила головою Гедді.

— Воно так мусить бути, Гедді, і ви мусите слухати нас. Нам не йдеться про смерть тільки одної особи, але рівночасно про смерть цілого пляну цієї особи. А вашою річчю є виконати наш плян, а не ваш. Розумієте?

— Так! — сказала твердо.

— У такому випадку, Гедді, наша розмова сьогодні закінчена. Ви тепер підпишете ваше зобов'язання, себто цей папір, ось тут на столі. А завтра ранком зайдіть до моєї канцелярії, там дістанете від мене всі доручення і те, що ви, як княжна Герцберг-Княжолуцька мусите знати, а

через тиждень-два, поїдете в Париж, де вже буде вас ждати палата й прислуга. І за якийсь місяць, гадаю, коли пічнетесь сезон, зможете почати працю.

— Прошу, прочитайте і підпишіть ось тут!

Геннеберг зняв статуетку Діяни з паперу та подав його Гедді. Ця прочитала уважно, взяла гусяче перо з каламаря та без надуми підписала папір і віддала його Геннебергові.

— Гарзд! — сказав Геннеберг. — Від сьогодні, панно Гедді Кігельман, ви для нас є Г-3 і прошу це запам'ятати. А для світу, ви є Люїза Олена Герцберг-Княжолуцька. Панни Гедді Кігельман уже на списку живих нема.

Гедді розкотисто розсміялась:

— І не велика шкода, що вона вже перестала існувати!

Геннеберг глянув хитро на Фалькенава:

— Ми теж так думаємо, що з княжни Герцберг-Княжолуцької наша батьківщина матиме більше потіхи, як із панни Гедді Кігельман! Так до побачення, "княжно!" Завтра в моїй канцелярії!

— До побачення! — і з милою усмішкою Гедді звернулась до Фалькенава, який цілий час стояв мовчки при вікні.

— Всього найкращого вам бажаю! — легко схилив голову в поклони Фалькенав і рівночасно подумав:

— Такі, як оце вона, жінки, вміють убивати!

— Дозвольте, що відведу вас! — сказав Геннеберг, відчиняючи замасковані двері.

Фалькенав обернувся до вікна та глянув на небо, по якому пробігали хмарки.

З будинку вийшла Гедді, розглянулася по вулиці й почала переходити на другу сторону вулиці.

Двері в кімнаті легко стукнули і побіч Фалькенава станув Геннеберг.

— Ну, як вам подобається наш новий набуток? — спитав.

— Ви бачите, — замість відповіді, Фалькенав показав пальцем на постать Гедді — як за нею волочиться тінь від хмарки? Так виглядає, як би тінь хотіла її наздігнати!

— Тінь смерти! — шепнув неначе до себе Геннеберг.

— Ви щось сказали? — спитав Фалькенав.

— Ні, я тільки голосно подумав! — відповів Геннеберг.

РОЗДІЛ 7

ЗАКОН ЛОВЦІВ

Маркіз де Фер-Монте затер руки і його губи безшелесно затремтіли.

— Вона тут?

— Так, ваша милосте; надоліні. Згідно з наказом ми привели її сюди. Чи може сказати, щоб Анрі привів її нагору?

— Ні, ні! — живо заперечив маркіз. — Ще ні! Спершу розкажи мені. П'єр, як воно все сталося! Як ви її схопили? Боронилася вона?

— Зовсім ні, пане маркізе! Врешті нас було п'ять, а вона одна. Коли вона повернула від моря в сторону Пасквіль, за нею слідом пішли Жан і Анрі. Але що були одягнені як рибалки, то вона навіть і не глянула на них; чимало ж рибалок вештається! Але мусіла щось прочути, коли Жорж і Шарль почали заходити збоку, бо спинилася, розглянулася довкола себе, наче б хотіла помочі а потім пустилася швидким кроком у напрямі гостинниці...

— Ну, а даліше?

— Та нічого, пане маркізе! Шарль узяв її під рамя та сказав: — Що ж, мадам, підемо? — Вона якось так глянула на нього, що мені спина стерпла, але не сказала нічого. А Жан вложив руки в кишені, мовляв, один рух — і буде тобі кришка. Вона мабуть зрозуміла, бо дала себе вже вести, куди ми хотіли...

У маркіза де Фер-Монте знову якось дивно

задрижали губи, він підійшов до невеличкого бюрка, витягнув шухляду, взяв із неї мішечок із грішми й полав П'єрові.

— Це тобі, П'єр! Крім цього ви всі дістанете таку ж винагороду, як обіцяно!

П'єр низько вклонився.

— Дякую сердечно, ваша милосте, спасибіг! Чи привезти її сюди?

— Зараз, стривай! Ще одно! Чи... чи це правда, що слід до неї показала вам, чи радше тобі, ця... ця знайда від Тілієра, як вона зветься, Моніка, мабуть, що?

— Та воно правда, хоч і не зовсім. Бо правду кажучи, пане маркізе, то Моніка тут ні при чому. Правда, спершу й ваша милість думали, а теж і Анрі підозрівав, що "вона" і Моніка — це одна й ця сама особа, але я давно знав, що воно не так. Моніка не така дівчина, щоб на такі речі йти, вона спокійна, тиха дівчина та інакша якась, як усі. А коли пан маркіз веліли нам шукати або дуже близько, або дуже далеко, та коли виявилось, що дуже близько є тільки Моніка а дуже далеко Баскаліна, Сузанна й "вона", то тоді вже було нам легко знайти...

— Ну, так дуже легко, то не було! — потер знову руку в руку маркіз де Фер-Монте.

— А таки, ваша милосте, таки було легко! Бо ми собі так подумали: за виїмком мене, всі парубки. Їх чотири дівки, нас чотири парубки. І зійшлися ми одного разу в Тілієра та так і ввадили при склянці вина: ти, мовляв, ходи до Сузанни а ти до Баскаліни, ти до Моніки а Жан до "неї". А всі, мовляв, хочуть женитися. Та й почалися зальоти. Найскорше відпав Жорж, бо, мовляв, Моніка зразу ж йому сказала: шкода труду. А Жан, мовляв, такий був заздрісний, що почав товкся по Пасквіль, чи, мовляв, його коханка з іншим не женихається... Та так воно й дійшло до цього, що ми й пізнали, хто нашого замку пильнує...

По обличчі маркіза де Фер-Монте мигнула усмішка.

— Молодці! — сказав уголос.

— Так що ж, ваша милосте, привести її сюди, чи може, так як воно колись бувало, хай вийде на балкон і поховзнеться...

— Ні, ні! — заперечив живо маркіз. — Так ні! Ось що, П'єр: приведи її сюди, а сам із хлопцями жди за дверима доки я вас не закличу. А в міжчасі нехай один із вас побіжить на пошту й замовить диліжанс до Парижу.

— До Парижу? — здивувався П'єр.

— Еге ж, до Парижу! Не виключене, П'єр, що вам треба буде її перевезти в Париж...

— Оой! — зітхнув П'єр. — То вона неабияка шишка! Що ж, як треба їхати, то треба...

— Мабуть таки треба буде! — подумав уголос маркіз і знову кинув питання: — А ви обшукали її? Не має вона ніякої зброї при собі?

— Ні, зовсім безборонна! Мала при собі оцю штучку картону, що я дав вашій милості.

— Ну й добре! Так приведи її сюди, П'єр!

П'єр зник за дверима. Маркіз помалу підійшов до невеличкої скляної шафки, витягнув із неї пляшку вина й дві чарки та поклав їх на бюрку. Присунув до бюрка широке м'яке крісло, опираючися на його спинці.

У двері застукано.

— Увійдіть! — сказав голосно маркіз.

Двері розкрилися і в кімнату ввійшла висока струнка жінка, вдягнена в довгий, рибацький халат, із відкинутим на плечі каптуром. Чорне круче волосся спадало на відкритий під шиєю халат. Жінка спинилася і швидким зором обкинула цілу кімнату, задержавши зір на постаті маркіза де Фер-Монте.

А зі заду жінки у відкритих дверях появилася постать П'єра, який мовчки показав рукою позад себе на стоячих там мужчин і швидко зачинив двері.

— Добрий день, мадам! — промовив маркіз де Фер-Монте, не рухаючися з місця, спертий об спинку крісла. — Заходьте ближче!

Жінка хвилину стояла мовчки та врешті поступила кілька кроків.

Де Фер-Монте знову якимось дивно порушив губами а його очі наче вп'ялилися в бліде обличчя жінки.

— Будь ласка, мадам, сідайте тут, на цьому кріслі! — показав рукою на крісло маркіз, а сам помалу став за бюроком.

— Спершу, одначе, дозвольте вам сказати, що ви у кімнаті комісара поліції охорони морського побережжя. І ви, мадам, придержані та кожної хвилини можете бути арештовані.

Жінка стояла мовчки. Її чорні великі очі гляділи пронизливо на маркіза довшу хвилину і вона нарешті неначе рішилася: підійшла до крісла та помалу сіла на ньому, розстібаючи байдуже халат і поправляючи рукою волосся.

Вже в кріслі, вона щераз глянула на маркіза, який теж сів за бюроко, та з легко піднесеною бровою, прижмурюючи очі, сказала:

— Та, очевидно, від вас тільки залежить, чи я буду арештована, чи ні! — і якась глумлива усмішка появилася довкруги її уст.

— Ні, мадам! — заперечив де Фер-Монте. — Ви помиляєтесь! Чи ви будете арештовані, чи будете звільнені, про це рішаєть тільки ви!

— Цікаво! — похитала головою жінка. — Так що ж мені робити, щоб я була арештована?

У маркіза знову задріжали губи.

— Арештована? Ви хочете бути арештовані, мадам?

— Те, що я хочу, пане комісаре, залишіть будь ласка мені! Якщо дозволите, то в мене є запитання до вас...

— Будь ласка! — знизав раменами маркіз.

— На якій основі ви так грубо повелися зі мною? — і очі жінки, в яких блестіли іскорки

гніву, стрілися з очима маркіза де Фер-Монте.
— Чи ж ви не могли стрінутися зі мною в інакший спосіб, не при допомозі цієї вашої... банди?

— Перш усього, мадам, висловлюйтеся чемніше. Вас не схоплено, вас придерджано. І вас не придержала ніяка банда а помічники уряду поліції побережжя на мій виразний наказ. А в інакший спосіб, кажучи вашими словами, мені було не під силу з вами стрінутися, бо просто я не знав, кого я маю попрохати до себе...

— Не розумію! — хитнула головою жінка.

Очі маркіза забігали і якась жорстока посмішка майнула його обличчям:

— Зовсім просто, мадам: у Пасквіль ви живете під прізвиськом Матильди Руш, передше в Парижі — а може ще й тепер — ви звалися Жанна Дівернуа, а коли ви минулого року, може хочете знати докладно, коли це було — тут маркіз перекинув кілька паперів на своєму бюрку і по хвилині прочитав зі записки — 7-ого травня, год. 9.30 ранком на поштовій станції Бульонь-сир-Мер коли ви сідали в диліжанс, щоб їхати до Саксонії, у вас був паспорт на прізвиське Клео Патерсон. Будь ласка, мадам, скажіть мені тепер: кого я мав попрохати до себе на розмову: мадам Руш, мадам Дівернуа чи мадам Патерсон?

Блідим обличчям жінки пробігла луна. Вона хвилину мовчала, очі її прижмурилися, уста стиснулися і, здавалося, вона кинеється на маркіза. Але низька, скулена в фотелі постать маркіза де Фер-Монте виглядала, наче б то він готувався до скоку.

Тишину, яка запанувала після слів маркіза, нагло прорвав тихий сміх. Це почала сміятися жінка. Із початку тихо, крізь затиснені уста, згодом вибухла голосним реготом. І здавалося, що під впливом цього сміху маленька постать маркіза за бюрком ще більше скорчилася.

Нагло сміх прорвався. Жінка заложила ногу

на ногу, поправила рукою зачіску і з якоюсь ніяковою усмішкою звернулася до маркіза:

— Ну, що ж, пане комісарє й пане маркізе де Фер-Монте, вас можна тільки привітати!

— Привітати? — спитав маркіз. — Що ви хочете цим сказати, мадам?

— Так, привітати! Повне признання за вашу знамениту розвідку щодо моєї особи! Що не кажіть, а належиться вам похвала від вашого, наймилостивіше пануючого вам короля Людовика XV! А може й орден!

— Вибачте, мадам, ви сказали "від вашого короля" — хіба ж ви не Француженка?

— Ні!

— Он як! Але ніхто по мові й не пізнав би, що ви чужинка!..

— Не перечу, бо я вихована у Франції!

— І так їй віддячуєтесь?

— Що ви цим хочете сказати, комісарє?

— Хіба ж ви, після цього всього хочете заперечити, що ви стоїте на службі одної з ворожих нам держав?

— Не тільки хочу заперечити, але й заперечую. Я не стою на службі одної з ворожих держав Франції, я стою на службі оборони моєї держави.

— Вибачте, мадам, чи можна знати, яка це "ваша держава"?

Жінка переложила ногу на ногу і якось зневажливо глянула на маркіза:

— Хіба ж цього не сказали вам ваші знамениті агенти?

— Мадам! Це, що сказали мені мої агенти не таке важливе, як те, що скажете ви!

— А врешті! Ви, пане комісарє, вичислили тут низку моїх прізвищ, але коли ми вже так отверто говоримо, то я скажу вам, що всі ці прізвища, докладно кажучи, не мої!

— Але ви їх уживали!

— Очевидно! Зовсім від цього не відмовляюся

і щераз підкреслюю справність вашої розвідки. Річ тільки в тому, що ці прізвища мені дано й то згори. А в мене є моє, власне прізвище...

— Так, без сумніву! — помалу сказав маркіз і його губи знову задрижали.

— Чому ж ви його не використали, вичисляючи решту?

Очі в маркіза забігали, нервовим рухом узяв пляшку вина, відчинив її і швидко налив чарки. Поклав пляшку знов на бюрко і тоді щойно звернувся до жінки, повторюючи її запитання:

— Чому я його не використав, мадам? Просто й отверто: я хотів, щоб цю справу ми обговорили при вині, бо в мене є пропозиція до вас... баронесо фон Гартбург!

І маркіз де Фер-Монте схилив голову в поклоні.

Легкі дрижаки пробігли тілом жінки, затиснені пальці рук здається нігтями вп'ялилися в тіло. Прислонила очі віями.

— Можна вам служити вином? — спитав помалу маркіз, підносячи чарку.

Хвилину бистро гляділа на нього, відтак помалу взяла чарку з вином, стараючись опанувати дрижання руки.

— Дозвольте? — спитав маркіз, підносячи свою чарку.

Притулила чарку до уст, надпивши маленький ковток.

Маркіз теж надпив ковток і поклав свою чарку на бюрко. Жінка поклала свою чарку на коліно та, придержуючи її рукою, сказала якимсь стисненим голосом:

— Слухаю!

— Думаєте, моєї пропозиції?

— Еге ж!

— До речі кажучи, це не моя особиста пропозиція, радше пропозиція моєї влади. Я її, баронесо, маю вам тільки передати, докладніше: на випадок вашої згоди, вам доведеться говорити з кимсь іншим.

Кивнула головою на знак згоди.

Маркіз знову підніс чарку до уст і надпив ковток.

— Очевидно, ви тут рішатимете самі. Від мене ви маєте довідатися про що йдеться, щоб ви мали можливість усе добре передумати. І дозвольте, що скажу вам про все відкрито, як ми це кажемо, "без рукавичок". Самі ж бачите, баронесо, що ми знаємо про все більше, як ви самі думали, правда? Навіщо нам отже, бавитись у піжмурки?

— За вашу... ну, скажім, діяльність на французькій землі, вас жде кара смерти, в найкращому випадку, досмертна тюрма. З досвіду знаєте, мадам, що чимало шпигунів "щезає", щоб уникнути клопотів із судами, процесами і подібним. І мені доручено вам сказати, що — коли б ви не погодилися на дану пропозицію — теж не підпадете під суд, а просто "щезнете". Це зветься "закон ловців". Але з уваги на вашу товариську позицію і вашу вмлість, моя влада веліла запропонувати вам таке: ви далі залишаєтесь у Франції, як шпигунка Саксонії, і ніхто не буде знати про те, що ви були придержані, чи про що ми тут говорили. Та рівночасно, як шпигунка Саксонії, ви працюватимете в нашу користь як наш агент. Очевидно, з хвилиною, коли ви приймаєте цю пропозицію, все ваше минуле перекреслюється.

Жінка піднесла чарку до уст, надпила ковток вина, підвелася з крісла, поклала чарку на бюрко і знову сіла. Хвилинку думала та, врешті, глянувши маркізові в очі, спокійно-рівним голосом сказала:

— Пане маркізе, ваша щирість мене до деякої міри зобов'язує і я вам за неї дякую. І хочу вам особисто віддячитися. Повторюю: особисто. Бо якщо йдеться про моє життя, себто про моє "щезнення", то я давно своє життя закінчила. А радше може недавно. Та не в цьому річ. Ви

може подумаєте, що я дякуватиму вашій владі за те, що дає мені можливість вибору між життям і смертю? Так би навіть повинно бути. Мені це одначе байдуже і я зовсім не збираюся дякувати. Річ бо в тому, що я не дуже хотіла б іти в сліди тієї людини, яку я впродовж кількох років дуже цінила й навіть любила, а яку я покарала смертю за те, що вона служила двом панам!

Очі маркіза забігали, він якось розгублено глянув на жінку й ледве чутно, наче боячися піднести голос, спитав:

— Чи ви хочете цим сказати, що смерть барона фон Гартбурга...

— Була моїм ділом — докінчила спокійно жінка, — за те, що він служив моїй Росії і вашій Франції.

Маркіз де Фер-Монте схопився з фотелю і замахав руками:

— Баронесо, це неправда! Вас хтось хибно поінформував. Барон фон Гартбург ніколи не був на службі Франції!

Якось ненависна посмішка появилася довкола уст жінки:

— Не перечте, маркізе! А спитайте краще шефа тайної королівської канцелярії, цього вашого улюбленого Українця, запродавця Франції, графа Орлика, він вам може скаже, чи Гартбург був на службі Франції, чи ні!

Маркіз де Фер-Монте вийшов ізза бюрка й нахилиючи своє обличчя до обличчя жінки, сказав помалу й виразно:

— Мадам! Слово французького шляхтича, що барон Гартбург ніколи не був членом французької розвідки, ані не був співробітником "Секрет ді руа"!

Обличчя в жінки зблідло, вона непритомно закліпала очима і якось несамовито глянула на маркіза.

— А лист? — шепнула. — А лист?

— Який лист? — запитав у відповідь маркіз.
— Лист. Лист від Фалькенава! Про Гартбурга!..

— Фон Фалькенав писав листа до вас?

— Так! Він велів мені вбити Гартбурга... Він повідомив мене, що Гартбург зрадник. І щоб я, замість їхати в Манджурію, залишилася тут, у Франції та сповнила свій обов'язок...

— Ви мали їхати в Манджурію?! — повторив наче безвільно де Фер-Монте і по хвилині тихо додав:

— Неї-жень!

Піднялася з крісла й випрямилась. Підступила до бюрка й опираючись однією рукою на ньому, ще раз спитала:

— Пане маркізе, повторіть мені ще раз, будь ласка: ви виключаєте, щоб Гартбург працював для одної і для другої сторони?

— Виключаю, мадам! І ще раз стверджую своїм словом, що прізвища барона Оттона Гартбурга на листі тайних співробітників ніколи не було! Баронесо, ви впали жертвою якоїсь жахливої інтриги!..

— Господи! — шепнула до себе. — Що ж це таке?

Потерла рукою чоло і вгориулась у свій халат, щільно, наче б її зморозило. А по хвилині спитала тихо:

— А не міг бути Гартбург якимсь довірочним агентом, без листи? Особистим, короля, Орлика, чи когонебудь іншого?..

— Ні, мадам! Навіть коли б барон Гартбург був на особистій службі його королівського величества, то я знав би про це!

— Сталося! — шепнула, і звертаючися до маркіза сказала:

— Віддаюся вам у руки, маркізе, робіть що знаєте!

І важко сіла на крісло.

Маркіз наповнив чарки вином.

— Перш усього, не хвилюйтеся! Те, що сталося, не відстанеться. Але при нашій допомозі ви довідаєтесь, чією жертвою вправ барон Гартбург. Будь ласка, випийте вина й заспокойтеся. Тим більше, що нам треба поспішати. Ви ще сьогодні мусите виїхати в Париж.

— Як арештована?

— Ні, ви зовсім вільні, ви тільки під опікою. Але можу вас запевнити, що вам волос не впаде з голови...

— Розумію! — шепнула.

— Не хочу вас більше мучити розмовою, врешті, в загальному, ми обговорили все що треба. Ваші речі, що в Пасквіль, будуть вам переслані в Париж.

Розгорнула халат, сягнула за ланцюжок на шії і видобула невеличкий ключик. Відчіпила його з ланцюжка й подала маркізові.

— Будь ласка, візьміть це! Над ліжком у моїй спальні, під іконою є невеличка скритка, а в цій скритці коробка. Не розбивайте її, ось вам ключик до неї, це єдина пам'ятка по моєму батькові...

Маркіз узяв ключика.

— Дякую! Станеться, як бажаєте!

— Значить, можна мені йти?

— Ще хвилинку, баронесо! Чи може... — і тут губи маркіза знову задрижали — може ви хотіли б ще якоїсь допоміж від мене? — Може потребуєте грошей? Будь ласка, скажіть щиро!

Хитнула заперечливо головою.

— Ні, дякую!

— Але нашої пропозиції ви не забули? Очевидно, я не наглю, крий Боже! Ви все собі передумайте докладно, уважно.

Поправила на собі халат, огортаючися ним щільно, і якось байдуже сказала:

— Я цього не забула й передумую...

Маркіз витягнув із шухляди запечатану ко-

верту, поклав на столику й задзвонив маленьким дзвіночком, що стояв збоку.

У дверях появився П'єр.

— Баронесо, передаю вас опіці нашого урядовця, який завезе вас до Парижу. П'єр, допоможеш мадам у всіх справах а цього листа — маркіз подав запечатану коперту П'єрові — передаш на цю адресу. Туди ж і заїде мадам.

— Так, ваша милосте! — сказав П'єр.

— І ще одне: поїдете всі, крім Жана, який нехай зараз прийде до мене!

— Так, ваша милосте! — повторив мов відгомін П'єр.

— Мадам, дозвольте попрощати вас та побажати, повірте, зовсім щиро, всього найкращого! Маю надію, що ще зустрінемося в Парижі.

Схилила легко голову:

— І я вам дякую, пане маркізе за... розмову!
— сказала спокійно, помалу вийшла з кімнати а за нею П'єр.

Маркіз стояв хвилину біля бюрка. Із задуми збудив його стукіт у двері.

— Увійдіть.

У дверях появився Жан.

— Ви мене кликали, пане маркізе?

— Так, Жане. Сідайте хвилину. Я зараз напишу листа і ви поїдете з ним негайно до замку Дентевіль. Беріть розставні коні та не жалуйте грошей! Справа пильна!

Жан мовчки сів у крісло. Маркіз швидко заадресував листа:

Григорові графові Орликові,
замок Дентевіль!

Довірно! Тільки до власних рук!

Посипав піском адресу, а там на обороті листового паперу, писав дальше:

Дорогий Графе! Щойно виїхала в Париж під охороною, з Замку Янгола баронеса фон Гартбург. При переслуханні подала, що вона вбила свого чоловіка, барона фон Гартбурга, на при-

каз міністра оборони Рудольфа фон Фалькенав, бо Гартбург був шпигуном на два боки. Вашу пропозицію я їй передав до роздуми. Баронесу, згідно з наказом, передав я в руки графа де Брой. Полковник Гілленборг від тижня в Парижі.

Прийміть, Дорогий Графе, вислови моєї найглибшої пошани,

Ваш слуга

Маркіз де Фер-Монте

Згорнув листа, засвітив свічку, нагрів ляк і сигнетом, знятим із пальця, запечатав листа.

— Хлопче! — звернувся до Жана. — За цього листа відповідаєш життям! Зрозумів? А коли б не було графа Орлика в Дентевіль, гони в Париж. Листа мусиш передати до рук власних графові. Нікому більше! А ось тут тобі на дорогу!

І маркіз із листом передав Жанові кілька штук золотих монет.

— Чи можна взяти, пане маркізе, коня з вашої стайні? Я його залишу на розставній станції — спитав Жан.

— Очевидно! Пам'ятай: цього листа має мати ще сьогодні в ночі граф Орлик!

РОЗДІЛ 8

БРАТ ФЛОРИАН ІЗ ПОЛОЦЬКА

Манастирський дзвінок дрібненько зателенькав і замовк.

По хвилині, невеличке віконце фірточки відчинилося і голос зза муру спитав: — Хто там?

— Це я, брате Єроніме, Гедеон!

— О! О! То добре, то добре! Вже відчиняю.

Невеличка фірточка в мурі відчинилася і на манастирське подвір'я ввійшов високий, поставний мужчина, вдягнений у селянський одяг, із невеличким клунком під пахою.

— Мир дому сему! — сказав мужчина.

— І входящим в онь! — відповів чернець та, замикаючи фіртку, поглянув скося на мужчину.

— Хе, хе, хе! — засміявся, — та я б вас, брате, не впізнав!

— Такі часи, дорогий брате Єроніме! А у вас ще немає такого наказу, щоб поза обителлю, не носити рясї?

— Де б пак! Та й навіщо?! Ми й так із братом Йоїлем нікуди не виходимо, то й переодягатися нема чого. А з вас парубійка, хоч куди! Хоч мабуть таки козацький кунтуш вам краще підходив би! — всміхався брат Єронім, дивлячися на о. Гедеона.

— А як здоров'я брата Йоїла?

— Нездужає він, та й не дивота, на дев'ятдесятій хрестик пішло! От-от покличе його Господь до себе й спитає: а ти, старий козарлюго,

Йосифе-Йоїле Бурчимухо-Носенку, що виправляв на білому світі, поки в монастир гріхи відмолювати пішов? От тобі й кришка! Хе, хе, хе! — добродушно засміявся брат Єронім, обнімаючи за плече о. Гедеона.

— Та добре, що ви вже тут, отче! Владика вже два дні, як приїхав!

— Владика вже тут? — здивувався о. Гедеон.

Брат Єронім, хоч нікого довкруги не було, оглянувся і нахилиючися до о. Гедеона, таємничо шепнув:

— Владика нікого не велів до себе впускати, тільки вас. І велів негайно повідомити себе, як тільки ви прибудете.

— Так ходімо ж, брате Єроніме, бо я ще мушу переодягнутись у рясу.

— То добре, то добре! — погодився брат Єронім, — так ви, отче Гедеоне, йдіть у гостинну, знаєте куди, а я сповіщу владика, що ви тут, — говорив брат Єронім, ідучи враз із о. Гедеоном стежкою до невеличкого монастирця.

Та не дійшли вони ще до сходів, які вели до брами монастиря, коли брама відчинилася і на порозі монастирця станула висока, суха постать, одягнена в чернечу рясу.

— Ваше Високопреосвященство! — підбіг до сходів, на яких стояв митрополит Флоріян та привпав до його руки о. Гедеон.

На обличчі митрополита появилася привітна усмішка.

— Вітайте, отче Гедеоне, в нашій обителі! Тішуся, що бачу вас у здоров'ї, бо тепер буде вам здоров'я дуже треба...

— Ваше Високопреосвященство, цього мені Господь, хвала Йому, не поскупив! — відповів, встаючи о. Гедеон.

— Ну, не тільки цього, ще й багато більше Господь вам не поскупив! Але, — і митрополит звернувся до брата Єроніма, що мовчки стояв оподалік — брате Єроніме, приготуйте якусь

трапезу для цього подорожнього парубка — і тут знов усмішка майнула обличчям митрополита, — бо він здорожений...

— Вибачте, владико, за мій одяг! — засоромлено промовив о. Гедеон, — але згідно з наказом отця протоігумена...

— Знаю, знаю, брате Гедеоне! І добре зробив наш брат протоігумен, що дав такий наказ, так повинно бути, не треба виставляти себе на непотрібну небезпеку...

— Але якщо дозволите, Ваше Преосвященство, то я піду передягнутися...

— Навіщо? І так у нас часу обмаль, дорогий брате, а справ багато! — відповів митрополит. — От, сядьмо собі тут у затишку під липою та й поговоримо. А туди й наш брат Єронім щось перекусити винесе...

— То добре, владико, то добре! — закрутився Єронім, але о. Гедеон спинив його легко рукою.

— Пробачте, владико, — звернувся до митрополита о. Гедеон — але я вже пополуднував і коли б можна просити, то тільки щось випити...

— Як бажаєте, дорогий гостю! Хай буде за вашою волею! Так принеси нам, брате Єроніме, пляшку меду, але на всякий випадок і кілька перепічок, тих, що сьогодні ними брат Йоїл нас частував. Бо як то приговорює наш Йоїл, брате Єроніме, від чого то болить спина?

— "Бо від пива болить спина а від меду голова!" — поважно заявив Єронім.

— О, бачите, отче Гедеоне! Значить, щоб нас не боліла голова, то таки п'ючи мед і перекусити треба. Ну, так заготов нам уже що треба, брате Єроніме, а ми собі з нашим дорогим гостем поговоримо, поки настане ніч.

Скрутили праворуч, поза монастирець, вузькою стежечкою, де посеред невеличкого садку, під розложистою липою стояв дерев'яний стіл та біля нього дві лавки. Митрополит сів на лавку і вказав о. Гедеонові місце напроти себе.

— Сідайте, отче Гедеоне!

— Дякую, Ваше Високопреосвященство! —
вклонився головою о. Гедеон.

— Спершу, дорогий брате, скажіть мені, чи наш отець протоігумен сказав вам, чому я вас закликав сюди?

— Ні, Ваше Високопреосвященство, отець протоігумен не говорив мені нічого. Коли я був на місії, до мене прибув брат Степан із листом отця протоігумена, в якому було сказано, щоб я зараз по місії негайно виїхав до Підлісок, бо там ждатиме мене Ваше Високопреосвященство. Це було в четвер. А в листі стояло, що я маю бути в Підлісках між п'ятницею й неділею. І теж отець протоігумен велів даліше ведення місії передати братові Степанові та не їхати у рясі, тільки в селянському одязі. Ось і все!

Стежкою наближався брат Єронім, несучи на підносі дві чарки, пляшку меду й дзбанок води, а в мисці кілька перепічок. Усе це поклав на столі та спитав митрополита:

— Чи ще чогось треба, владико?

Митрополит указав на гостя:

— Може ще чогось гість наш бажає собі?

— Ні, сердечно дякую, брате Єроніме!

— А коли б ще чогось було треба, владико, то будь ласка поличте мене. Я буду в кухні! — показав на вікно брат Єронім.

— Гарзд! — хитнув головою митрополит, наливаючи чарки медом. — Будь ласка, отче Гедеоне!

— Дякую, владико! — і о. Гедеон надпив із келиха ковток. І по хвилині сказав: — Слухаю, Ваше Високопреосвященство!

Митрополит склав руки на грудях та, опираючись на пень липи, глянув бистро в очі о. Гедеонові.

— Думаю, дорогий брате, що ви догадуєтеся в чому справа і чому я вас сюди попросив?

— Мабуть треба знову кудись їхати? — всміхнувся о. Гедеон.

— Треба, сину, і навіть дуже треба!

— Я завжди готов, Ваше Високопреосвященство! Коли скажете й куди скажете!

— Цим разом, дорогий брате, треба їхати далеко... — і сиві очі митрополита неначе гляділи в даль, понад голову о. Гедеона.

Хвилинку царила мовчанка, врешті митрополит знову глянув на о. Гедеона і немов морщина болю пробігла його обличчям.

— Можливо, дорогий брате, це й буде наша остання розмова, бо ледве чи я вже вас стріну на цьому світі...

— Ваше Високопреосвященство!.. — живо заперчив о. Гедеон.

— Ні, ні! — хитнув спокійно рукою митрополит. — Мене закликають у Петербург, а самі знаєте, брате, що це значить, коли київського католицького митрополита кличуть у Петербург... Але Богу дякувати за це! Може Господь дозволить мені принести себе в жертву, я тільки й молюся за те. Але нам треба захищати нашу Церкву, яку Москва й Польща роздирають між собою, бо народу, поки не зруйнують Церкви його, вони не знищать. І тому, дорогий отче Гедеоне, я вас сюди покликав і все те, що я вам скажу, вважайте і слухайте під печаттю тайни сповіді.

— Так, Ваше Високопреосвященство!

— А коли б вам іще треба було щось знати, чи дещо вам неясне було з того, що вам тепер скажу, так спитайте мене. Бо висилаю вас на дуже відповідальне становище й заступатимете мене, нашу Церкву й нашу державу, там, де необхідно мати нам свого заступника: в Римі, при боці Христового намісника. Ви будете представником і моїм і нашого Гетьмана Кирила...

Обличчя о. Гедеона почервоніло й він мимоволі підніс обі руки, неначе заслонюючись перед цим невидимим, що йшло на нього.

— Спокійно, отче Гедеоне, спокійно! Ваше за-

вдання дуже важке, але Господь і Пречиста Мати Його вам допоможуть! А там, де ви не зможете зробити того, що треба, в моєму імені, то зробіте те, як граф Виговський, бо це прізвище сьогодні ще живе. За сотню-дві років про Виговських вже тільки вчитимуть у школах і писатимуть про них історичні монографії, але сьогодні це прізвище є ще агутом.

Митрополит замовк і знову вдивився в далечінь. Неначе бачив щось для інших очей недоступне. Говорив потику:

— Страшні часи надходять для нашої Церкви й нашої держави. Все поглине Москва, не стане гетьмана, не стане держави, не стане нашої Католицької Церкви. Треба усім бути готовим на великі криваві жертви. Але коли нам Господь дасть силу видержати, коли не заломимося, коли хоч одна частина нашої України затримається при Христовому намісникові та при цьому збереже наш обряд, то ми виграли. А нам так треба мучеників, так дуже треба! Ніхто цього не хоче зрозуміти, що кожне діло потребує жертви і, чим більше діло, тим більша мусить бути жертва, чим більша будова, тим сильніші й більш тривкі підвалини. А хіба ж є кращі, могутніші підвалини як жертва життя й крові? І ось тому, дорогий брате, посылаю вас туди, де нас дуже треба. Нічого вам не даю, ніякого листа, ніякого засвідчення, бо сьогодні на шляхах України різні опричники шляються і різно може бути. Все, що треба було підготувати, щоб улегшити вам працю, зроблено. Єдиним доказом, що ви в моєму імені й в імені нашого Гетьмана виступаєте, буде цей перстень, що вам його даю і якого, коли зайде потреба, вживайте.

І митрополит зняв із пальця перстень та подав його о. Гедеонові. Цей мовчки взяв його в руку, приложив до уст і тримаючи в руці — Ваше Високопреосвященство! — шепнув.

— Будь ласка, говоріть! — сказав лагідно митрополит.

— Ваше Високопреовсященство, прошу вибачити, чи... чи замість мене не міг би хтось інший...

— Ні! — перервав митрополит.

— Прошу мене зле не розуміти, Ваше Високопреосвященство, але... я, як на сповіді перед вами, хотів би сказати...

— Будь ласка, слухаю. І навіть прошу, щоб ви, отче Гедеоне, сказали мені всі свої сумніви!

— Ні, владико, це не сумніви, тільки... Тільки, коли кілька років тому, Ваше Високопреосвященство післали мене у Варшаву...

— Пригадую! — перервав о. Гедеонові митрополит, — ви справилися добре й справу поладнали, як слід. У чому ж річ?

— Тоді... деякі, тобто говорено, що... що, мовляв, Виговський задля кар'єри в монастир вступив... А я, владико, зовсім не для кар'єри...

— Хвилинку! — перебив митрополит і його сірі очі набрали сталевої барви. — Ви знаєте, хто це говорив, чи радше, хто розсівав ці вісті?

— Ні, ні, не знаю! — заперечив живо о. Гедеон.

— А як ви довідалися про це? — спитав митрополит.

— Від отця ігумена! — шепнув о. Гедеон.

— Не чув я про таке і тому вважаю, що це була маловажна справа. А коли б я, чи отець протоархимандрит мав щодо Вас якісь сумніви, то вірте, отче Гедеоне, що сьогодні не ви поїхали б у Рим чи Париж, тільки хтось інший... Коли ж найвищий ваш зверхник нараяв мені вас, то значить так має бути! І все в порядку! А може, дорогий брате, ви думаєте, що ця велика історична місія, яку я вам тепер саме, в цій хвилині доручаю, колинебудь буде предметом розслідув, чи хоч би навіть, занотована буде вона на сторінках нашої історії? Ні, дорогий брате, ви залишитеся в тіні для історії, так як у тіні залишиться і хіба тільки на Страшному Суді виявлена

буде наша розмова між нами. Про мене ж, історія нашої Церкви згадає, що в таких то й таких роках київським католицьким митрополитом був чернець-василіянин Флоріян Гребницький, що любив він науку, бо про це всі знають, і не стрічався з Гетьманом Кирилом, бо про це ніхто, крім Бога, не знає. І ніхто, крім Бога, не буде знати, що цей же католицький київський митрополит, по нараді з Гетьманом України, Кирилом, рішив вислати до Вічного Міста Риму представника України, ченця-василіянина отця Гедеона графа Виговського, про якого ні одна історія України не згадає, але якому за його труди й жертву відплатить Господь на тому світі, а його народові на цьому світі. І тому, заховайте, отче Гедеоне, єдиний документ із яким ви їдете як наш представник, наш перстень, і слухайте уважно: — Зараз же звідсіля, ви поїдете у Варшаву, чи то пак, — вибачте, — може ви хотіли б іще вернутися до своєї обителі? — перервав собі митрополит.

— Ні, Ваше Високопреосвященство, я можу їхати зараз же — —

— Отже ви поїдете спершу в Варшаву. Заїдете до наших братів на Підвалля, де ви вже були, і зголоситесь до брата о. Йосафата Янчицького, якого мабуть знаєте?

— Так, Ваше Високопреосвященство, знаю! — потвердив о. Гедеон.

— Говоритимете з ним довірочно, в чотири очі. Покажете йому наш перстень і скажете, що тим ченцем, про якого ми, з отцем протоархимандритом йому писали, є саме ви. Розкажете йому, яка тут іде нагінка на нашу Церкву, скільки вже наших братів карається на вигнанні й по московських арештах, скільки душ українських переловлюють Поляки, щоб потім могли похвалитися перед Апостольською Столицею, як то вони "навертають на віру Христову" тих, що вже давно належать до нашої Східньої Христової

Церкви. І скажете, що все це діється проти волі Гетьмана Кирила, який у цьому випадку безрадний, бо його протестів у Петербурзі ніхто слухати не хоче, мовляв — так кажуть Москалі, — тільки православні можуть бути Українцями а "уніяти" — це Поляки! І даліше — можливо, що брат Йосафат уже дещо знає про це, — скажете, що ми стоїмо напередодні війни й коли почнеться війна, то в першу чергу жертвою арештів, заслань на Сибір, розстрілів чи повішень — будемо ми. І коли б не зв'язки нашого Гетьмана Кирила з імператрицею Єлисаветою, то Гетьманщина не існувала б, а разом із упадком Гетьманщини, почалося б зразу ж нищення нашої католицької Церкви.

Митрополит замовк і знову його зір полинув у простори.

— Ваше Високореосвященство! — шепнув по хвилині о. Гедеон.

— Слухаю вас, дорогий брате! — відповів тихо митрополит.

— Як Ваше Високопреосвященство це розуміють: адже ж Гетьман Кирило православний? При чому ж тут нищення нашої Католицької Церкви?

— Гетьман Кирило православний, так, але він Українець. І він, як Українець знає, що з хвилиною росту українського католицизма, спертого на Апостольську Столицю, росте рівночасно духовна сила, якої підвалинами є найкращі людські чесноти, на яких будується міцна держава. А рівночасно, бути католиком, значить бути членом цієї надрядної, скажімо навіть, міжнаціональної родини, бути членом цієї організації, яка помалу, згідно з наказом Божого Провидіння проникне цілий світ. І тому бояться українського католицизма і Москалі й Поляки, бо для одних і других католицька Україна, це кінець їхнього володіння над Україною, кінець їхнього панування над цією найбагатшою країною світу, якою є наша батьківщина...

— Коби Бог дав! — шепнув о. Гедеон.

— Воно так буде, бо так воно мусить бути! — твердо сказав митрополит. — Шляхів історії нарід собі не вибирає, шляхи історії народам указує Бог. Багато-багато проллється ще мученичої крові на Україні, бо Господь вибрав нас, щоб ми були перші католики на Сході Європи. А кожний вибраний нарід мусить приносити великі жертви. І ми їх мусимо принести. Але це вже недовго. Ще може промине кілька сотень років і тоді прийде наша світляна перемога, перемога, що її Господь дасть своєму вибраному народові!

— А я думав, Ваше Високопреосвященство, що Господь карає нас, не даючи нам зажити вільним незалежним життям, бо надаремні дотепер наші жертви й труди... — сказав у задумі о. Гедеон.

Усмішка майнула обличчям митрополита.

— Сину мій, самі знаєте, що так, як існують вибрані люди серед народів, так же ж існують і вибрані народи. І ніхто з вибраних не живе в добробуті, в розкошах, але кожному з вибраних дано важку долю. Але це не є кара, це досвід, це гарт, це підготовка, щоб могли сповнити своє завдання, свою ціль. Дивні ми люди, сину мій! Ми підготовляємося, щоб стати учителем, лікарем, священиком, ченцем, словом, щоб досягнути намірену ціль, а забуваємо, що такої ж самої підготовки, якщо може й не більшої, потребує загал, потребує нарід, щоб сповнити свою ціль. А ціль вибраного народу вимагає велетенської підготовки, великого гарту. І сповнення цієї цілі мусить собі усвідомити кожний найменший із даного народу, бо щойно ця свідомість дасть перемогу всім разом і кожному зокрема.

— Прошу вибачити, владико, що я своїми запитами надав інший біг нашій розмові, — сказав о. Гедеон.

— Це добре, це добре! Я дуже вдоволений, дорогий брате, що ми хоч і поверховно, поговорили про те, то ви тепер знаєте мій погляд. Вреш-

ті, інакше й годі, бо коли б я все це сказав у своєму пастирському посланні, то воно не дійшло б до рук наших вірних, а опинилося б... у Петербурзі!.. А так принаймні знаєте мою думку, яка що правда — і тут митрополит знову легенько всміхнувся — ніколи не появиться на сторінках історії, але дасть вам, дорогий отче Гедеоне, матеріял до напрямних вашої праці у Вічному Місті й у столицях Західньої Європи.

— То спершу маю їхати до Варшави?

— Так, дорогий брате, спершу поїдете до Варшави, до наших Отців...

І знов усмішка появилася на устах митрополита: — Може спитаєте, чому до Варшави? Ось вам ще один доказ передбачливости наших великих попередників, київських митрополитів Кир Гавриїла й Кир Лева, які закупили площу й вибудували василіянський монастир у столиці Польщі. Вже тоді наш блаженної пам'яті Кир Лев передбачував, що незабаром уся Росія відгородиться китайським муром від цілої Європи і ми, не маючи зв'язку з Західньою Європою, залишилися б у тюрмі...

— У Варшаві, в брата нашого о. Йосафата, дістанете все потрібне на вашу дальшу дорогу. А коли прибудете до Вічного Міста, то перш усього зголосіться в нашому монастирі до отця Єроніма Озимкевича; покажете йому наш перстень і скажете, що ви прибули від брата Флоріяна з Полоцька. Не забудьте: від брата Флоріяна з Полоцька! Не від київського митрополита!

— Так, Ваше Високопреосвященство, — повторив як відгомін о. Гедеон — від брата Флоріяна з Полоцька.

— А в Римі ви, щоб не збуджувати підозріння, впишетесь на університет і будете студювати на мій кошт...

— А коли вас прийме наш Святіший Отець Папа Венедикт XIV, то розкажіть йому все-все,

нічого не скривайте перед ним, бо самі знаєте з численних письм, якими він нас піддержує на душі, із цих закликів, що їх він висилає до польського клиру, якою дбайливою опікою він нас окружає і як старається допомогти нам у всіх наших труднощах. Не його вина, що не всі владики його слухають...

— Думаю, що теж було б добре, коли б ви могли при нагоді вашого побуту у Франції, бо напевно там вам треба буде бути, могли зустрітись із Григором графом Орликом. Це велика людина, яка посвятила себе, так як його батько, незабутньої пам'яті Гетьман Пилип, нашій справі. Старайтеся з ним бачитись, а коли з ним говоритимете, скажіть йому, що і в Гетьмана Кирила й у мені, він має відомих йому друзів. І його порад слухайте!

— Так. Ваше Високопреосвященство! — прирік о. Гедеон.

— Це, мабуть, дорогий брате, було б усе! Чи може є у вас які запити?

— Ні. Ваше Високопреосвященство, я знаю вже все, що треба... — сказав у задумі о. Гедеон. А по хвилині додав:

— Владико, а міг би я виїхати таки зараз?

— Ще сьогодні? — спитав митрополит.

— Так, зараз, тепер! — повторив о. Гедеон.

— Як бажаєте, брате! Та подумайте, чи не краще було б, коли ви цю ніч відпочали тут, а щойно завтра вранці виїхали? Я теж від'їжджаю до Полоцька завтра ранком. А дорога на Вильно далека, ледве чи перед північчю заїдете.

— Я зовсім не втомлений, владико, а... шкода часу!

Митрополит усміхнувся.

— Хвалю вас за ревність, мій дорогий сину, і коли так, то треба вам налагодити зв'язок.

І митрополит піднявся зза стола, підійшов до вікна манастирця та закликав: — Брате Єроніме!

— Слухаю, владико! — відозвався Єронім, відкриваючи вікно.

— Брате Єроніме, наш гість мусить зараз виїхати, піди но, брате, до Степанка, нехай запрягає коней і негайно приїздить сюди.

— То добре, то добре! — похитав головою Єронім, — а до повозки запрягати чи до воза? — спитав, споглядаючи на селянський одяг о. Гедеона.

— А де ж ти бачив, брате, щоб селянський парубок повозкою їхав? Тільки до воза! Але нехай добре сидження зробить, щоб не трясло.

— Добре, владико, вже біжу! — сказав Єронім і пробурмотів до себе: — От, чудасія якась! Ще добре не приїхав, а вже виїжджає!

Митрополит звернувся до о. Гедеона:

— А тепер, поки Степанко приїде, отче Гедеоне, ходімо помолитися до каплички.

Увійшли головною брамою до монастиря й митрополит відкрив праворуч двері: у світлі заходячого сонця, в невеличкій кімнатці заблестів золотом іконостас а над ним, угорі на задній стіні, ясна невеличка ікона Богоматері.

Сумні-пресумні очі Пречистої Діви неначе глянули на входячих. Митрополит схилився до землі в глибокому метанії і клякнув на клячнику, що стояв біля порога. о. Гедеон клякнув позаду.

...Знав добре о. Гедеон цю ікону: переховувалася вона в родині Виговських із роду в рід, а батьки переказували синам, що перед цією іконою востаннє молився гетьман Іван Виговський перед своєю смертю... Ще досі о. Гедеон пам'ятає перші слова вириті над іконою: "Сія святая ікона Пресвятия Діви Богоматері, преді єю же блаженний преподобномученик схімонах Ігор Ольгович, киевській і черніговській князь во время убієнія свого 1147 года молился..."

...Підпис був довгий, але дальші слова були затерті й годі їх було відчитати...

Задуму о. Гедеона перебив шепіт митрополита:

— Відмовно разом, брате, тричі "Под Твою

милость", прохаючи в Небесної Матері помочі для тебе!

Під вікном каплички загуркотів віз і почувся голос брата Єроніма:

— То добре, Степанку, то добре, я вже йду сказати, що все готове!

РОЗДІЛ 9

У ЗАМКУ ДЕНТЕВІЛЬ

— Не вірю, Гілленборг, що не кажіть, а таки не вірю! Ніякій державі, не тільки в Західній Європі, але навіть у цілому світі, не залежить на тому, щоб на звалищах царської Росії поставили національні держави. За таке б'ються тільки уярмлені Росією народи, а серед них два найбільші: український і польський, які, до речі, самі себе поїдають. Усім іншим державам ідеться про те, щоб стати імперіями, загарбати якнайбільше землі й покорити якнайбільше народів, незалежно чи вони білі, чорні, жовті чи червоні...

— Якщо так, Гетьманиче, то навіщо ми стільки праці, труду а то й життя вкладаємо в нашу працю? Хіба ж тоді не краще сидіти нам із за-
ложеними руками та ждати манни з неба?

— Тут ви вже переборщуєте, Гілленборг: не слід нам з однієї крайности попадати в другу. Друже мій, сьогодні міг би я вам присягнути, що не побачу більш моєї України. Що більше, мій покійний батько, нехай Господь світить над його душею, Гетьман Пилип, теж страшенно, просто до болю тужив за Україною, але цю тугу він не виливав у сентиментальних спогадах, "як воно колись бувало", тільки ця туга стала для нього постійним поштовхом до твердої праці в користь цієї землі, яку він мусів покинути та не міг уже ніколи на неї повернутись. Це саме

з нами, Гілленборг, це саме з нами! Нашою першою й останньою ціллю є: не дозволити, навіть як би прийшлося скласти найбільшу жертву крові, не дозволити, щоб із карти Європи щезла "Козацька держава — Україна". Із хвилиною, коли з мапи Європи щезне Україна як держава, в цьому ж моменті ми, як державницький нарід, перестасмо існувати.

— Але не перестасмо існувати, як нарід!

— О, безумовно, ні. Думаю навіть, що при застосуванню найстрашніших засобів фізичного нищення, України ніхто не змете з обличчя землі. І тут, може, полковнику, буде вам смішно і назвете мене містиком, але я, чим більше вглиблююся в минуле нашої України, тим більше починаю вірити, що ми вибраний нарід...

Гілленборг перекинув ногу за ногу і, спершись об лавку, скоса глянув на Орлика.

— Вибачте, Гетьманиче, але в це вже таки не повірю. Скажу вам щиро, по-козацьки, бо ми тут самі й можемо собі сказати правду в очі: такого безглузлого народу я ще не бачив! Кидала й кидає мною доля по цілому світі, багато я бачив, багато пережив, але такого безглуздя, як в Україні, я не бачив!

Орлик хвилину не відповідав: задивився в далечінь саду, що простягався ліворуч замку Дентевіль та з надходячим сумерком творив якусь суцільну пляму. По хвилині, неначе до себе, сказав:

— А чи ви знаєте напевно, що це безглуздя?

— А як же назвати інакше усі ті витівки, якщо не підлості, що в них така багата наша історія?

— кинув із якимсь пересердям Гілленборг.

— Наприклад? — шепнув знову Орлик.

— Хочете прикладу, Гетьманиче? А ось просто: всі в Україні Богдана Хмельницького великим прославляють, а побачите, що незабаром Москва Богданові Хмельницькому пам'ятник у

Києві поставить. А всі Українці на radoщах до-
вкруги пам'ятника гопака танцюватимуть, за те,
що Хмельницький Україну Росії віддав... І ви,
Гетьманиче, кажете, що це не безглуздя?..

— Ну, все таки годі сказати, щоб Гетьман
Богдан віддав...

— Не віддав? — майже крикнув Гілленборг.
— Із цим військом, що він його тоді мав під
своєю рукою? Гетьманиче, то ви сьогодні маючи
під своєю рукою ледве 10,000 мужви, і то на
вигнанні, із королем Франції говорите про вклю-
чення України в союз держав Західньої Європи,
— так що ж говорити б міг Хмельницький, на
один кивок руки якого повстала б не десять,
але стотисячна армія? А може хочете ще інак-
шого прикладу? Десь недавно я читав, автора не
пам'ятаю, бо де мені в історію пхатися, якийсь
Француз, бо знаєте, що Французи під цю пору
дуже Україною цікавляться, мовляв, коли б не
Українці а радше, коли б не українське військо,
яке стояло по боці царя Петра, проти Мазепи,
то бій під Полтавою раз на все виключив би Ро-
сію з європейської політики?

— Так! — хитнув головою Орлик. — Є такі
гадки, головно серед викладачів Військової Ака-
демії.

— От, бачите, Гетьманиче! — неначе зрадив
Гілленборг. — А ви кажете, Українці "вибраний
нарід"... Добре мені вибраний! Ех, Гетьманиче,
хотів би я щось про цю "вибраність" сказати, та
соромно мені ваші вуха вразити...

Легка усмішка пробігла обличчям Орлика. Він
нахилив голову до Гілленборга:

— Чого ж ви сердитесь, полковнику? Невже
Господь на вибраних намічує тільки мудрі на-
роди?

— Тобто як? — не зрозумів Гілленборг.

Орлик, усміхаючись, не зводив очей з обличчя
Гілленборга:

— Чи вибрані народи мусять бути наймудріші? Воно таке саме, як би ви сказали, що найкращі й найсмачніші страви є призначені тільки для лакомих і обжор, а для праведників призначено тільки сухий хліб і воду. А воно зовсім не так!

Гілленборг заклопотано підсміхнувся:

— Та воно ваша правда, Гетьманиче... Тільки знаєте, поки Українці усвідомлять собі, що вони вибрані, то кінець світу буде!

— Ну, так воно зле не є! Пригадуєте, полковнику, як говорили в Україні: навчить біда ворожити! Так і з нами буде... Я вповні свідомий, що Москалі зметуть з обличчя землі нашу Січ, що, доки ще живий чоловік цариці Єлисавети, Олекса Розумовський, і доки сама цариця при владі, доти існує Гетьман і Гетьманщина, а прийде час і цього не стане... І повторюю вам, боюся одного: що ми з державницького народу станемо масою...

— Ваша правда, Гетьманиче; але завжди найдеться в світі якась держава, що піде на зудар із Росією та буде старатися про нашу поміч, навіть поміч тієї маси, про яку ви згадуєте, щоб цю Росію із середини розвалити.

— А коли ця маса, яка вже по державницькому не вміє думати, створить нову Полтаву? — спитав тихо Орлик. — Що тоді буде?

Гілленборг хитнув головою:

— Тоді буде нова еміграція! Дай, Боже, тільки, щоб із цієї нової еміграції вирости нові Орлики, тоді все буде добре!

— А чому ж ви такі скромні, полковнику, і не скажете, щоб і нові Гілленборги були?

— Бо Гілленборги, Гетьманиче, вже тоді будуть Шведами, чи то пак Манджурцями, то й самі не знатимуть про своє походження.

— А як нові Орлики їм це пригадають? — почав сміятися Орлик.

Легкий скрип піску звернув увагу Гілленборга.

Він бистро вдивився в сутінь, що огортала сад:

— Хтось до нас іде, Гетьманиче!

Орлик замовк і бистро глянув у темну пляму саду.

— Але ж у вас слух і зір, полковнику! Так і видно, що не в місті живете!

— Коли б ви, Гетьманиче, жили над рікою Сунбарі та полювали на білих пантер, ви теж мали б такий слух і зір... — сказав Гілленборг, та по хвилині додав:

— Це Карло! І неначе щось несе на підносі.

— Один із найвірніших мені запорожців! — кинув стиха Орлик. — І один з останніх прибічної сторожі мого батька. Ми однолітки. До речі, правдиве його ім'я Карпо. Тільки, я чомусь, завжди його звав Карлом, може тому, що король Карло XII так мені в пам'яті засів. І мій Карпо так і залишився Карлом.

Висока кремезна постать, одягнена в козацький однострій, легко коливаючись, яку то ходу мають вершники, наблизилася до лавки, на якій сиділи Орлик і Гілленборг.

— Ваша милосте! — промовив козак, подаючи на невеличкому підносі листа — гонець привіз із Парижу.

— Жде на відповідь? — спитав Орлик беручи листа.

— Еге ж! Казав, що жде! — потакнув козак.

— Дозвольте, полковнику?! — звернувся Орлик до Гілленборга.

— Будь ласка, Гетьманиче, тільки ледве чи в цій сутіні щось бачитимете!

— Ну, ну, не думайте, що тільки у вас очі пантери! — відкриваючи листа всміхнувся Орлик. — Запорозькі очі теж ще не втратили своєї степової сили, правда Карле?

— Так і є, ваша милосте! — усміхнувся широко Карло.

Орлик швидко перебіг очима листа, згорнув його та поклав у кишеню.

— А от, бачите, полковнику, — встаючи з лавки звернувся до Гілленборга Орлик, — я не тільки прочитав листа, але й вирішив: їдемо в Париж! Очевидно, ви, якщо бажаєте та захочете бути гостем теж і в час моєї неприязности на замку Дентевіль, — тут усе вам до послуг. Але ми з Карлом таки мусимо їхати, правда, Карле?

— Як їхати, то їхати! Буде так, як ваша милість накажуть!

— Не буде це в смак нашої пані-господині, але не порадиш! А моя жінка, Карле, бачила гінця?

— Бачила, ваша милість, та сама від нього листа відобрала й мені передала. А ще й пані графиня просила прийти, бо до вашої милости якась мадам приїхала.

— Мадам? — здивувався Орлик. — А не казала тобі моя жінка, хто це приїхав?

— Ні, не казала. Тільки просила зараз же прийти до замку.

— Ну, якщо так, то ходімо, полковнику! Побачимо, що воно за птиця прилетіла до замку Дентевіль. — А чим вона приїхала, Карле? — спитав Орлик козака, що йшов позаду Орлика.

— Диліжансом, ваша милосте! — відповів козак.

— Диліжансом! — здивовано повторив Орлик. — Нічого не розумію! Хто б це міг бути?

Збиточна усмішка майнула обличчям Гілленборга.

— Але знаєте, Гетьманиче, хоч ви сказали, що Дентевіль це кусок України у Франції, таки тут Францією пахне!

— Не розумію! — спинився в ході Орлик, — що ви цим хочете сказати?

— А просто: як тут мадами по ночах заїжджають, то щось офранцузилась ця Україна...

— Ех, полковнику! — засміявся щиро Орлик. — Я думав, що щось справді серйозного... Стривайте, як пічну вам манджурити... Диви, диви,

який із нього святий та божий... Окружився у своїй джунглі українськими дівчатами, а нам однієї мадами жалує! Правда, Карле?

Але Карло швидко минув Орлика й Гілленборга та спинився на кілька кроків перед ними, стаючи струнко: доріжкою назустріч наближалась жіноча постать.

— Оленка! — майже крикнув Орлик, підійшов швидко вперед та, беручи її за обі руки, спитав: — Що сталося, моя дорога?

— Нічого не сталося! — низьким, м'яким голосом промовила та, беручи легко попід руку Орлика, звернулася до Гілленборга:

— Хіба ж не вільно, полковнику, затужити за своїм чоловіком?

— Графине! — вклонився легко головою Гілленборг — знаю, що в Україні це звалось обов'язком, але щоб у Франції воно ще було в моді — цього я не знав!

Тримаючи попід руку Орлика з одного боку, графиня Орлик злегка скрутила вбік і взяла попід руку Гілленборга, залишаючися посередині між двома мужчинами.

— Ви маєте якісь чудацькі думки про Францію, дорогий полковнику, а тимчасом Григор завжди повторяє, що тут у Дентевіль є Україна! — сказала по-французьки та додала по-українськи: — Ви хозумієте?

— Не "хр", Оленко, не "хр", тільки "р"! — нахилився до уха своєї жінки Орлик.

— Графине. повірте, що коли я навіть мав якісь сумніви колинебудь у цій справі, то з хвилиною, коли почув, як ви заговорили по-українськи, всі мої сумніви щезли! — вклонився легко головою Гілленборг.

— Не вір цьому глузунові, Оленко! Перед хвилиною він сказав, що ми, чи то пак наш Дентевіль, цілковито офранцузився, бо на мене жде якась мадам.

— О, справді, я була б забула! Тебе справді жде якась мадам, а може радше мадмуазель, бо на одружену вона не виглядає!

— Щораз краще! — кинув Гілленборг.

— Чому краще? — спитала Оленка, йдучи помалу попід руку з Орликом і Гілленборбом до замку, якого освічені вікна вже блищали між деревами. — Чому думаєте, полковнику, що дівчата кращі від одружених жінок?

— Ви мене не зрозуміли, графине! Коли я сказав "щораз краще", то тим я хотів ствердити, що наш добрий граф Григор не тільки замужнім жінкам подобається, але теж і дівчата до нього приїжджають ніччю...

— Бачиш, куди він гне, Оленко! І хтось подумав би, що цей наш гість є нашим другом! — засміявся Орлик. — Але до речі, Оленко, ти не знаєш, хто вона?

— Ні! — заперечила поважно графиня Орлик. — Що більше, коли мені зголосили, що приїхала якась мадам, я казала провести її в червоний сальон і за хвилину сама туди пішла. Вона стояла біля вікна та дивилася в сад. Не представилася мені, дарма, що я сказала, хто я, і коли я просила її пождати хвилинку, доки тебе не повідомлять, вона сказала: — У мене дуже пильне діло і я просила б негайно повідомити про це графа Орлика.

Спинилися перед сходами, що вели до бічних дверей замку. Карло відчинив двері замку та мовчки станув біля них.

— Гетьманиче! — сказав нишком Гілленборг, затримавшись перед сходами, під час коли Оленка уже вступила на перший ступінь сходів — чи дозволите мені на один проєкт?

— Будь ласка, кажіть!

— Дозвольте мені першим зайти до червоного сальону та зустріти цю незнайому!

— Але ж з якої речі? — зчудувався Орлик. — Хіба ж ви думаєте...

І Орлик не докінчив речення.

— Ні, цього я не думав! — живо заперечив Гілленборг, — хоч, усе може трапитися! Тільки, коли вона не представилася вашій дружині а приїздить до вашого приватного мешкання — то це виглядає мені не на просту справу!

— Ну і що? — знизав плечима Орлик. — Чей-же ви не думаєте, що я злякаюсь якоїсь жінки?

І Орлик швидко ступив на сходи.

— Гетьманиче, не про це йде й ніхто про таке й не думає! — сказав спокійно Гілленборг. — Річ у тому, що я хотів би цю жінку пізнати, я хочу з нею познайомитися.

— Ви хочете з нею познайомитися? — якомсь сухо спитав Орлик та бачно глянув у вічі Гілленборгові.

— Так, Гетьманиче! — таким же ж сухим тоном відповів Гілленборг. — І тому я прошу вашого дозволу ввійти першим до кімнати, де вас жде незнайома та сказати їй, що я, як ваш ад'ютант, прохаю її розгоститися, бо ви щойно за кілька хвилин зможете прийти.

— Дуже добре! Прекрасно! — сплеснула руками, Оленка, стоячи в дверях, де вже, крім Карла стояв маленький козачок із свічником, присвічуючи на сходах. — Григоре, погодися! Це прекрасний плян!

— У чому ви бачите тут прекрасне, ніяк не можу второпати. Але як так, Гілленборг, ви цього дуже хочете, нехай буде по вашому! Мені ж воно виглядає на якусь діточку комедію. Навіщо це все?

— А чому ж нам не відіграти комедії з цією мадам, Гетьманиче, яка не хоче сказати свого прізвища, хоч би навіть і фальшивого?! — засміявся Гілленборг.

— Про мене, граймо комедію! — посміхнувся Орлик.

Вийшли сходами нагору і на закруті коридору, який вів до червоного сальону, Гілленборґ легко рукою спинив Оленку та зі свавільною усмішкою спитав:

— Графине, гляньте на моє жабо, чи воно не перекрутилося на ліво, вбік серця?

Оленка тихо засміялася:

— Полковнику, виглядаєте небезпечно! Не сумніваюся, що до кількох хвилин незнайома лежатиме у ваших стіп.

Гілленборґ мовчки глибоко вклонився і кинувши Орликові: — За кілька хвилин! — пішов коридором у глибину, скрутив ліворуч та відчинив двері до червоного сальону.

В сальоні панував присмерк. На низькому столичку, в куті між двома з великими, по краях золоченими фотелями багряної барви, стояв п'ятираменний свічник із запаленими свічами, що мерехтливим світлом освічували тільки один кут кімнати. Решта кімнати зникала в темі.

Гілленборґ помалу зачинив двері та станув при них. А тоді зза важких багряних котар, які закривали вікна, відділилася якась постать і станула в світлі свічок. Гілленборґ здеревів.

Перед ним стояла Моніка.

РОЗДІЛ 10

БАЛЬ У КНЯЖНИ ГЕРЦБЕРГ-КНЯЖО- ЛУЦЬКОЇ

— Ви певні, маркізе, що Куртенза прийде? — спитав шеваліє де Дугляс, нахилиючись до маркіза де Фер-Монте.

— Знаю, що він сьогодні заступатиме двір. Врешті гляньте на обличчя Княжолуцької: по обличчі жінки завжди можна пізнати, чи прийде її коханий, чи ні!

Дугляс знизав раменами.

— Хіба треба б спершу ті обличчя наших жінок добре обмити, бо поза верствою пудру й шмінки, нічого, крім маски, не можна побачити...

Де Фер-Монте засміявся.

— Старомодний ви, друже! Може ви хотіли б, щоб наші пані таку зачіску носили й так одягалися, як їхні кімнатні служниці?

— А коли ми вже при тому, маркізе, то повірте, що цю кімнатну з біленькою запаскою, що стоїть перед дверима до жіночої вбиральні, оттам праворуч, я не заміняв би за модну нашу княгиню чи графиню...

— Навіть за баронесу де Тоас? — злобно підсміхнувся маркіз де Фер-Монте.

Дугляс легко позіхнув, закриваючи уста рукою.

— Маркізе, ви зачинаєте бути злосливі! А це у вашому віці дуже небезпечно...

Двері до балевої залі відкрилися, увійшов мар-

шалок, стукнув тричі паличкою в долівку та, коли гамір розмовляючих гостей затих, голосно проголосив:

— Їх світлість, княгиня і князь де Субіз!

— Ще одна світла світлість! — кинув крізь зуби Дугляс, легко схиляючи голову в поклони.

— Шеваліє де Дугляс! — розсміявся маркіз де Фер-Монте, — ви сьогодні, бачу, не в настрою. Чи може вчорашньої ночі ви програли до князя де Субіз у баккарата?

Дугляс не відповів. Він дивився, як до княгині й князя де Субіз, швидким, енергійним кроком підійшла княжна Герцберг-Княжолуцька, низьким граціозним поклоном вітаючи кузенів короля.

— Прекрасна жінка! — шепнув Дугляс, нечаче до себе, та, звертаючись до маркіза де Фер-Монте, додав:

— Маркізе, якщо всі Сицилійки такі красуні, їду на Сицилію одружитися!

— Чому ж не одружитесь із Герцберг-Княжолуцькою? Адже ж вона незаміжня?!

— Жахливе прізвище! Ніяк не можу вимовити! А врешті, вона вже зайнята...

— Невже? — спитав зацікавлений де Фер-Монте. — Я нічого про це не чув, — невже Куртенза?..

— Як то, ви не знаєте, що вона просто палає вогнем кохання до Орлика?..

— Ет, — хитнув зневажливо рукою де Фер-Монте, — з цього ж нічого не буде! Або ви не знаєте Орлика?! Він радше смерть собі заподіє, ніж мав би свою жінку в думках зрадити, не то покинути... Я думав, що ви про когось іншого...

— Це правда! — хитнув головою Дугляс. — Це тільки там, десь на далекій сніжній півночі такі вірні подружжя бувають...

— От, бачите! Замість собі з цієї сніжної півночі вірну жінку взяти, вас до гарячої Сицилії тягне! — засміявся де Фер-Монте.

Двері до залі знову відкрилися й увійшов маршалок. Стукнувши двічі паличкою в долівку, він хвилинку пождав, поки не втих гамір розмови на залі, та голосно заповів:

— Генерал-поручник, Григор граф Орлик!

Двері широко розкрилися і на залю ввійшов швидкою, військовою ходою Орлик: при шпаді, в парадній військовій блакитної барви із червоними вилогами уніформі, в лівій руці держав трикутний капелюх із білою кокардою. Направо на грудях, під білосніжним жаботом блистіли діамантами серед численних військових відзначень два ордени: св. Людвика і шведський орден Меча.

Граф Орлик по військовому вклонився усім прививним. Побачивши княжну Княжолуцьку, яка розмовляла із княгинею Субіз, підійшов та, спинившись на кілька кроків від неї, низько вклонився.

Легким кивком голови перепросивши Субіз, Княжолуцька підійшла до Орлика, простягаючи йому руку:

— Генерале, я щиро зворушена вашими відвідинами і дуже вдячна, що ви не погордили моїм проханням зайти в мій дім.

— Княгине! — сказав Орлик, цілуючи її руку. — Це для мене ласка й по честь зложити вам мій поклін у вашому домі!

— Ваша Світлосте! — звернувся Орлик до княгині Субіз із поклоном.

— Вітайте, маршале! — з сердечною усмішкою привіталася з Орликом княгиня Субіз та, нахилиючися до Княжолуцької, сказала півголосно:

— Я забула тобі сказати, Люїзо, що генерал Орлик назначений уже маршалом Франції, хоч цього ще офіційно не проголошено...

Темно-зелені очі Княжолуцької спинилися на очах Орлика та неначе повисли на них.

— Чи можна привітати вас із цим відзначенням, графе? — спитала тихо Княжолуцька.

— Ще ні, княгине, ще ні! Поки їх королівське велицтво цього не велить проголосити, генерал поручник Орлик стоїть до ваших послуг!

— Мені вистачить тільки Григор Орлик, графе! — немов відповідаючи своїм думкам, сказала тихо Княжолуцька.

В цьому ж моменті паличка маршалка застукала тричі в долівку:

— Їх королівська високість, князь Шарль де Куртенза!

Княжолуцька стрепенулася і кинувши до приєвних, уже на ході, "вибачте", підійшла швидко до високого, молодого мужчини, що саме входив на залю, вітаючи його низьким поклоном.

Усі приєвні гості схилили голови.

— Ще хвилину, а я був би спізнився! — шепнув до Субіз Орлик.

— Ви таки спізнилися, маршале, але Куртенза ще більше спізнився і вас урятував! — засміялася княгиня Субіз. — Але сьогодні ніхто б не здивувався, як би ви навіть не прийшли були. Адже ж маємо війну! Вам тепер вільно, маршале, ввійти на залю навіть після входу представника королівського двора. Одначе це добре, що ви прийшли!

— Добре? — зчудувався Орлик. — Чому, княгине?

— Люїза дуже вас ждала і було б їй невимовно прикро, коли б не прийшли. Бо кажуть, що ви будете змушені покинути наше паризьке товариство...

Орлик хотів відповісти, та в цій же хвилині оркестра, скрита на бальконі, заграла грімкий марш. Князь Куртенза подав рамія Княжолуцькій, а маршалок голосно заповів:

— Їх милість княжна Люїза Олена Герцберг-Княжолуцька прохає всіх дорогих гостей зайти

до їдальні на маленьку перекуску, заки пічнуться баль!

Широкі двері, що вели з вітальні в дальші кімнати палати відкрилися і гості парами й гуртами почали переходити в простору їдальню, де вже стояли столи з перекусками і побіч них лакеї.

— Дозвольте, мадам? — спитав Орлик, подаючи рам'я княгині Субіз.

Княгиня Субіз оперлася легко на його рам'я та, вахлюючися віяльцем, спитала:

— А вам, маршале, не буде жалко за нами?

— Напевно буде! — легко посміхнувся Орлик. — Але що ж робити?!

— Ви тільки так говорите! А так, то навіть і не згадаєте про нас...

— Про це навіть не сумнівайтесь, княгине! Адже ж ми будемо разом із вашим чоловіком!

— Я знаю, він мені згадував, що вам трьом їх королівське велицтво доручило команду над нашою армією. Вам, моєму чоловікові, а третьому, вже не пам'ятаю, кому...

— Князеві Камілеві Льотаринському! — піддав Орлик.

До них приступив лакей із підносом, на ньому чарки, наповнені вином.

— Дозвольте, княгине? — спитав Орлик, беручи чарку й подаючи її Субіз.

— За нашу перемогу, маршале! — взяла в руку чарку княгиня Субіз — і на ваш щасливий поворот до Парижу!

Орлик злегка вклонився і підніс чарку до уст.

— Вибач, Маріє! — залунав голос за спиною Орлика — добрий вечір, графе, чи можна тебе на хвилину перепросити? — і побіч них станув князь Субіз.

— У чому справа?

— Куртенза хоче тебе бачити! Має якесь доручення від своєї матері для тебе.

— Дозвольте, маршале? — спитала княгиня Субіз.

— Будь ласка, мадам! — уклонився Орлик.

Орлик залишився сам. Протиснувшись крізь гурт гостей і кланяючися знакомих, підійшов до стола, на якому стояли закуски, вихилив чарку та поклав її на стіл. Кинув оком по залі та, побачивши маркіза де Фер-Монте, який стояв під стіною на другому боці залі, помалу почав іти до нього. Нагло обівав його запах перфуми і тепла жіноча рука всунулася легонько під його рам'я.

— Ви самітні, графе? Що сталося, що ви без товариства? — спитала Княжолуцька.

— Покинули мене всі, княжно! — зажартував.

— У таке не повірю! — покрутила головою.

— Не уявляю собі, щоб хтось міг покинути графа Орлика!

— Ви надто ласкаві для мене, княжно! — всміхнувся.

— Не я тільки! Не я! Ви всім жінкам тут закрутили голову!

— Крім однієї! — глянув їй у вічі Орлик.

Видержала його зір і закриваючи довгими війми очі: — Цього не треба говорити! — шепнула.

— Княжно! Чарівниченько! Усі вас шукають, щоб хоч раз із вами ковток вина випити, а вас немає і немає! — розгорнув руками, надходячи назустріч, шеваліє де Дугляс із маркізом де Фер-Монте. — Чи уділите мені з вашої чарки хоч краплиночку вина?

— Княжно, ваш гарячий поклонник, шеваліє де Дугляс, усихає зі спраги! — поважно ствердив де Фер-Монте.

— За мною чи за вином? — спитала всміхаючися Княжолуцька.

— А чи ж добре вино не діє часом так як і жінка? — спитав Орлик.

— Направду, княжно, ви дієте на мене як шампан! Дозвольте випити з вами! Маркізе, допоможіть мені принести чарки! Вип'ємо в чвірку! Хіба ви, графе — звернувся Дугляс до Орлика — не маєте нічого проти?

— Якщо господиня дому не має нічого проти, то що ж я тут маю говорити? — сказав усміхаючись Орлик.

— Вже біжимо! — крикнув Дугляс і враз із маркізом де Фер-Монте метнувся в напрямі столів, мало що не зваливши з ніг лакея, який підійшов до княжни Княжолицької.

— Ваша милість! — сказав кланяючися лакей, — вашу милість просять зайти до одягальні.

Неначе якийсь переляк пробіг обличчям Княжолицької, але вона швидко опанувалася і хитнула головою лакеєві:

— Скажеш, Жозефе, що я зараз прийду!

І звертаючися до Орлика, взяла його за руку:

— Графе, чи можете мені зробити маленьку прислугу?

— Завжди, княжно, я до ваших послуг!

— Через кілька хвилин зайдіть до малого сальону, от, туди, просто, третя кімната праворуч. Я буду вас там ждати. Я... хотіла б з вами... попрощатися. Мабуть ми вже... не стрінемося.

— Ви хочете покинути Париж? — здивувався Орлик.

— Мушу! — шепнула. — Моя родина хоче мати мене біля себе.

— Розумію! — хитнув головою Орлик. — Хоч, повірте, під час війни Париж є найбезпечнішим місцем. Вам тут волосок із голови не впаде...

— Я теж так думаю, але... мушу. Ви розумієте? Так... прийдете в малий сальон? На кілька хвилин?..

— Прийду, княжно!

— Але сам, без цих... друзів!

— Сам!

— Я вам хочу передати щось... на спогад... про мене...

— Добре, княжно! І не хвилюйтеся! — і Орлик легенько взяв її за руку Але Княжолуцька якось нагально вирвала свою руку з його долоні та швидко зникла між гістьми.

Здалеку наближався Дугляс, який ніс на підносі чотири чарки а дорогу йому робив де Фер-Монте, вибачаючись у гостей, що стояли гуртом ліворуч і праворуч.

— Де ж княжна? — кликнув Дугляс, побачивши, що Орлик сам.

— Зараз прийде, шеваліє, вийшла тільки на хвилинку! Маркізе, чи можна вас на хвилинку попросити? Ви дозволите, шеваліє?

— Ні, поки не вип'єте зі мною, не дозволю! Та змилосердіться, хіба ж не буду я тут мов блазень із чарками стояти. А як прийде княжна, то вип'ємо вдруге!

— Зробіть йому цю ласку, графе, і випиймо! — посміхнувся де Фер-Монте.

— Я готов! — підносячи чарку, сказав Орлик. — Прозіт!

— Прозіт! — відповіли Дугляс і де Фер-Монте, вихиляючи чарки.

— Маркізе! — сказав тихо Орлик до де Фер-Монте — за кілька хвилин я маю зустрітись сам-на-сам із княжною в малому салоні...

— Угум! — муркнув де Фер-Монте.

— Має мені передати щось на спомин і хоче зі мною попрощатися...

— Угум! — знову муркнув під носом де Фер-Монте.

— Очевидно, я не міг їй цього відмовити!

— Очевидно! — погодився де Фер-Монте і його губи чогось затремтіли. — Ви йдіть, графе, та нічого з її рук не беріть, нічого не пийте й нічого не доторкайтеся...

— Ви надто підзорливі, маркізе! — усміхнувся Орлик.

— Ні! — рішуче заперечив маркіз де Фер-Монте. — А куди вона пішла?

— Сюди! — показав легким кивком голови Орлик, — а закликав її лакей, мовляв, її просять в одягальню...

— Умгу! — знову муркнув де Фер-Монте. — Добре! Ідіть, графе, а ми із шеваліє до вас прийдемо... за кілька хвилин! Правда, Дугляс?

Дугляс, який віддав порожні чарки з підносом переходячому лакеєві й допивав свою чарку, з місця погодився:

— Я готов!

Швидкою ходою, роздаючи усмішки направо й наліво, увійшла Княжолуцька до одягальні, скрутила праворуч і невеличким коридорчиком увійшла до кількома свічами освітленої кімнати, в якій при столику сидів, у чорну кирею закутаний мужчина. Коли в кімнату увійшла Княжолуцька, мужчина встав і низько вклонився. Його глибоко осаджені, пулькаті очі вдивилися бистро в обличчя Княжолуцької.

— Мадам, ви робили так, як я вам сказав?

— Так, маестро! — відповіла твердим голосом Княжолуцька.

— Покажіть мені свою руку!

Княжолуцька витягнула свою праву руку. Мужчина взяв її руку, присунув ліхтар із свічками ближче й уважно, від пальців до ліктя оглядав шкіру, натискаючи її пальцями. Відтак розгорнув кирею, витягнув ізза пояса невеличке рильце та гострим кінцем легко прорізав шкіру на руці в кількох місцях. Шкіра зачервоніла, але кров не виступила.

— Добре! — сказав мужчина. — Піднесіть руку догори, мадам!

Княжолуцька піднесла руку до гори, при чому широкий рукав сукні обсунувся на плече.

— Я вам насмарую, мадам, руку аж до плеча!
— сказав із якимсь їдким усміхом мужчина. —
Закохані мужчини люблять цілувати руки жінок
часом і вище ліктя.

Княжолуцька мовчала, тільки в її темно зеле-
них очах замаєчили неначе якісь тіні.

Мужчина витяг із кишені дві пляшечки й шку-
р'яний платок та поклав усе те на столі. Відкрив
одну пляшечку, налив із неї собі на руку та
швидко натер нею з обох сторін руку Княжо-
луцької. Княжолуцька здригнулася, пронизливий
холод пройняв її тіло.

— Нічого, мадам! — Будьте спокійні! — ска-
зав спокійно мужчина й відкрив другу пляшеч-
ку. Скіряним платком, намоченим у плині, що
його виляв із другої пляшечки, почав уважно
натирати руку Княжолуцької, від кінця пальців
починаючи аж до плеча.

Тілом Княжолуцької пробігали дрижаки. Якийсь
млісний запах розходився по кімнаті, рука по-
чала нити.

— Ще довго? — спитала, важко дихаючи Кня-
жолуцька.

— Ні, мадам! Уже кінець! Можете опустити
руку. Але попереджую! — сказав мужчина, —
плин ділає не довше, як 10-20 хвилин. Потім йо-
го сила слабне і за пів години не має вже ніякої
сили. Тому раджу спішитися.

— Дякую! — сказала якимсь механічним го-
лосом Княжолуцька, опускаючи рукав сукні на
руку. — Ви заплачені, чи я ще може вам щось
винна?

— Ні, мадам! Дякую! — сказав мужчина, хо-
ваючи пляшечки до кишені. — І я завжди до
ваших послуг!

Хитнула легко головою та вийшла з кімнати.
Скрутила праворуч, перейшла кружганок і швид-
ко збігла сходами вниз, перейшла велику при-
йомну кімнату й знову сходами вийшла на по-

верх, пройшла кілька кімнат та спинилася перед котарами, які закривали вхід до малого сальону. Хвилину спинилася і наче віддихнувши, розхилила котари: біля невеликого позолоченого столика, на якому красувалися різномодні цяцьки, сидів Орлик.

Побачивши її, Орлик піднявся з місця.

Швидко підійшла до нього.

— Дякую вам, графе, що ви вволили мою волю, дуже вам дякую! Вибачте, що я на самоті хотіла з вами побачитися, може воно й непристойно з мого боку, але я не хотіла збуджувати загальної уваги а ще більше, не хочу, щоб усі знали, що я покидаю Париж. Про це можете знати тільки ви!

— Дякую за довір'я, княжно! — сказав поважно Орлик, низько кланяючися.

— А на пам'ятку нашої зустрічі, дорогий графе Григоре, — дозвольте, що я вас так при кінці нашої зустрічі зватиму, — прийміть від мене невеличкий даруночок.

І Княжолуцька підійшла до невеличкої сервантки, яка стояла в куті, відкрила скляні дверцятка й виняла звідтам невеличке з саф'яну пuzдерко, відчинила його та, звертаючися до Орлика, подала йому кажучи:

— Графе Григоре, це грудка землі з України, вашої землі й частинно... моєї. Прийміть її від мене на спогад!

Орлик помалу взяв саф'янове пuzдерко, в якому находилася невеличка грудка землі, хвилину дивився на неї, відтак легенько замкнув пuzдерко та, кладучи його на столик, глянув в очі Княжолуцької:

— Княжно, прийміть від мене найсердечнішу подяку... Ви не знаєте, навіть, княжно —

— Кажіть мені: Оленко! — шепнула тихо.

— Оленко? — повторив, немов не розуміючи, Орлик.

— Так мене кликала пестливо моя мати... Колись... давним-давно... — і очі Княжолуцької з темно-зелених, стали чорні.

— Чи дозволите мені поцілувати ваші руки, Оленко, за цей неоцінений для мене дар? — шепнув так-же ж тихо Орлик, нахилиючися до Княжолуцької.

Якимсь наглим рухом витягнула обі руки до нього, заплющуючи очі.

Але в цьому ж моменті котара розхилилася і в сальон увійшли Дугляс і де Фер-Монте з чарками в руках.

Дугляс підбіг до Княжолуцької і припав устами до її витягнутої правої руки, безладно повторюючи:

— Княжно моя! Чарівниченько! Пригубіться хоч до моєї чарки, коли не хочете з усіма нами випити, один ковточок, не більше... не біль...

Дугляс не докінчив. Із грудей Княжолуцької вирвався пронизливий крик:

— Шеваліє, що ви робите?

Шарпнула рукою виринаючи її від уст Дугляса: одним скоком станула при стіні, неначе готуючись до оборони. Орлик обернувся до Дугляса і здеревів: очі в Дугляса вийшли наверх, пальці рук розчепірилися, чарка з недопитим вином випала з рук. Він старався зловити віддих, але обличчя скорчене з несамого болю, нагло зчорніло, дрижаки струснули цілим тілом і він повалився на землю.

Орлик кинувся до нього.

— Облиште, графе! — сказав холодно, підходячи до Орлика маркіз де Фер-Монте. — Йому вже помочі не треба. Шеваліє де Дугляс заступив вас. Це ждало вас. І будь ласка тепер ідіть на залю. А я тут на хвилину залишуся з мадам.

Орлик глянув на Княжолуцьку, яка з білим, мов крейда обличчям стояла неорушно притиснувшись до стіни сальону, щераз глянув на су-

дорожно скорченого трупа шеваліє де Дугляса та хотів щось сказати, але де Фер-Монте спинив його рукою.

— Не треба, графе! Прошу залишити мене з мадам!

Орлик мовчки вийшов із кімнати.

Маркіз де Фер-Монте хвилину пождав. Відтак підійшов до столика, взяв пuzдерко до рук і відкриваючи його та дивлячися на грудку землі, спитав спокійно:

— Скажіть мені, мадам, це — саксонська земля чи московська?

РОЗДІЛ 11

ІЗ ЗАПИСНОЇ КНИЖКИ ПОРУЧНИКА РЕЙМОНДА ПУЛЕНСІЄ

Сьогодні 1 січня 1759 р. Наші війська зайняли вільне місто Франкфурт над Майном. Учора, під Новий Рік у квартирі маршала Віктора де Брой відбулася зустріч, але хоч шампанське трохи нас розворушило, настрою не було. Князь Субіз цілий вечір майже говорив із князем Камілем Лютаринським про військові операції, а Губернатор Теас де Торас два рази посилав мене до квартири маршала графа Орлика, прохаючи зайти на зустріч Нового Року.

Коли я вдруге прийшов до графа Орлика — а живе він на квартирі цісарського радника Йоахима Гаспара Гете — при вулиці "Перекоп Оленів", відкрив мені двері сестрінок графа Орлика, Карло Стайнфліхт. Стайнфліхт дуже мила людина, веселий, говіркий. Він унук володаря України, Гетьмана Пилипа Орлика, але немає в ньому цієї гордовитости, що нею чванимося ми, Французи. Навпаки, ніхто й не пізнав би по ньому, що в його жилах пливе кров володарів, хоч зразу ж пізнати, що він із козацької нації. Він — до речі — улюбленець графа Орлика, бо мовляв, такий же певний і повний віри в майбутнє свого народу, як його дід, Гетьман України, Пилип.

Граф Орлик лежав у ліжку й дуже нерадо погодився піти на зустріч Нового Року, бо після бою під Крэфельдом, ще минулого року, коли то

куля ворога пошкодила йому голеневу кість, почувается недобре й важко йому сидіти. Але коли почув, що князь Субіз і маршал де Брой просили його конечно зайти, встав із ліжка та при помочі нас обидвох, Стайнфліхта й мене, почав одягатися. Найбільш невдоволений із цього був малий Йоган Вольфганг, син цісарського радника Гете, з яким граф Орлик кожного вечора, як тільки в нього є час, грає в шахи. Кажуть про цього хлопця, що він незвичайно талановитий, а очі в нього, як тільки граф Орлик починає йому розказувати про Україну, просто горять вогнем. Він уже тепер складає непогані вірші. Але хто з нас у молодості не писав віршів? Може і справді з цього хлопця щось путнє виросте, але вже тепер видно, що він нас, Французів, не любить, а графа Орлика шанує тільки тому, що він не Француз.

Коли ми приїхали повозкою до квартири маршала де Брой, дуже всі втішилися прибуттям графа Орлика, а князь Лютаринський обложив його крісло подушками, щоб йому вигідніше було сидіти. Піднесли тоасти а потім, як звичайно, почали снувати дальші пляни наступу. Ситуація новин не добра, але і не погана, то ж граф Орлик вірить, що незабаром ціла Франція буде наша. Він запевнив князя Субіз, що до кількох днів матимемо докладні вістки про стан московської армії, а коли князь Субіз спитав графа Орлика, як він цього докаже, граф Орлик, усміхаючись сказав:

— В армії генерала Степана Апраксіна служать Українці, яких приневолено служити Москві!

**

17 січня 1759.

Впали великі сніги. Ми до цього не звикли і якось дивно виглядає місто в снігу. Сьогодні зарядили гостре поготівля, бо під Бергеном, дві милі від Франкфурту, де стоїть головна наша

армія, появилися стежі Фердинанда з Бравншвайгу. Мені, як зв'язковому, доручено повідомити негайно членів штабу, що в 5-тій годині по полудні у квартирі маршала де Брой відбудеться нарада. Але коли маршал де Брой дізнався, що граф Орлик гарячкує і ледве чи зможе взяти участь у нараді, велів мені повідомити його, що в 4-тій год. він приїде до графа Орлика та відбуде з ним нараду, а потім, о 5-тій годині, відбудеться вже загальна нарада, без графа Орлика, у квартирі маршала.

Маршал де Брой велів тільки мені товаришити йому. Коли ж ми, окутані в кожухи, приїхали санками під дім цісарського радника Гете, побачили дивне диво: біля входових дверей товпилося кілька десятків вояків. На моє питання, коли я візвав вояків дати дорогу маршалові, що сталося, мені відповіли, що це Українці, Січовики, які служать у нашому війську, прийшли відвідати свого "батька" (Українці свого старшину називають "батьком") графа Орлика. Маршал де Брой був цим видимо зворушений і коли йшов сіньми до кімнати графа Орлика а Січовики, уступаючись йому, станули під стінами, поздоровляючи його, віддавав їм військовий привіт, неначе на королівській параді. А коли ми ввійшли до кімнати графа Орлика, кинув мені крізь зуби:

— Неймовірно! Я ще такої любови серед вояцтва не бачив!

Я хотів сказати маршалові, що воно зовсім не дивно, бо ж загально відомо, що граф Орлик є не тільки генералом для своїх Січовиків, але їх справжнім батьком і опікуном. Я сам на власні очі бачив, як після бою під Росбах, граф Орлик особисто заопікувався раненим січовиком, відвідував по кілька разів, а вбитих січовиків велів похоронити разом, бо це, мовляв, родина. А Українці вірять, що вони на тому світі всі будуть разом.

(До речі: не можу як слід вимовити "Січ" і коли говорю "Січ" то в мене виходить "Сич". А Стайнфліхт із цього регоче, мовляв, сич це на Україні птаха, яка приносить нещастя. Так, як би якась птаха могла приносити щастя чи нещастя!).

Граф Орлик лежав у ліжку, дуже втомлений. Хотів підвестись і сісти біля стола, коли ми прийшли, але маршал де Брой не дозволив на те, Медик, якого ми застали при його ліжку, сказав, що гарячка впала, але не радив довго з хворим говорити, бо це його дуже томить. Але граф Орлик з усмішкою заявив, що нетерпеливо жде, щоб досісти коня, бо саме ліжка (враз із медиком!) робить його хворим. Та видно по ньому, що в нього сил щораз менше, хоч не показує він цього та справді по-мистецьки панує над собою.

Коли медик вийшов із кімнати, я теж хотів вийти та залишити наших полководців самих, але маршал велів мені залишитися. І щойно тепер побачив я, чому і маршал де Брой і князь Субіз та князь Льотаринський так високо цінять графа Орлика. Він велів мені подати мапу, яка лежала розкрита на столі під стіною та так докладно представив свій плян майбутнього бою, який на його гадку повинен відбутися під Бергеном, що маршал де Брой просто з диву не міг зійти. Плян був опрацьований до найменших подробиць і, як сказав граф Орлик, "цей бій ми мусимо виграти, бо від нього залежить доля цілої Франконії". Коли ж у відповідь маршал пригадав генералові Орликові, що у нас є тільки 28,000 чоловік а у Фердинанда з Бравншвайгу 40,000 — граф Орлик усміхнувся:

— Не забувайте, маршале, що мій козацький баталіон треба числити подвійно! А Січовиків до наступу попроваджу я і побіч білого з леліями прапору Їх Величества короля Франції, маятиме козацький малиновий прапор.

**
*

5 лючень 1759.

Надсподівано почав топитися сніг. Скрізь по вулицях калюжі а вчора цілу ніч падав дощ із снігом. Дочка моєї господині, де я на квартирі, золотоволоса Гретхен (чого ті Німці так кохаються в імені Маргарита!) заявила мені, що в цій порі ніколи відлиги не бувало.

Я хотів їй сказати, що це жар любови, який скривається у французьких серцях, приніс цю відлигу, але Германки наших дотепів не розуміють. Вони тільки й знають дім та дбають про нього, якби щонайменше цілу вічність мали жити в цьому домі. Це правда, що воно присмно, коли скрізь чисто прибрано й привітно, але ледве чи котра б із наших французьких жінок погодилася мати тільки одну ціль у житті: дім, чоловіка й дітей! Вже нудно стає, коли зайдеш у розмову на цю тему з Германками. Ось недавно мав я розмову з Гретхен (у неї 16 років, хоч виглядом вона схожа на 20-літню!) і вона вже тепер сказала мені, як будуть одягнені її діти і в якій барви одежах ходитиме хлопчик, а в яких дівчатка. Йй Богу, смішно! І вже тепер вона, ця мала, уявляє собі, як то буде гарно, коли її чоловік прийде до дому на обід, стіл уже буде заставлений, діти сидітимуть біля стола, а вона подаватиме їм різні ласощі, що їх приготувала на обід — і всі будуть хвалити її, як вона смачно варить.

А коли я спитав її, а що буде, як не буде дітей, вона з величезним здивуванням заявила мені:

— Я вийду заміж за Німця, а кожний Німець має діти!

— А як вийдете заміж за Француза, — спитав я, — то що тоді буде?

І тоді щойно побачив я, як вони нас ненавидять: в її великих голубих очах загорілась така ненависть, що я аж здивувався, щоб дівчина могла так когось ненавидіти. Але вона швидко оволоділа собою і твердо відповіла:

— Ні, я вийду заміж тільки за Німця, або... зовсім не вийду заміж! — І сказавши те, вийшла з кімнати.

І так закінчилась наша розмова про одруження. Нехай Бог сохранив мене від німецьких жінок! Та в їхньому товаристві хіба можна повиситися з нудьги!

**
*

11 березня 1759.

Сьогодні мене трохи болить голова, бо вчора справляли ми уродини Карла Стайнфліхта. Карло не хотів святкувати своїх уродин з уваги на недугу свого вуйка, графа Орлика, але цей не тільки вигнав його на прийом, а ще й (як сказав мені на вухо Карло) дав йому гроші влаштувати бенкет. Було дуже приємно, хоч гурт був невеликий, десяток душ, не більше. Згадували ми старі бої та романтичні пригоди і сміялись, коли Стайнфліхт кожен свою мову починав від слів "у моєї батьківщині Україні"...

— Який ти з біса, Українець! — жартував із нього молодий віцеграф Равль де Сен-Жілієн. — Син шведського генерала, та й ще Стайнфліхт на прізвище — і Українець! Та чи ти хоч бачив одним оком цю свою Україну?

— Але в мене мати Українка! — впирився Стайнфліхт — а син на Україні іде по матері й по дідові, а дід мій Гетьман України!

— Та в тебе навіть і герб не український, а чеський! Хіба ж Орлики Українці? — не переставав де Сен-Жілієн.

— Коли б ти побув на Україні, теж став би Українцем! — відгризався Стайнфліхт, який дуже не любить, коли хтось сумнівається про його українське походження.

І може ця суперечка, правда, що в погідному і дружньому тоні, велась би довше, якби мене нагло не відкликали, бо, мовляв, прибув до нас гість із Парижу, який мусить бачитися з графом Орликом. Жалко мені було залишати товари-

ство, хоч усі обіцяли мене ждати, але не було ради! На квартирі князя Субіз, куди заїхав гість, я побачив невеличкого ростом старцуна, проте дуже швидкого в рухах, який якийсь досить схвилювано розмовляючи з князем Субіз, глянув на мене з-під ока, непривітно.

— Поручнику Пуленсіє—сказав князь Субіз— від сьогодні ви, на час тривання гостини у нас пана маркіза де Фер-Монте, будете його ад'ютантом. Зараз же сьогодні, маркіз хоче бачитись із графом Орликом. Будь ласка довідайтеся, який стан здоров'я графа і, якщо можна, проведіть маркіза туди!

Я мовчки вклонився, та почувши прізвище маркіза де Фер-Монте, зараз же зрозумів у чому річ: адже ж де Фер-Монте це одна з рушійних сил французької розвідки.

Маркіз знову змірив мене очима і якийсь дивно, безшелесно рухаючи губами, підійшов до мене та вітаючись зі мною, спитав:

— Ви може кузен адмірала д'Антрім?

— Так, пане маркізе, — відповів я — це мій вуйко!

— Як почувається адмірал?

— Дякую, пане маркізе, добре!

— Поздоровіть його при нагоді від мене! Ми старі знайомі!

— Дякую, пане маркізе!

— А тепер, будь ласка, проведіть мене до графа Орлика!

Тут до розмови вмішався князь Субіз.

— Краще буде, маркізе, коли поручник спершу заїде до графа Орлика. Лейб-медик, що його графові Орликові прислав Іх Королівське Величство, не завжди дозволяє з ним говорити. А ваша розмова, догадуюся, не повинна бути надто коротка.

— То з графом Орликом так погано? — спитав насупивши брови де Фер-Монте.

— Кість не хоче гоїтися, помимо всіх наших старань! — відповів Субіз.

— Чому ж у такому випадку граф Орлик не повернеться в Париж? Там же ж він мав би кращу опіку! — муркнув під носом де Фер-Монте.

— Ви не знаєте, Орлика, маркізе? Він хіба залишив би свій постій і своїх Січовиків, тоді, коли рішається доля його батьківщини?

І, звертаючись до мене, князь Субіз сказав:

— Повозка запряжена! Їдьте до графа, поручнику, та спитайте, чи може до нього зайти маркіз? А ми вас ждемо тут!

Кілька хвилин пізніше я стукав у двері квартири графа Орлика. На щастя лейбмедика не було, а граф Орлик із малим Йоганом Вольфгангом Гете грав, лежачи на ліжку, в шахи. На вістку, що прибув де Фер-Монте, обличчя графа Орлика проясніло. Він негайно попросив мене привезти до нього маркіза, погладив по голівці малого Йогана — до речі дуже невдоволеного моїми відвідинами — та, даючи йому кусок шоколяди, казав, що пішле по нього Карла, як тільки буде вільний.

Я негайно вернувся до квартири князя Субіз і за кільканадцять хвилин де Фер-Монте сердечно вітався з графом Орликом. Орлик велів Карлові подати вина, але коли я хотів відійти, маркіз де Фер-Монте спинив мене:

— Хвилинку, поручнику! Ви дозволите, графе, — звернувся він до Орлика — що ми попросимо поручника Пуленсіє, сестрінка мого давнього друга адмірала д'Антрім, випити з нами чарку вина?

А коли граф Орлик, дуже радо притакнув, де Фер-Монте говорив даліше:

— А крім цього, в мене є ще діло до вас, поручнику! Ви зможете, через годину-дві, вислати спеціального піс-танця в Париж?

Не чекаючи моєї відповіді, де Фер-Монте звернувся до Орлика:

— Нам треба негайно вислати листа до Гілленборга!

— Гілленборг у Парижі? — здивувався Орлик.

— Так! — potwierдив де Фер-Монте і додав:

— Моніка теж! Вони ждуть вістки від вас!

І дивлячись на мене, де Фер-Монте спитав:

— Зможете вислати такого післанця?

— Навіть з охороною, пане маркізе! — відповів я.

— Дуже добре! — хитнув головою де Фер-Монте.

Випивши чарку вина, нічого мені кращого не залишилось, як поїхати на квартиру князя Льотаринського, підібрати трьох мушкетників та сказати їм бути готовими до їзди в Париж, а потім зайти ще до мого товариства. Але в ресторані я застав уже тільки малий гурт друзів, бо була пізня година і хтось розголосив, що від завтра буде поготівля. Погугорили ми трохи і я знову вернувся на квартиру графа Орлика. Розмова вже була закінчена і граф Орлик виглядав дуже втомлено; вперше побачив я в нього під очима сині круги. На столику, де передше лежала шахівниця, лежала тепер велика залякована куверта.

Коли старий Січовик, слуга графа Орлика, Карло, зголосив мене, і я ввійшов до кімнати, граф Орлик утомлено всміхнувся до мене:

— Дякую, поручнику, що ви зайшли та віддаю вам тепер під опіку нашого гостя. Ви, маркізе, зайшли до князя Субіз?

— Так! — сказав маркіз, пращаючись із графом та беручи куверту зі столика.

— Але завтра, конечно зайдіть до мене!

— Очевидно, що зайду! — запевнив де Фер-Монте.

— І дякую вам сердечно, маркізе, за такі милі вістки! — сказав стискаючи руку маркізові граф Орлик.

Маркіз якось пронизливо глянув у вічі графові Орликові:

— Графе, не забувайте, що вашого наказу жде Париж, Рим і Київ!

Ми всіли в повозку і по хвилині маркіз, передаючи мені заляковану куверту, сказав:

— Чи післанець і його охорона певні люди, поручнику?

— Певніших ледве чи можна найти! — відповів я. — Всі три мушкетники з прибічної сторожі князя Льотаринського.

— Чи ви, поручнику, свідомо не взяли Січовиків?

(До речі, я зовсім забув, що може найкраще до такої місії надавалися б Січовики з баталіону Орлика, але треба було якось рятувати ситуацію і я самопевно відповів): — Так!

— Це ви добре зробили, поручнику! — сказав по хвилині де Фер-Монте.

Мені полегшало на серці, але не відповів я нічого, чекаючи, що скаже далше маркіз.

А маркіз говорив далше, мов до себе:

— Січовики задерикувати, а сьогодні вмотатися в якусь пригоду не важко. Так, ви це добре зробили!

А по хвилині, коли ми вже доїжджали до квартири князя Субіз, маркіз спитав:

— Як гадаєте, чи завтра ранком, буде вже доручений лист у Парижі?

— Зовсім певно, маркізе! І завтра вечером, може і в цій порі, вже буде відповідь! — відповів я.

— Дуже добре, поручнику! Дякую!

Маркіз висів із повозки та щез у дверях квартири князя Субіз. Я велів візникові їхати до квартири князя Льотаринського, де вже ждали, приготувані до їзди, мушкетники. Я пояснив їм у чому річ та передав їм заляковану куверту. При світлі смолоскипу невеличкої кімнати, де ждали

мене мушкетники, я прочитав адресу: "Гіллен оф Гілленборг, полковник військ Його Величества Адольфа Фридриха, короля Швеції, Париж, Меніль Монтан 77, біля готелю де Порт").

А внизу адреси дописка: "Сонце сходить на заході".

РОЗДІЛ 12

КОЛИ МЕРКНЕ ЗОРЯ...

Гетьман Кирило вдарив останній акорд на клявікорді й опустив руки, і немов у відповідь обшиби почав бити дощ а сильний вихор потряс деревами в парку.

— Щоб хоч Гануська щасливо дісталася до хати! — подумав, устав від клявікорду й підійшов до вікна.

На дворі сік дощ, вітер бив вітям дерев у вікна замку та зривав листя з дерев. І стелилося воно килимом на стежки сумного парку.

— Коні добрі, дорога недалеко. А врешті: Павло з нею! — заспокоював себе Гетьман та звернувся до дверей. Нагло спинився: в кутку музичної кімнати, на софі, підбгавши ноги під себе, як завжди, сиділа Гануська.

— Ганусько, ти тут? — радісно мало не скрикнув гетьман.

Схопилась із софи й підбігла до нього.

— А я вже довго тут, дядьку! — сказала якимсь стисненим голосом, обнімаючи Гетьмана. — Я тихенько ввійшла, щоб послухати, як ти граєш, бо ти не любиш, коли хтось слухає твоєї музики... А я так дуже хотіла послухати...

Гетьман узяв її за руку й підійшовши до софи, посадив біля себе.

— І таки діпняла свого, що? — всміхнувся Гетьман. — Ну, нічого, ти, дитино, можеш зав-

жди слухати, як я граю, чи радше, як я розмовляю з мистецтвом. Але ця розмова не для всіх... Ти це розумієш, Ганусько, правда? Не всім людям можна відкривати серце...

— Навіть не треба, дядьку! — шепнула Гануська.

— Диви, диви, яке воно розумне! — засміявся Гетьман і погладив Гануську по голові, — а звідки ти це знаєш, що?

— А ти, дядьку, сьогодні дуже сумно грав! — шепнула, не відповідаючи на запит Гетьмана.

Обличчя Гетьмана споважніло, хвилину мовчав, опісля ж, неначе до себе, сказав:

— Щось у мене поганий настрій сьогодні... Це мабуть через цю негоду! Ну, нічого, скажи тепер мені, вдалася поїздка? Освідчився тобі сотник Танський?

Глянула йому бачно ввічі:

— Невже, дядьку, ти бажав би, щоб він мені освідчився? — спитала поважно. І по хвилині додала:

— Коли хочеш, хай так буде!

— Дозволь! — старався обернути в жарт своє запитання Гетьман — це ніби як? Із твоїх слів виглядало б, що ти скажеш Танському, коли він має тобі освідчитися...

Зневажливо знизала плечима.

— Може й так...

— Щось ти сьогодні, Ганусько, не в настрою! — погладив її по волоссі.

— Може тому, дядьку, що ти такий самий...

Пригорнулася сильніше до нього.

На дворі вітер якось глухо засвистів, ударив дощем у шибки, з дерев посипалося листя і якийсь дивний гул дійшов із парку.

— Дядьку, — сказала тихо Гануська, — ти напевне щось знаєш, тільки не хочеш мені сказати...

Гетьман усміхнувся:

— Що ж би я такого мав знати, ти мій малий канцлере?

Усмішка майнула по обличчі Гануськи.

— Ну, канцлер, то за високо, але я є одним із твоїх канцеляристів, правда?

— Скажім, товаришів-канцеляристів! — зажартував Гетьман.

— Е, — віддула губи Гануська, — ще чого доброго а джурою мене зробиш! Добре кажуть, що ласка Гетьмана на степовому коні їде...

Обличчя в Гетьмана споважніло.

— Ти чула таке, Ганусько?

— Так, дядьку.

— Хто це сказав?

— Я не знаю, дядьку. Тільки після ради, коли всі твої полковники й отамани, чи як їх там, вийшли з салі засідань, я проходила мимо та почула ці слова.

— Це певно сказав Жураковський! — подумав у голос Гетьман.

— Не знаю, може! — шепнула Гануська, — але коли я почула, мені зробилося чогось боляче.

— Ти не хвилюйся цим, Ганусько, адже знаєш, що ще той не вродився, щоб усім догодив. А ще до того Гетьман в Україні!

— Дядьку! — шепнула. — А ти дуже хочеш бути Гетьманом?

— Дитино, що ти верзеш!? — Звідкіля в тебе такі думки зродилися? Невже і про це мої полковники й отамани говорили? — здивувався Гетьман.

Живо заперечила:

— Ні, Ні! Про це мені недавно згадав хтось інший, хтось, хто тебе дуже любить...

— Певно бабуня!

— Ти вгадав, дядьку! — всміхнулася.

— Легко вгадати! — якимось гірко сказав Гетьман. — Небагато людей на світі, що мене люблять.

— Не кажи так, дядьку! — пригорнулася до нього. — Я тебе люблю, Танський тебе любить, а полковник Чернолуцький і осавул Бутович постійно кажуть, що "за нашого Ясновельможного життя віддали б!"

І по хвилині, якимось задумчиво повторила: "За нашого Ясновельможного..."

Гетьман усміхнувся:

— Подобається тобі цей титул, дівчино?

— Дуже! — шепнула пристрасно. — І знаєш, дядьку, коли б Танський став Ясновельможним, я без вагання вийшла б за нього заміж!

Гетьман розреготався, пригорнувшись до себе Гануську та сміючися сказав:

— Ганусько, я готов зараз же зректися гетьманства в користь сотника Танського!

Гануська відсунулася від Гетьмана:

— Ти глузуєш, дядьку, а я цього не хочу! Я з тобою говорю поважно а ти...

І нотка жалю затремтіла в голосі Гануськи.

— Ех, ти розрадо моя мала! Вибач, я не хотів тебе вразити! — промовив Гетьман. — Повір мені, що давно вже я так щиро не сміявся, як оце тепер. Ну, не гнівайся, мала! Ти, моя помічнице!

Швидко присунулася до Гетьмана.

— Серйозно, дядьку, скажи, правда, я твоя помічниця?

— Ще й яка! — поважно сказав Гетьман.

У двері кімнати легко застукано.

— Ввійдіть! — голосно сказав Гетьман.

Двері відкрилися і в сумерку, що оповив кімнату, з'явилася постать Павла.

— Що там, Павле? — спитав Гетьман.

— Може подати світло, пане Гетьмане?

— Подай, Павле!

— Слухаю, пане Гетьмане! — і двері закрилися а через хвилину розкрилися знову: Павло поставив свічник із горючими свічами на бічно-

му столику під стіною, легко вклонився Гетьманові та вийшов, закриваючи двері.

— Дядьку! — промовила якимось несміливо Гануська, — чи можна тебе про щось просити?

— Просити завжди можна! — усміхнувся Гетьман. — А про що йде?

— А зробиш мені це?

— Не знаю що?! А може не зможу цього зробити?

— Зможеш, зможеш, як тільки схочеш! — швидко заговорила Гануська.

— Що ж таке?

— Але скажи, що зробиш! — домагалася вперто і, дивлячись у вічі Гетьманові, сказала: — Це буде від тебе подарунок на день моїх народин!

— Та ж твої народини щойно через тиждень! — здивувався Гетьман.

— Саме тому зроби це сьогодні, ти завжди зайнятий, а сьогодні в тебе трохи вільного часу...

— Ти знаєш, дівчино, що цей час просто крадений?! Але нічого! Ну, скажи, що бажаєш? Тільки не кажи мені тепер, у цю негоду, вдвійку верхом у степи гнати, бо цього таки не зроблю!

— Ні, ні, я хотіла тільки, щоб ти зі мною пішов до... Шабельниченка! — тихо попросила.

— О! о! — захотілося дівчині з зорями поговорити! — усміхнувся Гетьман. — Ну, що ж, гаразд, ходім!

Скочила зі софи й сплеснула руками.

— Дякую, дядечку, дякую! Який ти добрий! То зараз можемо йти?

— Очевидно, що зараз! Адже ж цей зоряний муж із сонцем лягає й із сонцем устає. Тільки ледве, чи він тобі сьогодні щось путнього скаже, адже ж у таку негоду всі зорі за хмарами скрилися! Але раз сказано, що йдемо, так ходімо!

— Дядечку, а його попереджувати не треба?

— Ні, не треба! Коли наш шановний астролог спить, то дверей не відкриє, щоб ти цілу ніч до-

бивалася до нього! Бери ліхтар, Ганусько, й ходім!

Перейшли малий сальон, бібліотечну кімнату та увійшли до музейної кімнати, в якій Гетьман зберігав старовинну зброю. Світло свічок відбилося у сталевих панцирях, іскрами заграли козацькі списи й криві турецькі шаблі.

Гануська спинилася, доки Гетьман не станув побіч неї.

— Що сталося, Ганусько? — спитав.

— Глянь, дядьку! — піднесла високо ліхтар.

— Він наче рухався б! — показала ліхтарем у бік кімнати, де стояв закутий у сталь зброєносець.

Гетьман глянув у бік: справді, при мерехтливому світлі свіч зброєносець наче ворушився.

Гетьман підійшов до зброєносця, відкрив шолом і глянув у діру. А відтак легко струснув зброєносцем. Задзвеніла зброя і зброєносець захитався.

— Твоя правда, Ганусько! — звернувся Гетьман до відчини. Я навіть не подумав, що сюди дуже добре може скритися котрийсь із моїх... друзів. Треба буде від сьогодні вважати.

— Скажи це Павлові, дядьку! — шепнула Гануська — а може я скажу?

— Ні, ти не говори нічого, лиши це краще мені! — відповів Гетьман, підходячи до стіни, вкритої килимом, на якому висіли пістолі. Витягнув із кишені ланцюжок, на якому нанизані були різного виду ключики, підібрав один і легко відхиливши килим, відчинив замок замаскованих дверей. Двері відкрилися і в пів-мрячному світлі свіч показалися вузькі, стрімкі сходи.

— Йди попереду, Ганусько! — велів Гетьман.

Підносячи високо ліхтар Гануська ввійшла перша на сходи, які вужеватою лінією пнялися вгору. За нею йшов Гетьман, що старанно замкнув

за собою двері. На другому закруті сходів появилися куті залізом двері.

— Застукай кулачком, Ганусю, тричі, раз-по-разу!

Гануська взяла ліхтар у ліву руку та тричі сильно вдарила у двері. Через хвилину заскреготів замок, двері відкрилися і в них появилася високий, сухий чоловік із довгою сивою бородою та живими, лискучими очима.

— До вас візит, шановний і дорогий докторе! Чи зволите прийняти оцю панянку на розмову?

Мужчина низько вклонився, при чому його розкуйовджене волосся поклатося смугою на чоло:

— Вітайте, Ваша Ясновельможносте, та й ви, дорога панянку! Заходьте, прошу! А я оце хотів до вас зайти!

— Із гороскопом, докторе, поганим чи добрим? — спитав Гетьман, входячи до кімнати астролога.

— Дозвольте, шановна панянку, подати мені ваш ліхтар? — звернувся Шабельниченко до Гануськи.

Гануська подала астрологові ліхтар, він поставив його на великому столі, що займав майже пів кімнати. Відсунув рукою цілу купу паперів, на яких видніли якісь чудернацькі знаки, рисунки й цифри. По другому боці стола горіла ясним світлом велика оливна лампа.

— Будь ласка, дорогі панство, зробіть мені шану та сідайте, щоб усе добро сідало! — підсуваючи два ослінчики, попрохав астролог.

Гануська питаюче глянула на Гетьмана, цей очима дав знак, щоб вона сідала а сам підійшов до стола, посередині якого, серед паперів і звоїв папірусів, стояв прецизно зроблений із металю зодіак.

— Невже й сьогодні, докторе, в таку негоду,

промовляють до смертних зорі? — спитав Гетьман спираючися рукою на стіл.

— Зорі завжди говорять до нас, Ваша Ясновельможносте, тільки ми не завжди їх слухаємо! — відповів Шабельниченко, шанобливо схиляючи голову.

Легко помітна, глумлива усмішка промайнула по обличчі Гетьмана Кирила.

— І що ж сказали вам зорі, шановний докторе й професоре?

— Три місяці тому, Ваша Ясновельможносте, 22 серпня, минуло 50 років від смерти нашого, незабутньої пам'яті, великого Гетьмана, а Вашого, Ясновельможний Гетьмане, славного попередника, Івана Мазепи, хай Господь світить над його душею!

І Шабельниченко поклав на грудях хрест а за ним перехрестилися Гетьман Кирило й Гануська.

— Сьогодні 22-е листопада, Ваша Ясновельможносте, як від кількох днів ніяк не можу знайти однієї ясної зорі, що постійно горіла в констеляції зір Вашої Ясновельможности... — схиляв шанобливо голову астролог.

Луки брів збіглися на перенісся в Гетьмана Кирила, на чолі появилася позема пруга й він сухо кинув:

— Вона померкла?

— Ваша Ясновельможносте! Дозвольте пригадати вам, що ще перед пів року тому я говорив вам, що в 50-річчя бою під Полтавою померкне одна з найближчих зір із вашого зоряного кола.

— Пригадую! — хитнув головою Гетьман Кирило. — Можете мені сказати, коли ця зоря померкла?

Астролог узяв зі стола якусь записку, пильно глядів на неї і по хвилині, підводячи свої лискучі очі на Гетьмана, відповів:

— Точно: між 10-им і 20-им дня цього місяця.

— Дякую! — хитнув головою Гетьман Кирило. — Померкла, так померкла! Нема ради! А мені хотілось би, професоре, попрохати вас поговорити з оцею панянкою...

Астролог шанобливо схилив голову перед Гануською і звернувся до Гетьмана:

— Дозвольте, Ваша Ясновельможносте, я хотів би ще одне вам сказати...

— Будь ласка, кажіть! — якимось нетерпеливо відповів Гетьман.

— Стережіться, Ясновельможний, людини в зброї!

— Що? Що? — перепитав Гетьман. — Кого я маю стерегтися?

— Людини в зброї! — повторив значуче й помалу астролог.

— Людини в зброї?! — неначе відгомін повторив Гетьман. — Хіба сьогодні люди ходять у зброї? Що ви верзете?

І Гетьман звернувся до Гануськи, щоби щось сказати та спинився: Гануська заляканими очима вп'ялилася в обличчя Гетьмана, а її поблідле обличчя виявляло таку муку, що Гетьман швидким кроком підійшов до неї та, кладучи руку на її плече, спитав:

— Що з тобою, Ганусько, ти хвора?..

Схопила своєю рукою руку Гетьмана й майже нечутно прошептала:

— Дядьку... зброєносець!..

Гетьман випрямився, в очах у нього замиготіли якісь іскорки і він бистро глянув у вічі астрологові, який мовчки стояв за столом.

— Еге ж! Розумію, професоре Шабельниченку, та дякую вам за попередження. Так! Воно цікаве, справді цікаве! А он мені прикро, що моя кузеночка захворіла... Мабуть ти вже не схочеш прохати нашого астролога про свій гороскоп?

Гануська схопилася з ослінчика.

— Ні, ні, дядьку! Ходім уже, ходім!

— Я дуже вибачаюсь, паняню, що може це мої слова, що їх переказали зорі, так вас схвилювали, прохаю вибачення... — знов легко склонивши голову, сказав астролог.

— О, ні! — живо заперечила Гануська. — Це я вибачаюся перед вами, професоре, та прохаю вибачення... Мабуть ця негода так погано на мене вплинула. Дозвольте, що піду, може іншим разом...

— Але ж чому ти так хвилюєшся, Ганусько? — старався заспокоїти її Гетьман. — Професор напевно не відмовить твоєму проханню і на черговий раз... Та коли хочеш іти, то, очевидно ходім! Завтра теж буде день, правда, професоре?! Ну, так, оставайте здорові та очікуйте нас не вдовзі знову!

Гетьман узяв ліхтар у руки та звернувся до дверей.

— Тепер я піду перший, Ганусько! — сказав звертаючися до дівчини.

— А може дозволите, Ясновельможний, що я посвічу на сходах? — спитав Шабельниченко.

— Дякую, професоре, ви собі не перешкоджайте в праці! Всього кращого й до побачення! Ходім, дівчино! Подати тобі руку чи сама зійдеш?

— Дякую, дядьку, я сама...

Зійшли помалу на долину, але перед самими дверима, що вели до музейних кімнат, Гануська задержала Гетьмана.

— Дядьку! — шепнула. — Я піду перша, а ти поглянь на зброєносця!

— Ні, дитино! — відповів тихо Гетьман і наказуючим тоном додав: — Тепер робитимеш усе, що я скажу!

Відкрив двері в кімнату, пропустив повз себе Гануську й увійшов сам, відсуваючи рукою килим. Підніс високо ліхтар і глянув на зброєносця: шолом, що його він оглядав, ідучи на гору

до астролога, був звернений праворуч, до дверей, а не як передше, ліворуч, до вікон.

Гетьман глянув на Гануську: стояла, як укопана, а рукою схопилась за уста, щоб не крикнути.

Якась збиточна усмішка майнула обличчям Гетьмана; він поклав ліхтар на столику, що стояв побіч під стіною та даючи знак мовчанки Ганусьці, помалу замкнув на ключ замасковані двері, вигладив килим і звертаючися до Гануськи, сказав уголос:

— А тепер, дівчино, з уваги на день твоїх народин, я хочу вволити твою волю! Ти вже давно хотіла пописатися своїм стрілянням, мовляв, зумієш у леті птаха вбити! Побачимо! Між цими пістолями, ось тут, як бачиш, є завжди одна набита, зараз це провіримо. — Гетьман узяв із килима одну пістоль, клацнув замком та знову голосно продовжував: — у порядку, до стрілу готова! Ось, візьми її, стань ось там, під стіною і попробуй влучити в серце оцього-о панцера!

І Гетьман ударив пальцем у панцер зброєносця, де повинно було знаходитися серце людини, яка б одягла панцер.

Панцер глухо задзвенів. Гетьман усміхнувся до Гануськи та продовжував:

— Але стріляй цільно! Маєш потрапити в саме серце, коли ж ні, так ти програла. Ось тут тобі пістоля, стань під стіною і стріляй! Побачимо, що ти вмієш!

Гануська нерішено гляділа на Гетьмана. Але коли Гетьман моргнув до неї оком і кивком руки велів їй підійти до себе, зробила помалу крок і здеревіла. Бо в цьому ж самому моменті зброєносець порушився, забряжчала зброя, він посунувся кілька кроків у бік і нагло звалився на землю, майже у самих стіп Гетьмана. З нутра панцера загуділи слова:

— Ласки, пане Гетьмане, ласки, ласки!

Зброя розсипалась і перед Гетьманом лежала скорчена людська постать, лебедіючи:

— Ласки, ласки!

Дуло пістолі, що її тримав Гетьман у руці, помалу звернувся вбік скорченої постаті та якісь жорстокі вогники заблисли в очах Гетьмана. Здавалося, рука Гетьмана потисне ось-ось за язичок пістолі та гримне вистріл. Але Гетьман опанувався і, не відводячи пістолі від усе ще лежачої постаті, холодно, звертаючися до Гануськи, що стояла мов укопана, сказав:

— Заклич сюди негайно сторожу!

Гануська здригнулася і стрілою метнулася до дверей.

— Устань! — кинув гостро до лежачого Гетьман.

Постать помалу підвелася і на Гетьмана глянуло сухорляве, бліде обличчя невеликого ростом чоловіка, який зробив рух, наче б хотів обняти коліна Гетьмана.

Гетьман із виразною огидою поступив кілька кроків назад.

— Твоє прізвище? — спитав Гетьман.

— Завалиха, Семен Завалиха, Ваша Ясновельможносте! Я не винен у нічому, мене змусили, мене...

— Хто тебе змусив? — перебив сухо Гетьман.

Малі очі чоловіка якось боязко забігали і він майже шепотом, сказав:

— Григорій Миколаєвич, Ваша Ясновельможносте, він моїх батьків ув острог засадив і сказав, що коли я цього не зроблю, так батькам моїм голови з плечей знімуть... я не винен, Ваша Ясновельможносте...

— Ти чий піданий? — перебив знову Гетьман Кирило.

— Григорія Николаєвича Тьоплова, Ваша Ясновельможносте, я не винен, простіть...

Двері широко розкрилися і в кімнату вбіг

осаул Бутович та кількох гвардистів. За ними тихо просмикнулась Гануська та притулилася до стіни, мов хотіла увійти в неї.

Гвардисти миттю оточили мужчину. Гетьман звернувся до Бутовича і вказуючи кивком голови на Завалиху, що цілий трусився, сказав сухо:

— Закувати його в кайдани й кинути до вежі! Ще сьогодні повідомить генерального суддю і скажіть йому, що слідство я переведу сам!

— Так, Ваша Ясновельможносте! — випрямився осаул Бутович.

Гвардисти взяли між себе Завалиху, який щось шептав збілілими устами й озирався довкруги, наче шукаючи помочі, та вивели його з кімнати. За ними вийшов Бутович.

Гетьман Кирило глянув на зброю, що лежала на землі, подивився на пістоль, яку все ще тримав у руці, і всміхнувся.

Гануська відділилася від стіни й тихо підійшла до Гетьмана.

— Ти чого смієшся, дядьку? — спитала стихлим голосом.

— Уявляєш, Ганусько, що ця пістоля зовсім ненабита! — засміявся в голос Гетьман, — і мабуть добрих пів сотні років ніхто з неї не стріляв. І чи не правду каже наш молодий філософ, Грицько Скворода, що життя це театр?

Гетьман Кирило поклав пістоль на столику й узяв за руку Гануську.

— Ну, Ганусько, тепер ходімо щось повечеряти, за це все належиться нам чарка доброго вина! Ходи, велиш нам щось приготувати! Все це залишимо, як є, тільки треба сказати Павлові, щоб усе це прибрав! — і Гетьман ногою відвернув панцир, зміряючи до дверей.

За ним послушно йшла Гануська.

— Дядьку! — шепнула Гануська, коли перейшли до дальших кімнат.

— Що такого, Ганусько? — спитав Гетьман.

— Дядьку, чи ти справді велиш зняти голову цьому... цьому Завалисі?

— Власне кажучи, Ганусько — тут Гетьман узяв Гануську легко за плече — йому це й належалося б, але справдішня кара належиться тому, хто його післав... А врешті, — і тут голос Гетьмана задзвенів смутком — у нашій історії це явище дуже часто повторяється, ми дуже часто стаємо знаряддям нашого ворога, проти самих себе...

Увійшли до малої їдальні й Гетьман спинився.

— Ну, Ганусько, будь тепер господинею! — сказав весело, сідаючи за стіл, — та вели принести, що Бог дав!

— Я зараз, дядьку! — заметушилася Гануська, вибігаючи до кухні. І в тій же хвилині двері з другої кімнати відчинилися й увійшов Павло. Запорожець помалу кинув оком навколо, неначе перевірюючи, чи нема когось зайвого в кімнаті та нишком підійшов до Гетьмана.

— Що скажеш, Павле? — спитав Гетьман Кирило.

— Довірочний лист, Пане Гетьмане! Велено віддати вам у руки! — відповів Павло, вийняв із кишені листа та подав його Гетьманові.

Гетьман уважно оглянув печатку на листі, а тоді відчинив листа. У листі стояло:

Пане Гетьмане!

14 дня листопада нашого Божого року, Григор граф Орлик, генерал-поручник військ Їх Величства короля Франції, кавалер Ордену св. Люї і шведського Ордену Меча, помер від ран!

Хай Господь буде милостивий його душі!

Брат Флоріан

Гетьман Кирило потер рукою чоло та почав читати листа вдруге. По хвилині якимсь хрипким голосом спитав Павла, який непорушно стояв перед Гетьманом, ждучи наказу.

— Хто передав цього листа, Павле?

— Отець Гедеон! — відповів Павло.

— Він виїхав уже?

— Ні, завтра ранком буде тут...

— Добре, Павле! — відповів Гетьман, ще раз кинув оком на листа, згорнув його, сховав у кишеню, а відтак, якось важко підвівшись з крісла, підійшов до вікна. Була чорна ніч.

— Чи може подати щось, Пане Гетьмане? — спитав по хвилині Павло.

Гетьман Кирило відвернувся від вікна та спокійно сказав:

— Ні, Павле, дякую! Скажи тільки панночці, що не буду вечеряти!

РОЗДІЛ 13

"МІН-ЮНЬ"

Маркіз дю Плессі підніс помалу руку і двома пальцями почав вигладжувати морщини на чолі.

— Це неприємне, так, це дуже неприємне, але таке бажання Його Королівського Величства. Із смертю графа Орлика, хай Господь прийме його душу в свої хорони, милостиво пануючий нам король велів припинити акцію "1017".

Губи маркіза де Фер-Монте затремтіли й він помалу спитав:

— Пане секретаре, ви особисто говорили з Його Величством?

— Так, маркізе! Очевидно, акція "1017" припинена на якийсь час, так принаймні мені сказано, хоч, на мою гадку, вона буде припинена на довший час, якщо не зовсім! — і маркіз дю Плессі глянув бистро в вічі маркізові де Фер-Монте.

— Цього одначе я полковникові Гілленборгові не скажу! — яось твердо відповів маркіз де Фер-Монте.

— Очевидно! — погодився дю Плессі, — це було б навіть до деякої міри недипломатично. Адже ж ми ще довго потребуватимемо козацької розвідки... Такою силою нехтувати не вільно. Це єдина наша зброя проти Москви...

— Тільки хто тепер, пане секретаре, після смерти графа Орлика, керуватиме нею?

Дю Плессі знову підніс руку до чола і почав пальцями вигладжувати морщини.

— Думаю, дорогий маркізе, що найкраще надався б до цього полковник Гілленборг... Як думаєте?

— Не Француз? — трохи здивовано спитав де Фер-Монте.

Дю Плессі посміхнувся:

— Дорогий мій маркізе, українська розвідна служба може мати керманічем тільки Українця. Не забувайте, що маєте до діла з військовою еміграцією. Правда, така людина, як граф Орлик, родиться раз на століття, але ви знаєте, що незаступимих людей на світі нема...

— Чи думаєте, пане секретаре, що з полковником Гілленборгом можна вже про це сьогодні говорити?

— Очевидно, якщо ви, маркізе, згодні з цим пляном...

— Я згідний, безумовно, тільки... — — —

— Є якась трудність? — зацікавився дю Плессі.

— Думаю, що так...

— Слухаю, пане маркізе!

— Полковник Гілленборг хоче вертатись назад у Манджурію, що зрештою зрозуміле...

— Ну, це зовсім не перешкоджує справі! — кинув заввагу дю Плессі. — Він людина багата і, як треба буде, може сюди приїхати...

— Так, але він у Манджурію поїде з жінкою...

— Із жінкою? — здивувався дю Плессі. — Невже він одружений? Я про це не знав!

— Ні, він ще не одружений, але виглядає, що подружиться...

Легко глумлива усмішка зависла на устах маркіза дю Плессі.

— Бачу, пане маркізе, що ви цікавитесь не тільки зовнішніми, але теж і внутрішніми справами своїх клієнтів...

— Пане секретаре, чи можна зовнішнє відокремити від внутрішнього?

— Гм! — зідхнув чомусь дю Плессі. — Може й ваша правда! Але до речі: чи ця майбутня полковника Гілленборга — Українка?

— Так! Із Франції, докладніше: дочка козацького старшини, вихована вже на французькій землі...

— Прекрасно! Якщо не піде нам із Гілленборгом, то піде з його дружиною! — усміхнувся дю Плессі. — Чи маєте ще якісь сумніви?

— У такому випадку, дозволю собі сьогодні поговорити в цій справі з полковником!

— Будь ласка! І повідомте мене опісля, чи дав він свою згоду. І ще одне: ось тут прошу, — і маркіз дю Плессі взяв із бюрка жмут паперів та, передаючи їх маркізові де Фер-Монте, продовжував, — точний опис передачі офіційного листа Його Величества графині Орлик у замку Дентевіль. Будь ласка, передайте цей документ до державного архіву.

— Добре, пане секретаре! — сказав маркіз, узяв у руки жмут паперів і чомусь видалося йому, що ті папері дуже важкі.

— Чи не думаєте, пане секретаре, — сказав де Фер-Монте, — що з постаттю графа Орлика зійшов у могилу кусок історії Франції?

— Франції й України! — доповнив дю Плессі, — але не забувайте мій дорогий маркізе, що немає незаступимих людей...

Маркіз де Фер-Монте поглянув на маркіза дю Плессі а відтак зір його спинився на трьох великих портретах, що прикрашували стіни кабінету: кардинала Рішельє, кардинала Мазаріні і кардинала де Флері. А сьогодні в цьому самому кабінеті сидів маркіз дю Плессі, якого кивком малого пальця своєї руки могла усунути з цього кабінету мадам де Помпадур...

— Справедливо, пане секретаре, незаступимих

людей немає! — сказав у голос де Фер-Монте і подумав:

— А все ж таки найбільшим був Рішельє, а рушійною силою союзу Франція-Україна був де Флері! Коли б він жив, усе воно виглядало б інакше!

У двері легко застукано.

— Увійдіть! — сказав голосно дю Плессі.

У дверях появилася в низькому поклоні висока худа постать ченця.

— Що там, патре? — спитав дю Плессі.

— Бажають пана маркіза де Фер-Монте! — сказав із низьким поклоном чернець, схрестивши руки на грудях.

— Дякую, патре! — відповів де Фер-Монте, підіймаючись із фотелю, і перед його очима нагло станула постать Василянина Гедеона Виговського.

— У нього теж покора, але яка в цій покорі сила! Так мабуть виглядає правдива християнська покора! — подумав де Фер-Монте, порівнюючи в думках постать Василянина Гедеона і ченця, та вголос сказав:

— Дякую, пане секретаре! Все зроблю згідно з вашою волею! — І кинувши оком на ченця, що схилений у поклоні стояв у дверях, сказав тихо:

— Бачу, пане секретаре, що затримуєте спадщину по кардиналах!..

Дю Плессі вдав, що не чує:

— Жду вашого звіту! До побачення, де Фер-Монте!

Чернець стояв у відкритих дверях і коли побіч нього проходив маркіз, низько вклонився. Де Фер-Монте легко кивнув головою і, не дивлячися на нього, вийшов із кімнати та сходами зійшов униз до ждальні.

У ждальні, оподалік гурта старшин, що про щось живо розмовляли, стояв у військовому од-

нострої шведської королівської гвардії, при шпаді з трикутним капелюхом у руці, полковник Гілленборг. Побачивши входячого маркіза де Фер-Монте, Гілленборг підійшов до нього.

— Вітаю, дорогий пане полковнику! — усміхнувся де Фер-Монте, — що ви так офіційно вдягнені? Чи вибираєтеся кудись?

— Хочу з вами попрощатися, пане маркізе! Тепер я тут уже мабуть непотрібний...

Маркіз живо замахав руками.

— О, навпаки, зовсім навпаки, пане полковнику! Саме тепер ви нам, а ми вам найбільше потрібні! Але будь ласка, заходьте туди — і маркіз відгорнув рукою важку оксамітну котару, яка закривала вхід до невеличкої, оббитої темно блакитнім шовком кімнатки, посередині якої стояв круглий столик а біля нього теж темно-блакитним сукном покриті фотелі — прошу, заходьте!

— Будь ласка, сідайте, дорогий полковнику, розгостіться! А може ви хотіли би поїхати до мене і там собі, при чарці вина, поговорити?

— Сердечно дякую, пане маркізе, за вашу ласкавість. Думаю, одначе, що після смерти незабутньої пам'яті графа Орлика, наша справа, якщо не зовсім, то принаймні на якийсь час припиниться. А тим самим, мені треба буде виїхати назад туди, де котить свої хвилі ріка Сунгарі... до моїх хлопців...

— Воно й так, пане полковнику, і не так! — похитав головою де Фер-Монте. — Немає сумніву, що смерть графа Орлика для нас і для вас, величезна втрата. Ще мабуть більшою втратою — в дипломатичному глузді, і це я тільки вам говорю, буде смерть цариці Росії Єлисавети...

— Цариця померла? — мало не скрикнув Гілленборг.

— Ні, ще ні, вибачайте, я може недипломатично висловився, вона ще не померла, але ма-

ємо всі дані на те, що вона незабаром... перестане жити... — якось лукаво посміхнувшись сказав де Фер-Монте.

— Що ви хочете цим сказати, маркізе? — спитав Гілленборг.

— Хіба ж ви не знаєте, дорогий полковнику, — відповів питанням на питання маркіз, — що московські царі й загалом московські політичні діячі не вмирають, тільки перестають жити?

— Таак... — шепнув Гілленборг, — це правда, і тепер політична еміграція готова в корені змінитися...

— Про це саме я хотів з вами, пане полковнику, говорити! — неначе втішився маркіз, — але як ми вже при цьому, то прочитайте собі листа Їх Величества до графині Орлик сприводу смерти маршала Григора Орлика. Цього листа я саме маю передати до Державного Архіву.

І маркіз де Фер-Монте швидко розгорнув звій паперів, що його одержав від маркіза дю Плессі, витягнув із цього один аркуш та передав його Гілленборгові.

Гілленборг розгорнув аркуш і почав читати.*)

"В останніх днях грудня 1759 р. по країні Марни до замку Дентевіль їхало кількох старшин із козацького полку польового маршала Григора графа Орлика під проводом старшини королівського дому Франції. Між старшинами були: Карло-Густав Стайнфліхт, який віз шаблюку свого вуйка, маршала Орлика, його брат Пилип Стайнфліхт, і старий слуга маршала Орлика, запорожець Карло, який у касеті віз ордени маршала. Королівський драгун вів коня маршала.

"Згідно з традицією замку Дентевіль, коли прибули під брами замку, старшина королівсько-

*) Лист короля Людовика XV і опис автентичний.

го дому вдарив тричі у браму, а драгун засурмив у сурму.

"На зводженому мості замку появився мажордом і голосно спитав:

— Чого бажаєте?

— "Бачити високомогоутню паню Олену графиню Орлик Ле Брін де Дентевіль, яка в глибокій жалобі оплакує свою незаступну втрату.

— "Чому хочете нарушити спокій високомогоутньої Олени графині Орлик Ле Брін де Дентевіль?

— Ми привезли королівського листа, бойового коня й ордени високомогоутнього пана Григора графа Орлика, кавалера ордену св. Люї, генерал-поручника й польового маршала військ Його Величества короля Франції.

"На зводженому мості заграла сурма, важкі ворота замку відкрилися і всі вїхали у двір.

"У великій святочній залі, Олена графиня Орлик Ле Брін де Дентевіль, уся вдягнена в чорне, стоячи зустріла старшину королівського дому й козацьких старшин.

"Старшина королівського дому зняв капелюха, низько поклонився і передав графині листа з королівською печаттю.

"Їх Величество король Франції Людовик XV писав:

'Мадам, Я втратив досконалого шляхтича, Франція сміливого й видатного генерала, ім'я якого залишиться у славетних анналах армії. У безмежному горі, що Вам трапилося, знайдіть розвагу в цьому Моему признанні, що пан граф Орлик помер, як слід умирати людині його роду й гідности.'

"Загнали сурми й на високій вежі замку появилися два прапори: один жалібний, другий із гербом Орликів і Дентевілів."

Гілленборг скінчив читати, згорнув аркуш і без слова подав його маркізові.

— Не можете нарікати, пане полковнику, що Франція не пошанувала як слід вашого великого земляка, правда? — спитав маркіз.

— Справедливо. — хитнув головою Гілленборг. — нарікати не можу, Франція як слід пошанувала великого Українця, але нам, Українцям доведеться мабуть ще довго ждати, щоб на українській землі станув пам'ятник Григорові Орликові. І може навіть скорше він стане в Парижі, як у Києві... А ви знаєте, пане маркізе, що в одному з місць осідку мого скитання, у стіп гірського ланцюга Тієн-по-шань, коли якась умова не вдається, тоді тамешні тубильці, прощаючись, говорять: "Зустрінемося над Срібною Рікою!" Дозвольте, пане маркізе, що і я, прощаючись сьогодні з вами, повторю ці слова: "До побачення, пане маркізе, над Срібною Рікою!"

І кажучи це, полковник Гілленборг устав із фотелю та зложив військовий поклін маркізові.

— Що ви хочете цим сказати, полковнику? Не розумію цих ваших слів! — відповів піднімаючись із фотелю де Фер-Монте.

— До побачення у вічності, пане маркізе!

— Нонсенс! — замахав руками маркіз. — Цілковитий нонсенс! Невдача не є програною. Не думаю навіть сьогодні з вами прощатися. Нам треба необхідно ще разом зійтися, адже ж треба переслухати нашого агента Б-15.

Гілленборг здивовано глянув на маркіза.

— Кого переслухати? Б-15? Брянського?

— Його ж самого! — затер задоволено долоні де Фер-Монте. — Він уже у Франції.

— Цього самого, що його схоплено в Глухові, коли він мав зустрітися із Гетьманом Кирилом Розумовським? — усе ще не йняв віри Гілленборг.

— Еге ж, цього самого! — сміявся задоволено маркіз де Фер-Монте.

— Яким же це чином? Та ж його Москалі закатували?

— Що катували це так, але не закатували!
А ми його заміняли!

— Заміняли?

— Так, зовсім просто! Ми сказали Саксонцям: якщо ви видобудете від Москалів запорожця Семена Брянського, який тепер сидить у тюрмі й віддасте його нам, то ми віддамо вам вашу княжну Герцберг-Княжолуцьку, яка, до речі, є такою княжною, як я цісарем Манджурії! А як ні, то "княжна" дістане кульку в лоб, але перед тим ми проголосимо, за її власноручним підписом, усе те, що вона виспівала при переслуханні... А співала гарно, навіть про те, які гроші одержують від Москви саксонські міністри...

— Неймовірно! І Брянський уже тут?

— Через кілька днів буде в Парижі! Я вас, полковнику, негайно повідомлю, як тільки мені його привезуть. Вам необхідно з ним бачитися! Тимбільше, що я маю призначення для вас. То й не думайте навіть тепер їхати до своїх тигрів і пантер. Пізніше, так, але ще не тепер!

— Ви, пане маркізе, маєте призначення для мене? — спитав помалу Гілленборг.

— Так, полковнику, маю для вас призначення!

— спокійно і неначе з гострим відтінком у голосі сказав де Фер-Монте. — І може вже незабаром я вручу вам письмо з канцелярії милостиво пануючого нам короля.

Обличчя Гілленборга споважніло і він поневолі глянув на свій військовий однострій.

Маркіз де Фер-Монте завважив це й легко посміхнувся.

— Це дрібниця, пане полковнику, бо Франція і Швеція є союзниками України. Вибачте, що сьогодні не можу ще сказати вам цілого пляну, бо перше всього мушу особисто бачитися з Його Величеством королем. Через кілька днів ждїть від мене вістки. Як то ви самі колись сказали: народами як і людиною рядить "мін-юнь" — призначення.

Гілленборг усміхнувся.

— Але як часто, пане маркізе, ми самі є ковалями нашого "мін-юня"...

— Не завжди, не завжди пане полковнику! — замахав руками де Фер-Монте, — часом доля кує нас, навіть проти нашої волі... Бачите, дорогий мій, коли я сьогодні, стоячи вже, як ви сказали, чи то пак як кажуть там у вас "на березі Срібної Ріки", кину оком на минуле і пригадаю скільки то невдач було, скільки програних, скільки плянів і задумів, то мені завжди нагадуються слова нашого короля Франца I коли він, після програного бою під Павією, 1525 року сказав: "Ми все втратили, тільки чести ми не втратили!" Це великі слова, друже мій, дозвольте що цим словом звернуся до вас, — і поки якийсь нарід не втратив чести, він не згине. Гинуть народи ті, які втратили честь, — нарешті так же ж само буває з людьми...

— Ну, й заговорились ми, а ви хочете йти! Та це нічого! Часом треба виговоритись! Так до побачення, дорогий пане полковнику! Ви збирайтеся у свою подорож, бо вам треба необхідно відвідати ваших тигрів і лямпартів та, думаю, через два-три дні, не довше, ждїть від мене вістки... Не виключене, що вас захоче бачити і сам милостиво пануючий нам Людовик XV. Треба бути на це приготованим... Але, але — —

І маркіз де Фер-Монте, відгорнувши котару рукою та випроваджуючи Гілленборга до ждальні, де вже нікого з гостей не було, тільки при входових дверях стояли непорушно, мов статуї два мушкетники, говорив дальше —

— Але, але, полковнику, я завжди хотїв про це говорити з вами і завжди забуваю, чи це правда, що ви там у себе маєте різні ліки, яких Европа не знає, а які варт би у нас прищїпити? Згадував мені про це наш високодостойний учений, член Французької Академії і незалежно від

своїї вчености, дуже приємна людина, — що до речі рідко трапляється вченим, — доктор Монфлері. Він навіть виготовив був цілу доповідь на тему тигрового товщу, який начеб то мав бути найкращим ліком на рани. Правда це?

— Так, це правда! — потвердив Гілленборг. — Узагалі, нутрощі манджурського тигра в лікуванні тубильців грають велику роллю: утроба тигра, зокрема лівий бік утроби, відповідно приправлена зіллям, регулює кров. — серце, теж приправлене з зіллям, лікує меланхолію, селезінка тигра, приправлена зі спорошкованими рогами оленя, відмолоджує чоловічий організм, привертає мужність — —

— На милість Божу! — розвів комічно руками де Фер-Монте, лукаво посміхаючися, — коли б ви цей останній лік привезли до Парижу та почали продавати нашим принцам, маркізам і графам, то за ті гроші зможете зробити революцію в Україні! Бійтеся Бога чому ви так пізно про це говорите, полковнику?

— Бо я в це не дуже вірю, маркізе!

— Ви можете не вірити, воно байдуже, найважливіше ж, щоби покупці повірили! — розсміявся сердечно де Фер-Монте. — Так ось що, дорогий мій, коли приїдете черговий раз до нас — а думаю, що на це довго не будемо чекати — попривозіть із собою цього зілля, а навіть цілого спорошкованого тигра, повірте, зробимо мільйони! Добре?

— Ну, бувайте! А при нагоді, — і тут знову лукава посмішка пробігла обличчям маркіза де Фер-Монте — поздоровіть від мене своє "мінюнь". І ми обидва, а з нами багато-багато і Французів і Українців, не забуваймо, що "Сонце сходить на заході!"

— "Навіть, коли хмарно!" — відповів поважно, з якоюсь твердістю в голосі, полковник Гілленборг, віддаючи військовий поклін.

Мушкетники випрямилися, Гілленборг вийшов на широку терасу, зійшов сходами вниз і по хвилині, ще раз віддаючи поклін військовій сторожі, що стояла біля брами, вийшов на вулицю і спинився: на вулиці було гамірно а Гілленборгові так дуже хотілося самоти. Туди й сюди проїздили карети, юрбами проходили вояки, серединою вулиці проскакували вершники.

— Правда, це ж війна! — подумав Гілленборг і швидко скрутив у бічну вуличку, але і тут було не менш гамірно, бо паризькі міщани, помімо холоду, стояли групами під хатами й гуторили. Приспівши ходи і пройшовши декілька вуличок, вийшов проти готелю де Порт. Скрутив вулицею ліворуч, відкрив хвірточку до городця, посередині якого стояв його невеличкий дімок — і нагло зчудований спинився: на лавочці, під хатою, в городі сидів о. Іван Проскура й біля нього Моніка. Задивлені в себе, немов коханці, вони щось тихо з собою розмовляли, а руку Моніки тримав у своїх руках о. Іван.

— Що воно таке? — подумав Гілленборг і враз огорнуло його пересердя. — Що, цей чернець женитися хіба хоче?!

І він гостро замкнув хвірточку, аж плотик задрижав. На лопіт хвірточки Моніка й о. Іван здригнулися і, побачивши Гілленборга, встали з лавочки. Але на їх обличчях не видно було ніякого заклопотання, навпаки, з якоюсь внутрішньою радістю на обличчях вони, тримаючися за руки, підійшли до Гілленборга.

— Привітайте нас, полковнику! — сказав усміхаючися о. Іван Проскура.

Гілленборг нічого не розумів і, хоч віяв холодний північний вітер, йому зробилося гаряче. Він зняв помалу капелюх, витягнув із грудної кишені платок, обтер ним чоло та вкладаючи капелюха на голову, якимось хрипко сказав:

— Ніби як? — і в цій же хвилині усвідомив собі, що сказав дурницю.

Мов у відповідь задзвенів сміх Моніки. Вона притулилася до о. Івана й дивлячися на збен-теження Гілленборга, сердечно реготала.

Але о. Іван, який теж помітив збентеження полковника Гілленборга, рішив в'яяснити таєм-ницю:

— Дорогий пане полковнику, привітайте нас, бо Господь дозволив мені найти мою єдину рід-ну сестру, а Моніці найти не лише брата, але й батька, який не знає ще, що його загублена, а така улюблена дочка найшлась жива й здорова!

І тут Гілленборг цілковито розгубився: хотів щось сказати, йому зразу пригадалося давно ко-лись сказане слово Маркіза де Фер-Монте про Моніку — "знайда", — йому блискавкою ста-нули перед очима поодинокі уривки з недавно минулого: його перша зустріч із Монікою в го-стинниці "Під китом", перестрашений вираз її обличчя, коли вона довідалася, що він прибув до "Замку Янгола Смерти" і як вона ждала йо-го ніччю на лавочці біля гостинниці...

Він не сказав ані слова, тільки обидвома ру-ками сильно-сильно притиснув їх до своїх гру-дей, по хвилині ж Моніка і її брат почули шепіт:

— Слава Богу, слава Богу!..

— Так, — сказав по хвилині о. Проскура, — це тільки Господь міг так зробити, щоб ми най-шли себе, більше ніхто! Це не було б можливе у людей!

— Ну, скажіть же ж, під мильй Біг, як це ста-лося а то я, далебі, зовсім розгубився! — сказав по хвилині Гілленборг, коли вони всі троє йшли до лавочки. — І мушу признатися, — продовжу-вав Гілленборг, сідаючи на лавочку, — що я, бачивши вас, задивлених у себе, як якихсь ко-ханців, грішним ділом подумав, от тобі й халепа, чернець закохався і женитися хоче, тьфу, пек тобі й осика!

— Повірте, полковнику, я ще й досі не усвідомлюю собі того, як воно сталося, просто, як сказав маркіз де Фер-Монте, призначення. Він сказав це якимось по-китайськи чи по-японськи —

— Маркіз де Фер-Монте? — вирячив очі Гілленборг, — а при чому ж він тут?

— Це він і ви, полковнику, вказали йому слід, як знайти Марію Проскуру, себто мене ... — усміхаючись і підкреслюючи своє прізвище, сказала Моніка.

— Я? — зчудовано сказав Гілленборг. — Що ви, жартуєте з мене, чи що?

— А таки ви, полковнику, таки ви! — сказав поважно о. Іван. — Пригадуєте, ви дали Моніці золоту монету, на якій ви ножем видовбали наш трираменний хрест —

— Пригадую, ще б пак! — признав Гілленборг.

— а в Моніки, ще як вона малясінька була, наша покійна мати завісила на ланцюжку золотий трираменний хрестик і наказала ніколи не знімати цього хрестика. До речі, і мені покійна мати — хай Господь світить над її душею — такий же хрестик завісила на шії — о. Іван розпізнав рясу і витягнув невеличкий трираменний хрестик, — бачите полковнику? І мені теж наказала ніколи й ніде не знімати його, чого я додержуюся досьогодні. Ви, полковнику, про це не знали, що в Моніки є на грудях трираменний хрестик, я ж знову не знав, що в Моніки є золота монета з видовбаним трираменним хрестиком, але Боже Провидіння про це знало. І ось, коли маркіз де Фер-Монте арештував баронесу фон Герцберг, його зацікавила "знайда" Моніка, яку взяли на виховання, як свою, власники гостинниці "Під китом", Тілієри. Він велів своїм службовцям перевірити, чи хтось колись шукав за загубленою дівчинкою-Українкою. Виявилося, що наш батько, полковник Хведір Проскура, не раз і не два, складав зізнання і прохання,

зробити розшуки за втраченою дитиною. Крім нашого батька ніхто про це не знав, але Боже Провидіння про це знало. А в кожному проханні батька було зазначено, що в дівчинки є золотий, трираменний хрестик на грудях...

— Звідкіля ви все те знаєте? — спитав Гілленборг.

— Щоб я про все це дізнався, Боже Провидіння придумало інакший шлях: я, як знаєте, Венедиктинець, а сьогоднішній керманіч нашої Церкви, колишній кардинал Лямбертіні, Папа Венедикт XIV, це особистий друг і приятель нашого київського католицького митрополита Флоріяна Гребницького. Не нам, ченцям про те знати, про це хіба знає тільки Боже Провидіння, чому я вдостоївся товаришити й бути помічним висланцеві нашої мученицької Церкви під московським кнутом, братові Гедеонові Виговському, ченцеві Василянінові. Подружилися ми, бо й герби Виговських і Проскурів посвоячені й ідемо ми спільно в перших лавах Воюючої Церкви. Розказав я братові Гедеонові про себе, розказував він мені про себе. І коли мене відкликано до Риму, щоб там підготувати відповідні документи про переслідування нашої Церкви, брат Гедеон поїхав у Париж. А по кількох тижнях мені наказали поїхати в Париж, у дуже важливій, особистій справі, та негайно зголоситися у керівника розвідної служби маркіза де Фер-Монте...

— І уявіть собі, такий мій приятель, а ані словом не писнув про це! — сплеснув руками Гілленборг.

— І не міг де Фер-Монте цього зробити, полковнику, навіть брат Гедеон, який разом із маркізом старалися усі кінці звести до купи, не могли дати ради з одним: з ім'ям. Звідкіля Марія стала Монікою? Щойно я міг пояснити це, а було воно так: наша Маруся, чи то пак Моніка, назвала себе Мона. Чому так вийшло, не знаю, я ж зно-

ву, на кілька років старший від неї, чомусь назвав її Мока. Для мене було легше вимовити "к" замість "н". Це подобалося моїй сестрі й вона почала себе називати Мока, а за нею почали її всі кликати Мока. І коли вона, під час нашого переселення, загубилася, вміючи тільки кілька слів по-французьки, — бо як знаєте, ми прибули сюди з Туреччини, — Маруся називала себе Мока. А Французи зробили з цього Моніка.

— І так наша Маруся Монікою стала! — усміхнувся Гілленборг.

Очі Моніки стрінулися з очима Гілленборга, помітив це зразу о. Іван і, встаючи з лавочки, звернувся до полковника:

— Ну, ваша милість, що не кажіть, а поставити вина треба!

— Безумовно! От бачите, який із мене господар! Ходіть, дорогі мої, в хату!

— Полковнику, тут хоч і прохолода, але довкруги городчик... Не люблю я дуже великоміських мурів. Хай Івась винесе чарки сюди та дозвольте нам ще тут посидіти — попросила Моніка.

— Побажання гостей, це ж наказ для господарів — казали в нас в Україні! А знаєте, отче Іване, де вино? У першій кімнаті, на миснику, там же ж і чарки!

— А знає він, що таке мисник? — усміхнулась Моніка.

— Диви, як Мока зразу ж Українкою стала! — похитав головою о. Іван відкриваючи двері в хату.

— Ну, слава Богу, слава Богу! — перехрестився Гілленборг. — Повірте, Моніко, я тепер спокійніший поїду у свої джунглі...

— Але я не буду спокійна! — відповіла.

— Як же ж це? — не зрозумів Гілленборг. — У вас же ж тепер і батько і брат...

— Я не буду спокійна за вас, полковнику! —

з якимсь притиском у голосі сказала помалу Моніка, дивлячись у вічі Гілленборгові.

Гілленборг нахилився до Моніки.

— Невже ви хотіли би поїхати зі мною туди, Мока, і бути зі мною назавжди? — спитав тихо Гілленборг.

— Так! — відповіла тихо й ніжно Моніка, — хочу бути назавжди з... тобою! Я мріяла завжди бути при тобі, з цієї хвилини, коли ти приїхав до Тілієрів... тоді ти сказав до мене "велика рости" а мене кинуло в жар. Боже, як я молилася, щоб я тебе не втратила... бо ж ти був "Гіллен оф Гілленборг, полковник військ Його Величества Адольфа Фридриха, короля Швеції", а я... "знайда"...

— Дитино моя, звідкіля ж ти знаєш мій титул? — шепнув Гілленборг, беручи руку Моніки й притискаючи її до вуст.

Усмішка промайнула обличчям Моніки:

— Будеш сміятися: коли нікого не було в гостинниці "Під китом", то часто-густо в ночі я відчиняла шухляду прилавка, витягала звідтіля розписну книжку й десятки-сотні разів читала твій підпис: "Гіллен оф Гілленборг, полковник військ Його Величества Адольфа Фридриха, короля Швеції..."

— А тепер то я вже не знаю, в чіє то здоров'я ми вип'ємо чарку вина? — почувся голос біля лавочки.

Гілленборг і Моніка глянули на о. Івана: тримаючи пляшку вина в одній руці і три чарки в другій, він із радісною усмішкою дивився на них.

— Думаю, що перша чарка повинна бути на здоров'я того, про якого ви забули! — почувся чийсь голос за фірткою.

— Гедеон! — крикнула Моніка і, схопивши за руку Гілленборга, почала бігти назустріч о. Виговському.

— Бачу, що майбутня пані полковникова вже

тепер і ченцем не нехтує! — зажартував о. Гедеон, вітаючися сердечно з Монікою й Гілленборгом, — а одного з них навіть своїм підчашим зробила! Їй Богу, шкода, що я не маляр, Іване, а то я розмалював би твій портрет, як стоїш із пляшкою й чарками та цей портрет післав би твоєму приятелеві ігуменові Севастіянові...

Моніка спаленіла:

— Вибачте, о. Гедеоне, простіть, я завжди в думках зву вас Гедеоном, а я знала, що ви напевно мені приносите вістку про батька?!

— Очевидно, полковник Федір приїздить сюди в суботу, тобто через три дні. А якщо ви, панство молоді, згодні, то в неділю може бути ваш шлюб. До речі: маркіз де Фер-Монте прохав вас, полковнику, спитати, чи ви погодитесь на те, щоб він був свідком при вашому шлюбі? Він ще не бачив нашого шлюбу... Тай звелів іще вас спитати, як ви почуваетесь при своєму "мін-юнь"?

— О, о, о! так саме назвав Моку при мені де Фер-Монте! — нагадав о. Іван.

— Гей, людоньки! — заломав комічно руки Гілленборг, — що воно таке? Та де я поступлюся, там назустріч мені де Фер-Монте! Ще чого доброго, коли я приїду в Манджурію, першим вітатиме мене там маркіз де Фер-Монте.

— Але хіба не привітає вас так, як мене привітав мій друг Іван, який дальше тримає три чарки в руках а про четвертого гостя забув! — знов зажартував о. Гедеон.

— Ну й присікався ти сьогодні до мене! — засміявся о. Іван, кладучи чарки на лавочці та хотів піти принести чарку для о. Гедеона.

— Підожди! — сказала Моніка — я принесу чарку, а ти піди по крісла! А може підемо в хату? Вже вечоріє...

Гілленборг глянув на небо: величезна червона куля сонця неначе затрималася над дахами Парижу.

— Ні, дорогі мої друзі, — заперечив о. Гедеон, — нам з о. Іваном треба поспішати, чимало діла перед нами. Тому дозвольте, що ось тут вип'ємо тост на здоров'я і благо наших молодих, бо на них справдилися наглядно слова церковної молитви: це майбутнє подружжя, наче винницю, "насадила десниця Господня"... Нехай Господь має вас, дорогий полковнику й панно Марусю, а може просто, Моко, у своїй опіці та повірте, хоч як важкі часи переживаємо, остаточна перемога буде наша!

— Коби Бог дав! — зітхнув Гілленборг.

— Полковнику, і ви і ми, всі ми переживаємо важко цей черговий удар, що стрівив нашу батьківщину, але знайте, що Господь дав знак, що приймає нашу жертву, а це знак, що ми переможемо! — сказав рішуче й твердо о. Гедеон.

— Знак? Який знак? — разом, немов умовившись, спитали Моніка й Гілленборг.

— Господь дозволив на переслідування Його Церкви в Україні, а ніщо так не лікує національного організму, як мученицька кров, як кров пролита за Христову Церкву. Але не всім народам дана ласка мучеництва... Не мої це слова, дорогі мої! Перед кількома годинами був я на авдієнції в кардинала Парижу і кардинал, прощаючись зі мною, сказав: Просіть свого митрополита в Києві, просіть ваших братів у Чині, щоб молилися до Господа, нехай Він дозволить нам, так як вам, на ласку мучеництва. Бо тільки цілюща кров Христових мучеників і ісповідників за Христа може спасти націю від загину...

Останнє проміння заходячого сонця впало на високу струнку постать одягненого в чорну рясу ченця, і тінь від тієї постаті клалася широкою смугою на городчик перед хатою, на лавочку під стіною, та щезала у відкритих дверях хати. І здавалося, що червоною загравою облитий чернець-Василіянин захищає своєю постаттю всіх тих, що

стояли біля нього та, рівночасно, веде до перемоги й тих усіх розсіяних по світі Українців, яких об'єднувала одна думка й одна мрія: добути волю своїй Батьківщині.

ЗАКІНЧЕННЯ

Читачу, коли б ти випадково найшовся на півночі Франції, в Нормандії, заглянь до невеличкого рибальського містечка Барфлер. Лежить воно недалеко піскової відноги, яка глибоко врізується туди, де Німецьке море лучиться з Атлантийським океаном. Піскова віднога тягнеться довго-довго і, коли море спокійне, то можна добачити, як вона щезає в далині моря. І здавалося б, можна цією відногою зайти далеко-далеко в море.

Але не йди тудою, Читачу! Бо зловісний пісок, який виглядає як тверда стежка, втягне Тебе і не матимеш уже сили вирватися з його смертних обіймів. Кожного подорожнього, який хоче цією піщаною стежкою йти в море, перестерігають рибалки із Барфлер. А старі рибалки з Барфлер розказують, що давно-давно колись, більше двісті років тому, на цій піщаній віднозі, яка тоді мала ще тверду землю під собою, стояв замок. Сьогодні вже сліду немає з нього, море поглотило його і тільки тут і там стирчать серед його хвиль куски тесаного каміння з підвалин цього замку.

Збудував цей замок могутній колись пан, маркіз де Фер-Монте. А тому — розказують старі рибалки — що замок був збудований так, як замок Ангела в Римі, назвали його Замком Янгола, одначе став він Замком Янгола Смерти. Бо хто б не прибув до цього замку, живим із нього не вийшов...

І — розказують старики з Барфлер — одного дня прибула на замок жінка незвичайної вроди. Походила вона з далекої країни снігів, із Московщини. Вийшла вона заміж за одного з найбільших багатіїв своєї країни, московського князя. Та коротко тривало їх щастя. Молодий монарх України, що його звали Гетьманом, закохався в молоду княгиню та в двобої вбив московського князя.

Тоді запрягла помсту всім Українцям молода княгиня-вдова, виїхала в далекі країни та, де тільки могла, нищила Українців. Та Бог за помсту карає — розказують старі рибалки, — і прийшла страшна кара: вона вийшла заміж удруге за могутнього пана з німецького роду, та, коли їй, зависні за її щастя люди сказали, що її чоловік є на службі ворогів її батьківщини, Московщини, вона повірила брехливим словам і вбила свого власного чоловіка.

Не стало тоді терпцю Божій справедливості: коли ж ця жінка прибула на Замок Янгола Смерти, зчинилася страшна буря: блискавки прорізували важкі чорні хмари, які зібралися над замком, морські хвилі мов гори, били в мури його. І нагло задрижала земля, повітрям струсонув страшний удар грому і море покрило кусні замку...

А коли уступила темінь і настала погода, рибалки виплили на море, але ніяких людських тіл не найдено.

Зате в чергову ніч, пронизливий вереск мев пробудив мешканців рибальської оселі. Вибігли зі своїх хат і побачили сотні мев — а було це напередодні повні місяця, — які клубилися над одним місцем у морі. І нагло меви затихли й неначе гнані якимсь буревієм, розлетілися на всі сторони світу, а з моря виплила жінка, вдягнена так, як давно колись одягались рибалки: довгий халат із каптуром.

Жінка сіла на одному з каменів, що ще досьогодні стирчать серед моря, довго-довго дивилася в далечінь, нагло пронизливо зойкнула і пішла під воду. А тоді знову продер повітря пронизливий вереск мев...

І кажуть старі рибалки, що ще сьогодні, напередодні повні місяця, коли мешканці оселі Барфлер почують вереск мев, замикають швидко вікна й двері своїх хат, щоб не бачити з'яви й не почути жахливого зойку втопленої.

- 149) Теофіл Коструба. НАРИСИ З ЦЕРКОВНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ X-XIII СТОЛІТТЯ. 1955. Ціна \$2.00.
- 150) СВ. ПИСЬМО СТАРОГО ЗАПОВІТУ — КНИГА ТОВИТ у перекладі о. д-ра Володимира Дзьоби. 1954. Ціна \$0.25.
- 151) о. Йосиф Схрейверс, ЧНІ. ЧУДЕСНЕ ЖИТТЯ СЕСТРИ ВАРВАРИ. 1954. Ціна \$1.50.
- 152) М. Кузьмович-Головінська. ЧІЧКА. Новела. Ювілейне видання. 1954. Ціна \$1.75.
- 153) Олена Кисілевська. ПО РІДНОМУ КРАЮ. Мандрівні спомини. 1955. Ціна \$2.00.
- 154) о. д-р Ісидор Нагаєвський. РИМ І ВІЗАНТІЯ. Вселенська Церква і патріарх Фотій. 1956. Ціна \$2.50.
- 155) Юрій Мозіль. ЗАПИСКИ ПОЛІТВ'ЯЗНЯ. 1958. Ціна \$1.00.
- 156) В. Лозинський — М. Ценевич. ПРОКЛЯТИЙ КАМІНЬ. Історична повість. 1958. Ціна \$1.50.
- 157) М. Кузьмович-Головінська. ГОРБАТІЛЬНА. Оповідання. 1958. Ціна \$0.50.
- 158) Юрій Мозіль. НА ВРОНКАХ. Спомини політв'язня. 1959. Ціна \$1.50.
- 159) Олександр Микола Мох. НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ПРЕСИ. (Друкується).
- 160) Митрополит Василь Липківський. ВІДРОДЖЕННЯ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ 1917-1930. — 1959. Ціна \$3.00.
- 161) о. О. Заклинський. ЗАПИСКИ ПАРОХА СТАРИХ БОГОРОДЧАН. Спомини. 1963. Ціна \$1.00.
- 162) Федір Одрач. ПОКИНУТА ОСЕЛЯ. Оповідання. 1961. — Ціна \$2.50.
- 163) Богдан Курилас. ДІЯЛОГИ ВАСИЛІЯНОК. Історична п'єса в 5 діях із часів переслідування св. Церкви Росією в 1838-1843 рр. — Ціна \$1.00.
- 164) д-р Юрій Герич. ОГЛЯД БОГОСЛОВСЬКО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЙОСАФАТА КУН-

- ЦЕВИЧА.** 1961. Ціна \$0.50.
- 165) **о.м. КІНЕЦЬ СВІТУ.** Чи, коли і як буде, 1963. Ціна \$2.00.
- 166) **д-р Богдан Казимира. ПЕРШИЙ ВАСИЛІЯНИН У КАНАДІ.** 1961. Ціна \$0.50.
- 167) **Володар Буженко. ІВАН СУЛИМА.** Історична повість із козацьких часів. 1961. Ціна \$1.50.
- 168) **Теофіл Коструба. ЯК МОСКВА НИЩИЛА УКРАЇНСЬКУ ЦЕРКВУ.** 1961. Ціна \$0.50.
- 169) **Василь Королів-Старий. ЗГАДКИ ПРО МОЮ СМЕРТЬ.** — Спомини. — 1961. — Ціна \$1.50.
- 170) **Наталена Королева. ПРЕДОК.** З анналів і легенд. Історична повість. 1961. — Ціна \$3.00.
- 171) **о. д-р Ісидор Нагаєвський. ОБ'ЄДНАННЯ ЦЕРКВИ Й ЦЕЯ ПАТРІАРХАТУ В КИЄВІ.** Історична студія. — 1961. — Ціна \$1.00.
- 172) **Теофіл Коструба. НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНИ.** Стор. 304. — 1962. — Ціна \$3.00.
- 173) **Федір Одрач. НА НЕПЕВНОМУ ҐРУНТІ.** Спомини. 1963. — Ціна \$3.00.
- 174) **Микола Олександрович. МАРКІАН ШАШКЕВИЧ.** Відродження українського письменства в Галичині. 1961. — Ціна \$0.50.
- 175) **Іван Добрачинський. ЛИСТИ НИКОДИМА.** Повість. (Вийде в 1965 р.)
- 176) **Марія Кузьмович-Головінська. МАРІЯ.** Сценічна картина у 3 відслонах. 1962. — Ціна \$0.50.
- 177) **о. др. Юрій Федорів. НА СВЯТИХ МІСЦЯХ.** 1962. — Ціна \$2.00, у полотні \$3.00.
- 178) **Б. Поляннич. ЗАМОК ЯНГОЛА СМЕРТИ.** Сенсаційна повість з часів гетьмана К. Розумовського. 1964. — Ціна \$2.00.
- 179) **Д. Ярославська. ПОВІНЬ.** На крутій дорозі. — Роман. Друкується. (Вийде в 1965 р.)

Дальші випуски в підготові.

Замовляйте на адресу:

ALEXANDER MOSH ("DOBRA KNYZKA")
6 Churchill Ave., Toronto 3, Ont. — Canada